

บทที่ 4

พรรคประชาธิปัตย์ในกระบวนการพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันทางการเมือง

1. บทนำ

การศึกษาวิจัยในบทนี้เป็นการมุ่งทำความเข้าใจพรรคประชาธิปัตย์ในสองประเด็นควบคู่กันไป คือ ประเด็นของความเป็นมาของพรรคประชาธิปัตย์ในกระบวนการทางการเมืองไทย กับประเด็นของความเป็นสถาบันของพรรคประชาธิปัตย์ในกระบวนการพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองเพื่อพิจารณาว่าบริบทของพรรคประชาธิปัตย์สอดคล้องกับสมมติฐานอย่างไร ทั้งนี้ ภายใต้อารมณ์ความคิดของ Samuel P. Huntington ที่กำหนดไว้แต่ต้น

2. พรรคประชาธิปัตย์ในกระบวนการทางการเมืองไทย : จากอนุรักษนิยมสู่ลัทธิเสรีนิยมใหม่¹

พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งถูกจัดเป็นพรรคการเมืองที่เก่าแก่ที่สุดมีกำเนิดในปี พ.ศ. 2489 และลำดับความเป็นมาในบริบทการเมืองไทยในฐานะของพรรคการเมืองที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นฝ่ายค้านคณะราษฎรในขณะนั้น ลำดับเวลาต่อมาได้กลายเป็นพรรคการเมืองที่เป็นสัญลักษณ์ของการคัดค้านรัฐบาลทหาร ในคาบช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2513 ถึง พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา เมื่อนักการเมืองรุ่นใหม่จำนวนมากที่มาร่วมงานกับพรรคประชาธิปัตย์และยังผลให้อุดมการณ์แห่งเสรีภาพและการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ดี พรรคประชาธิปัตย์ถูกจัดเป็นพรรคการเมืองแบบอนุรักษนิยมทั้งในด้านนโยบาย เศรษฐกิจ และการเมือง ที่เป็นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ดังนั้น การศึกษาถึงพรรคประชาธิปัตย์ในกระบวนการทางการเมืองไทย เมื่อพิจารณาจากเอกสารของพรรคที่ปรากฏสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ยุค ดังนี้²

¹ ไปรอดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สังคีต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร บรรณาธิการ, จิตสำนึกและอุดมการณ์ของขบวนการประชาธิปัตย์ร่วมสมัย (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 99-126.

² เอกสารแผ่นพับ 52 ปี พรรคประชาธิปัตย์.

2.1 ยุคแรก ระหว่างปี พ.ศ. 2489 ถึง พ.ศ. 2501 ซึ่งเอกสารระบุว่า เป็นยุคแห่งการสร้างพรรค สร้างประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ

2.2 ยุคที่สอง ระหว่างปี พ.ศ. 2511 ถึง พ.ศ. 2519 ซึ่งเอกสารระบุว่า เป็นยุคแห่งการฟื้นฟูพรรค และจัดรูปประชาธิปไตย

2.3 ยุคที่สาม ระหว่างปี พ.ศ. 2522 ถึง พ.ศ. 2533 ซึ่งเอกสารระบุว่า เป็นยุคแห่งการปรับปรุงนโยบาย และเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมือง

2.4 ยุคที่สี่ ระหว่างปลายปี พ.ศ. 2533 ถึง พ.ศ. 2541 ซึ่งเอกสารระบุว่า เป็นยุคแห่งการเป็นรัฐบาลของประชาชน และฝ่ายค้านที่มีประสิทธิภาพ

2.1 พรรคประชาธิปไตยในยุคแรก (ระหว่างปี พ.ศ. 2489 ถึง พ.ศ. 2501)

เอกสารของพรรคประชาธิปไตยระบุว่า พรรคประชาธิปไตยก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2489 ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประมาณ 14 ปี พรรคประชาธิปไตยถูกมองว่าก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มบุคคลที่มาจากขุนนางเก่า เจ้านายเก่า และผู้ที่มีแนวคิดทางการเมืองที่ตรงข้ามกับคณะราษฎร

กำเนิดพรรคประชาธิปไตยนั้นนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยคนแรก ได้กล่าวบันทึกไว้ในหนังสือที่ระลึกพรรคประชาธิปไตยชุมนุม พ.ศ. 2501 ซึ่งพิมพ์ในโอกาสฉลองครบรอบ 12 ปี ของพรรคประชาธิปไตย ลงวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2501 ใจความตอนสำคัญว่า¹

“กำเนิดพรรคประชาธิปไตยนั้น เมื่อคุณเสนีย์ ปราโมช ได้พ้นจากตำแหน่งเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้มาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากนายวิ บุญยเกษตร และเมื่อได้จัดกระทำแกัญญาสมบูรณแบบกับฝ่ายอังกฤษและอเมริกาเรียบร้อยแล้วก็ได้มอบสุขภาพผู้แทนราษฎรไว้แก่การเลือกตั้งกันใหม่ ในขณะนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายวีดิ พิณบงก์) กับพวกมีความปรารถนาจะให้นายคิเรก ชัยนามขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี แต่เมื่อถึงคราวเลือกตั้งนายรัฐมนตรีในสภาฯ เข้า คณะมนตรีของสมาชิกทั้งประเภท 1 และประเภท 2 ส่วนใหญ่มีมติเลือกเจ้าพ่อเจ้า (นายควง อภัยวงศ์) เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งยังความไม่พอใจแก่นายวีดิและพวกเป็นอย่างมาก แต่นายวีดิก็มีได้แสดง

¹ กล้วยฉิม สุทธิสงคราม, กำเนิดพรรคประชาธิปไตย, หน้า 3, ใน มุจร ธีร์ รักษาดีเจริญ, “การก่อตัวของพรรคประชาธิปไตยในกระบวนการทางการเมืองไทย”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525, หน้า 125-127.

ออกมานอกหน้า ในสภาพเวลานั้นมีการเสนอกฎหมายอย่างมากมาย ในจำนวนกฎหมายทั้งหมดที่เสนอนั้นมีกฎหมายปิดป่าแย่งราคาสิ่งของเสนอโดย นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งต่อมาได้ถูกขนานนามว่า “กฎหมายเข็ดป่าเขี้ยวเหินยิว” กฎหมายฉบับนี้นายทองอินทร์ได้ร่างมาเมื่อสมัยที่เป็นรัฐมนตรีร่วมกับข้าพเจ้าในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้วเห็นว่าไม่เหมาะประโยชน์แก่ประชาชนราษฎรอย่างใดแต่กลับจะทำความยุ่งยากให้มากกว่าประโยชน์ทางด้านหัวเมืองและนอกเขตของอินทร์ก็ได้ยอมจำนนต่อเหตุผลในครั้งกระนั้น เมื่อมาถึงครั้งที่แล้วนั้นนายทองอินทร์ในนามของพรรคสหชีพกลับมาเสนอมาใหม่ รัฐบาลข้าพเจ้าแพ้คะแนนเสียงในขั้นรับหลักการของกฎหมายฉบับนั้น 2 คะแนน ข้าพเจ้าและคณะก็กราบถวายบังคมลาออกจากราชการ

ขณะนั้นมีสมาชิกสภาหลายนายได้ประชุมปรึกษากันจัดตั้งพรรคขึ้น มี ม.ร.ว.ศีกฤทธิปราโมช นายเลียง ไชยกาล นายปริญญา จุฑามาศย์ นายสุวิชัย พันธเศรษฐ์ นายชวลิต อภัยวงศ์ นายทินทร วรกุล นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ และนายฟอง สิทธิธรรม เป็นผู้ตั้งพรรคโดย ม.ร.ว.ศีกฤทธิปราโมช เสนอพรรคก้าวนหน้าของตนมาร่วมกับพรรคประชาธิปไตยของ ดร.โภาส คุ่มพันธุ์ แล้วให้ชื่อว่า “พรรคประชาธิปไตย” เมื่อได้ร่างข้อบังคับกันเรียบร้อยแล้วจึงพากันมาหาข้าพเจ้าที่บ้านหน้าสนามกีฬาแห่งชาติ ซึ่งแจ้งแสดงเหตุผลและขอร้องให้ข้าพเจ้ารับตำแหน่งแทนพรรคประชาธิปไตย ข้าพเจ้าแม้ในครั้งกระนั้นยังไม่เลื่อมใสในระบบพรรคการเมืองมากนัก เพราะเห็นว่าสมาชิกสภาที่ดีประชาชนที่ดี ยังไม่รู้แจ้งเห็นจริงในระบบนี้เมื่อมีระบบพรรคขึ้นแล้วจะยังยกพวกไม่รวมกันในสภาแต่มีใจได้มีการตั้งพรรคกันไปบ้างแล้ว เช่น พรรคสหชีพ และพรรคแนวรัฐธรรมนูญ เป็นต้น กับทั้งกลุ่มที่มีเจตน์งานอันแน่วแน่จะตั้งพรรคกันจริงและผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้ก็เป็นผู้ที่มีความรู้และคงแก่เรียนกันดีข้าพเจ้าจึงตกลงใจรับตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปไตย การประชุมครั้งแรกเราได้ตกลงยืมห้องชั้นล่างตำหนักของพระนางเจ้าสุวัทนาฯ เป็นที่ประชุมโดยที่ท่านเจ้าชองตำหนักเสด็จไปประทับในต่างประเทศแล้ว นี่ก็ประวัติโดยย่อๆ ของการก่อตั้งพรรคประชาธิปไตยและชาวประชาธิปไตย ได้ยึดถือเอาวันที่ 5 เมษายน เป็นวันกำเนิดของพรรค

ท่านทั้งหลายจะเห็นว่าพรรคประชาธิปไตยได้ยืนยงคงอยู่มาจนทุกวันนี้ ทั้งๆ ที่เราได้ประสพมรสุมทางการเมืองมานับครั้งไม่ถ้วนแต่พรรคประชาธิปไตยก็ยังคงอยู่ ถึงแม้ว่าบางคราวในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามจะได้ประกาศให้เลิกล้มพรรคการเมืองแก่พรรคประชาธิปไตยก็ยังคงอยู่บรรดาสมาชิกของพรรคก็คงยึดมั่นในอุดมการณ์ของตนตลอดมา แม้ท่านเองจะตั้งคำถามว่าทำไมสมาชิกประชาธิปไตยจึงจับกลุ่มกันเหนียวแน่นและช่วยกันรักษาคุณค่าและชื่อเสียงของพรรคเป็นอันดีจนถึงปัจจุบันนี้ ข้าพเจ้าก็ขอตอบว่าเพราะในขั้นแรกพรรคประชาธิปไตยได้รวบรวมตั้งเป็นพรรคแล้วจึงจัดหาหัวหน้า โดยเหตุนี้บรรดาสมาชิกของพรรคทั้งหมดจะต้องรับผิดชอบใน

ความเป็นอยู่ของพรรคทั้งต้องรักษาเกียรติคุณของพรรคด้วย ส่วนหัวหน้าพรรคนั้นเป็นเพียงแต่ผู้ที่สมาชิกของพรรคอุปโลกน์ขึ้นจะเปลี่ยนกันเมื่อใดก็ได้ในเมื่อเห็นว่าควรเปลี่ยน ซึ่งตรงกันข้ามกับพรรคที่ตั้งกันมาโดยหัวหน้าพรรคแสวงหาลูกพรรคหรือสมาชิกของพรรคมาสนับสนุนคน อันเป็นเหตุให้สมาชิกของพรรคไม่มีความรับผิดชอบในความเป็นอยู่และเกียรติของพรรคเท่าใดนัก ทั้งๆ ที่สมาชิกรับว่า เมื่ออุดมคติตรงกันเราจึงเห็นได้ว่าเมื่อหัวหน้าพรรคหมด วาสนาแล้วใครลูกพรรคก็แตกกระเจาแยกแยะ ประหนึ่งรังผึ้งที่ขาดตัวนางพญาจะนั้น”

และนายฟอง สิทธิธรรม อดีตสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์คนสำคัญ ได้กล่าวถึงกำเนิดพรรคประชาธิปัตย์ไว้ในหนังสือที่ระลึกพรรคประชาธิปัตย์ ครบรอบ 12 ปี (พ.ศ. 2489-2501) ว่า เดิมตนเองได้รับการชักชวนเข้าพรรคสหชีพโดยเพื่อนสนิท แต่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายพรรคบางประการและพรรคสหชีพมาจากพวกเสรีไทยเกือบทั้งหมด จะเป็นการแยกพวกเสรีไทยกับที่มีใช้เสรีไทย ทำให้เกิดความแตกแยก นายฟองจึงไม่เข้าพรรคสหชีพและเป็นฝ่ายค้าน ดังใจความตอนสำคัญที่บันทึกว่า

“ระบอบนั้นพรรคสหชีพเป็นพรรครัฐบาลมีกำลังมหาศาลฝ่ายค้านไม่มีพรรคการปฏิบัติงาน จึงไม่ผู้ทะมัดทะแมงจึงเกิดชักชวนกันขึ้นว่าเราควรมีพรรคกันผู้เริ่มมีนายเลียง ไทภูบาล ดร.โชติ คุ่มพันธ์ นายสุวัช พันธ์เศรษฐ์ นายสอ เศรษฐบุตร ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายบุญท่ง ทองสวัสดิ์ นายถวิล พึ่งยศถน รวมทั้งข้าพเจ้า (นายฟอง สิทธิธรรม) พรรคที่ตั้งขึ้นใหม่ให้ชื่อว่า “พรรคประชาธิปัตย์”

พวกเราต่างเร่งรีบเขียนหลักนโยบายขึ้นเป็นการริบควมมุ่งให้กับการปฏิบัติงานเป็นที่ตั้ง เราตกลงกันว่าแนวนโยบายที่ถาวรนั้นจะได้ค่อยๆ คั้นคว้าและเรียบเรียงกันต่อไป ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งในจำนวนกรรมการ”

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน เมื่อปี พ.ศ.2475 นายถวิล อภัยวงศ์ ในฐานะผู้ก่อการฯ ได้ร่วมเป็นสมาชิกรัฐสภาชุดแรกที่มาจากการแต่งตั้งคือเป็นหนึ่งในเจ็ดสิบคนถัดจากนั้นได้รับมอบหมายงานและตำแหน่งสำคัญต่างๆ อาทิ รัฐมนตรีช่วยว่าการ รัฐมนตรีว่าการ และเป็น นายกรัฐมนตรีเป็นครั้งแรกต่อจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งนี้พบว่าภารกิจสำคัญคือการรักษาความสามัคคีในชาติและการพยายามมิให้ญี่ปุ่นยึดครองไทย⁵

⁵ เรียงเคียงกัน, หน้า 128.

⁶ แอมฟูช นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2521), หน้า 100, ใน นรนิติ เศรษฐบุตร, พรรคประชาธิปัตย์ : ความสำเร็จหรือความล้มเหลว, หน้า 11.

การจัดตั้งพรรคประชาธิปัตย์เกิดขึ้นในสมัยที่นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อ จอห์น บารอน เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2488 ซึ่งเป็นช่วงหลัง สงครามโลก ต่อมา มีการยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2488 เพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ทั่วราชอาณาจักร ในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศ มี 96 คน และสมาชิกประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้งจะมีเท่ากับจำนวนที่ได้รับเลือกตั้ง

นายควง อภัยวงศ์ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนคร เขต 2 และสามารถ รวบรวมเสียงสนับสนุนในสภาฯ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2489 แต่ถัดมาเพียงเดือนเศษ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ก็ต้องลาออกกลางสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2489 เนื่องจากแพ้มติของสภาในพระราชบัญญัติปิดป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่เสนอโดย นายทองถิ่น กุริพัฒน์ จากพรรคสหชีพ อันเป็นการเสนอร่างกฎหมายยกเลิกใช้จ่ายของประชาชน ในภาวะที่ข้าพชนมีหลักการที่จะให้รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ควบคุมราคาสินค้าทุกชนิดในท้องตลาด โดย การไปไกล่เกลี่ยราคาสินค้าทุกชนิดซึ่งรัฐบาลเห็นว่าปฏิบัติไม่ได้จึงไม่ยอมรับนโยบายของฝ่ายค้าน

เหตุการณ์สำคัญในสภาฯช่วงนี้ พบว่านายควง อภัยวงศ์นายกรัฐมนตรีลุกขึ้นกล่าว อภิปรายสั้นๆ ว่า

“ข้าพเจ้าบอกแล้วว่ากฎหมายที่เสนอมานี้ทำไม่ได้ และเมื่อมติของสภาจะบังคับให้ รัฐบาลทำ ข้าพเจ้าเห็นว่าทำไม่ได้ จึงต้องขอลาออก”⁷

การแพ้มติเสียงในสภาฯ ครั้งนั้น ได้มีบุคคลในรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ มีความเห็นว่า ฝ่ายตรงข้ามในสภาผู้แทนราษฎร ได้รวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง แต่ฝ่ายรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ มิได้ รวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองที่ดี จึงเห็นสมควรที่จะตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่เป็นรากฐานบ้าง⁸

ภายหลังการแถลงขอลาออกดังกล่าว บรรดารัฐมนตรีที่กล้าหาญเป็นอดีตได้ทยอยออก ทางด้านหลวงพระที่นั่ง เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศร์ ได้พูดคุยกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และนาย ใหญ่ สวัสดิวัตน์ ว่า

“เขาเล่นกับเราแบบพรรค เราไม่มีพรรค จะไปสู้กับเขาได้ยังไง”⁹

⁷ ทักษิณ เจริญศิริ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ (กรุงเทพฯ: มหามหาชน : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 14-16.

⁸ สดะ ลิขิตกุล (ทหารเก่า), เบื้องหน้า-เบื้องหลังของพรรคประชาธิปัตย์, หน้า 3-7.

⁹ นรนิติ เศรษฐบุตร, พรรคประชาธิปัตย์ : ความสำเร็จหรือความล้มเหลว, หน้า 7.

¹⁰ เรืองเดี๋ยวกัน, หน้า 10-11.

กลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เดินจับกลุ่มตามหลังเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ จำนวน 4 คน ก็คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายใหญ่ ศวิตชาติ นายบุญเที่ยง ทองสวัสดิ์ และนายเลียง ไชยกาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปรยว่า “ฉันเรามาตั้งพรรคกันข้างดีไหม”¹⁰ ซึ่งในกลุ่มไม่มีใครพูดได้ตอบอะไร เมื่อลงมาจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงชวนเพื่อนสมาชิกสภาฯ ทั้ง 3 ท่านออกไปรับประทานอาหารค่ำกันนอกสภาและนอกจากนั้นก็ยังมีสมาชิกอื่นที่สมทบร่วมขบวนไปด้วยและสมาชิกที่มาสมทบในภายหลังมีนายปริณุญ ภูทามาศ (ส.ส.จังหวัดกระบี่) และ นายอินทร สิงหนตร (ส.ส.จังหวัดเชียงใหม่)

ทั้งนี้ มีนายสละ ลิขิตกุล (เจ้าของนามปากกา “ทหารเก่า”) ในฐานะบรรณาธิการหนังสือพิมพ์รายวันชื่อ “หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์” ติดตามไปด้วย

สถานที่นัดพานั้นเป็นร้านอาหารไทยขนาดเล็กชื่อ “ร้านเทพพรส” ที่ถนนดินสอ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับโรงพยาบาลเจดิมวันชาติ (ในขณะนั้น) เจ้าของคือพันโทหลวงสรสิทธิ์ขานุกการ นายทหารนอกราชการซึ่งทราบกันดีว่าคุ้นเคยกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เพราะเคยเป็นสมาชิกในพรรคก้าวหน้า (พรรคการเมืองพรรคแรกของไทย ตั้งขึ้นมาโดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช)

ในการหารือกันครั้งนั้นซึ่งเป็นวันแรกและครั้งแรกที่ประชุมตกลงในหลักการที่เป็นเอกฉันท์ และเห็นพ้องต้องกันว่าสมควรจะตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาข้างเป็นพรรคการเมืองใหม่ชื่อว่า “พรรคประชาธิปไตย” และดำเนินการตามวิถีทางการเมืองต่อสู้กับรัฐบาลในสภาผู้แทนราษฎร ในฐานะของพรรคฝ่ายค้านของรัฐบาลพรรคสหชีพที่จะตั้งขึ้นมาใหม่¹¹

หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ได้เสนอเป็นข่าวใหญ่ในวันรุ่งขึ้น และมีผู้อบรมผู้สนับสนุนนอกพรรค อภัยวงศ์ ทราบข่าวนี้ต่างก็เห็นด้วยกับหลักการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 6-7 คน ได้ไปหารือและไปสัปดาห์หน้าต่อกันว่าจะต้องตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาพรรคหนึ่ง¹²

ในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2489 ได้มีการประชุมใหญ่ครั้งแรกเป็นทางการครั้งแรกของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เคยสนับสนุนรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ โดยใช้สถานที่ของ “บริษัทโกวิท” (มาจากชื่อย่อของบรรดาศักดิ์นายควง อภัยวงศ์ คือ หลวงโกวิทอภัยวงศ์ และนายควง เป็นประธานกรรมการบริษัท) สถานที่เป็นที่ตึกสูงสามชั้นตั้งอยู่ที่ถนนถนนวงษ์โกวิทกับทำนาราชวงศ์ ทำการค้าขายสินค้าพืชผลการเกษตรประเภท หัวหอม หัวกระเทียม

¹⁰ สละ ลิขิตกุล (ทหารเก่า), เบื้องหน้า-เบื้องหลังของพรรคประชาธิปไตย, หน้า 12.

¹¹ เรืองเดโชวัน, หน้า 12-13.

¹² เรืองเดโชวัน, หน้า 13.

การประชุมครั้งแรกนี้ นายควง อภัยวงศ์ และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มิได้มาร่วมประชุม ที่ประชุมมีเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศร์ ทำหน้าที่ประธานที่ประชุมชั่วคราวในขณะนั้นผู้อาวุโสเพื่อเลือกประธานของที่ประชุม ซึ่งได้แก่ พลโทหลวงสินาดโยธารักษ์¹³ ผลการประชุมสรุปได้ว่าสมาชิกทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่าจะตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาตามวิถีทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรให้ชื่อพรรคการเมืองนี้ว่า “พรรคประชาธิปัตย์” มีความหมายว่า ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดตามอุดมการณ์ของประชาธิปไตย¹⁴

ที่ประชุมได้มอบหมายให้ประธานที่ประชุมรับผิดชอบให้ไปเชิญนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรคและเชิญ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นรองหัวหน้าพรรค ส่วนนายถวัลย์พรคณันท์ที่ประชุมได้ให้เอก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ด้วยคะแนนเห็นชอบเป็นเอกฉันท์

ส่วนข้อบังคับและระเบียบการของพรรค ที่ประชุมได้มอบหมายให้ นายใหญ่ ศวิตชาติ นายบุญเที่ยง ทองสวัสดิ์ และ นายเลียง ไชยกาล เป็นผู้ไปร่างและนำเสนอที่ประชุมในโอกาสต่อไป¹⁵

เมื่อนายควง อภัยวงศ์ และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ตกลงรับตำแหน่งหัวหน้าพรรคและรองหัวหน้าพรรคแล้ว พรรคประชาธิปัตย์ก็ยังไม่ประกาศออกมาให้ประชาชนรู้เป็นทางการ รวันฤกษ์ดีซึ่งพระยาศรีวิศาลวาจา ได้หาฤกษ์เตรียมไว้เป็นวันเสาร์ห้า อันเป็นคตินิยมซึ่งถือกันว่าเป็นวันแห่งที่สุด คือวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2489 วันนี้จึงถือเป็นวันกำเนิดพรรคประชาธิปัตย์ที่แท้จริง¹⁶

มีข้อสังเกตในเรื่องวันกำเนิดพรรคประชาธิปัตย์โดย ฉันทวุฒิ สุทธิสงคราม บันทึกไว้ดังนี้ “ความจริงวันกำเนิดพรรคประชาธิปัตย์ตรงกับวันที่ 6 เมษายน 2489 แต่ตรงกับวันจักรี จึงได้ถือเอาวันที่ 5 เมษายน เป็นวันที่ระลึกพรรคประชาธิปัตย์ตลอดมา เพราะวันที่ 6 ตรงกับวันจักรีไม่สะดวกที่จะมาร่วมกันจะมาพบปะโดยพร้อมเพรียง”¹⁷

สำหรับบรรดาสมาชิกแรกก่อตั้งประกอบด้วย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 คือผู้ที่ประชาชนในจังหวัดต่างๆ เลือกตั้งมาโดยตรงเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 ซึ่งสมาชิกเหล่านี้

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

¹⁴ 36 ปี พรรคประชาธิปัตย์ 3 เมษายน 2525, หน้า 4.

¹⁵ สดะ ลิขิตกุล(ทหารเก่า), เบื้องหน้า-เบื้องหลังของพรรคประชาธิปัตย์, หน้า 15.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

¹⁷ ฉันทวุฒิ สุทธิสงคราม, นายควง อภัยวงศ์กับพรรคประชาธิปัตย์, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องผี, 2522), หน้า 65, ใน นรนิติ เศรษฐบุตร, พรรคประชาธิปัตย์ : ทบทวนเรื่องหรือความล้มเหลว, หน้า 4 เชียงรริด.

เคยเสนาบดีเสนาบดีรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์อยู่ก่อน¹⁸ สมาชิกทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดในครั้งนั้น จำนวน 35 คน¹⁹ ได้แก่

1. นายควง	อภัยวงศ์	ส.ส.พระนคร เขต 2
2. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์	ปราโมช	ส.ส.พระนคร เขต 3
3. ดร.โชติ	คุ้มพันธุ์	ส.ส.พระนคร เขต 1
4. นายปริญญา	จุฑามาศ	ส.ส.จังหวัดกระบี่
5. นายจำลอง	ธนะโสภณ	ส.ส.จังหวัดกาญจนบุรี
6. นายประสิทธิ์	ชูพินิจ	ส.ส.จังหวัดกำแพงเพชร
7. นายประยูร	ปานะดิษฐ์	ส.ส.จังหวัดชัยนาท
8. นายกิจจา	วัฒนสินธุ์	ส.ส.จังหวัดฉะเชิงเทรา
9. นายอินทร	สิงหนธร	ส.ส.จังหวัดเชียงใหม่ เขต 2
10. นายสุวิชัย	พันธเศรษฐ	ส.ส.จังหวัดเชียงใหม่ เขต 3
11. นายเทียม	ไชยนั้นท์	ส.ส.จังหวัดตาก
12. นายสอ	เศรษฐบุตร	ส.ส.จังหวัดธนบุรี เขต 1
13. นายเลื่อน	พงศ์โสภณ	ส.ส.จังหวัดนครราชสีมา เขต 1
14. นายเกษม	บุญศรี	ส.ส.จังหวัดนครสวรรค์ เขต 1
15. นายใหญ่	ศวิตชาติ	ส.ส.จังหวัดนครสวรรค์ เขต 2
16. นายสมบูรณ์	บัณฑิต	ส.ส.จังหวัดน่าน
17. นายชวลิต	อภัยวงศ์	ส.ส.จังหวัดพระตะบอง (สมัยยังเป็นของไทย)
18. นายสมบุญ	ศิริธร	ส.ส.จังหวัดพิจิตร
19. นายเพิ่ม	วงศ์ทองเหลือ	ส.ส.จังหวัดพิจิตร
20. นายประยูร	อภัยวงศ์	ส.ส.จังหวัดพิจิตรสงคร ม (สมัยเป็นของไทย)
21. นายเชื้อ	สนั่นเมือง	ส.ส.จังหวัดเพชรบูรณ์
22. หลวงอังคณาธุรงค์		ส.ส.จังหวัดมหาสารคาม เขต 2
23. นายบุญช่วย	อัครถาวร	ส.ส.จังหวัดมหาสารคาม เขต 3
24. นายเอี่ยม	ทองสวัสดิ์	ส.ส.จังหวัดแม่ฮ่องสอน

¹⁸ ศณะ ถิชาติกุล (ทหารเก่า). เบื้องหน้า-เบื้องหลังพรรคประชาธิปัตย์. หน้า 27.

¹⁹ นรวินิต เศรษฐบุตร. พรรคประชาธิปไตย : ความสำเร็จหรือความล้มเหลว. หน้า 8-10.

25. นายประสาท	ไชยะโท	ส.ส.จังหวัดยะลา
26. นายอินทูล	วรกุล	ส.ส.จังหวัดลำปาง เขต 1
27. นายบุญเที่ยง	ทองสวัสดิ์	ส.ส.จังหวัดลำปาง เขต 2
28. นายบุญมี	ดุงคนาคร	ส.ส.จังหวัดลำพูน
29 ร.ต.ท.สงกรานต์	อุดมสิทธิ์	ส.ส.จังหวัดเลย
30. นายคล้าย	ละอองมณี	ส.ส.จังหวัดสงขลา เขต 2
31. นายขาว	ธรรมสุชาติ	ส.ส.จังหวัดสุรินทร์ เขต 1
32. นายขันธ์	สืบบุญการณ	ส.ส.จังหวัดสุรินทร์ เขต 2
33. นายวิรัตน์	สุขะพันธ์	ส.ส.จังหวัดอ่างทอง
34. นายเลียง	ไชยกาล	ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี เขต 1
35. นายฟอง	สิทธิธรรม	ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี เขต 2

ส่วนสมาชิกประเภท 2 ของสภาผู้แทนราษฎรที่ถือว่าเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ ด้วยเช่นกันคือ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ หลวงสินาดโยธารักษ์ หลวงคากรมมดี หลวงศุภชลาศัย พระตรีธเนศวรวิสุวกรรม และพระยาศรีวิศาลวจา เป็นต้น²⁰

ในส่วนของอุดมการณ์ของพรรคประชาธิปัตย์นั้น²¹ พบว่า แดงสารพรรคระบุดังนี้

1. พรรคจะดำเนินการเมืองด้วยวิธีทางอันบริสุทธิ์
2. พรรคจะดำเนินการเมืองด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตต่อประชาชน
3. พรรคจะดำเนินการเมืองโดยอาศัยกฎหมายและเหตุผลเพียง แต่แก่ศักดิ์สิทธิ์แห่งรัฐธรรมนูญและเพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังให้มีความนับถือและนิยมในระบอบการประชาธิปัตย์ อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
4. พรรคจะไม่สนับสนุนระบบและวิธีแห่งเผด็จการไม่ว่าจะเป็นระบอบและวิธีการของรัฐบาลใดๆ
5. พรรคจะกระจายอำนาจการดำเนินการในท้องถิ่นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เนื่องจากความใกล้ชิดขององค์กรในท้องถิ่นมีมากกว่าส่วนกลาง

²⁰ นวนิติ เสรหมบุญบุตร. พรรคประชาธิปัตย์ : ความสำเร็จหรือความล้มเหลว, หน้า 10.

²¹ สังเกต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. จิตสำนึกและอุดมการณ์ของขบวนการประชาธิปัตย์ร่วมสมัย, หน้า 114-115.

6. พรรคจะมีจุดประสงค์ให้คนไทยมีที่ทำกิน ที่อยู่และอาชีพและเสรีภาพสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลแต่มิได้ละเลยที่จะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม
 7. พรรคเชื่อว่าการแทรกแซงของรัฐเป็นสิ่งจำเป็นในกิจการที่เห็นว่า การแทรกแซงจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เช่น กิจการสาธารณูปโภค
 8. พรรคจะส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งการศึกษา ศาสนา สาธารณสุข และสาธารณูปการ ศิลป วรรณกรรม จารีตประเพณี ธรรมเนียมอันดีของชาติ และความปลอดภัยของประชาชน
 9. พรรคเชื่อว่าการป้องกันประเทศต้องอาศัยการก่อให้เกิดความร่วมมือพร้อมเพรียงของประชาชนที่เป็นเจ้าของประเทศและจะต้องบำรุงรักษากำลังหลักคือกองทัพให้ทันสมัยทั้งคุณภาพและปริมาณเท่าที่จะเหมาะสมแก่แผนการทางยุทธศาสตร์และนโยบายทางทหารเมือง
 10. พรรคจะส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างประเทศ
- ประสาการณ์ทางการเมืองที่สำคัญในระยะเริ่มต้นของพรรคประชาธิปัตย์ ก็คือการทำหน้าที่พรรคการเมืองฝ่ายค้านรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ในช่วงปี พ.ศ.2489 รัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจของประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนขยับรุนแรง ปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านสังคมและการเมืองเพิ่มทวีขึ้น ไม่หยุดหย่อน พรรคประชาธิปัตย์ในขณะพรรคฝ่ายค้านได้ดำเนินการเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อทำการลงมติไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาลอย่างหนักหน่วงเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน สร้างความเสียหายแก่รัฐบาลของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นอย่างมาก แม้ว่ารัฐบาลจะได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรแต่หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ก็ต้องลาออกเพื่อไปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2490 อย่างไรก็ดีรัฐบาลใหม่บริหารประเทศต่อมาได้เพียง 5 เดือนเศษ ก็ต้องพ้นจากตำแหน่งไปเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 เนื่องจากพลโทพัน พุฒนะวิธ ทำการรัฐประหาร

มีข้อสังเกตว่าในระยะแรกของการก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์นั้น ได้ประกาศอุดมคติบางประการ เพื่อจรรโลงระบอบประชาธิปไตยและสร้างสรรค์สังคมไทยไว้ว่า

“พรรคนี้ไม่สนับสนุนระบอบเผด็จการไม่ว่าจะเป็นในรูปใดๆ” และไม่สนับสนุนวิธีการแห่งเผด็จการไม่ว่าจะเป็นวิธีการใดๆ

แต่เมื่อคณะรัฐประหารทำการล้มรัฐธรรมนูญและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และเชิญให้พรรคประชาธิปัตย์เป็นรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ก็รับคำเชิญจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวถูกมองว่าเป็นการละทิ้งอุดมการณ์ที่เคยประกาศและถูกวิจารณ์อย่างหนักว่าช่วยสร้างความชอบธรรมแก่การรัฐประหารในปี พ.ศ.2490 เมื่อคณะรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองแล้ว นายควง อภัยวงศ์

หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแต่เป็นหัวหน้ารัฐบาลไปได้เพียงช่วงสั้นๆ ก็ถูกคณะทหารจับออกเพื่อให้คณะทหารจัดตั้งรัฐบาลแทน

ประสบการณ์ทางการเมืองครั้งนี้มีความหมายต่อพรรคประชาธิปัตย์ ด้วยว่าความไว้วางใจที่มีต่อทหารนั้นพรรคประชาธิปัตย์ได้เปลี่ยนมาเป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลทหาร มีข้อสังเกตว่าพรรคประชาธิปัตย์ถูกวิจารณ์ว่าคัดค้านรัฐบาลที่มาจากคณะรัฐประหารนั้นน่าจะจะเป็นเพราะว่ามีได้รับส่วนแบ่งจากการปกครองของกลุ่มทหารอย่างเพียงพอ และถูกวิจารณ์ต่อเนื่องว่ามีได้คัดค้านระบบการปกครองของทหารที่เป็นแบบเผด็จการแต่อย่างใด อุดมการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้ในช่วงที่พรรคประชาธิปัตย์เข้าไปทำหน้าที่รัฐบาลชุดคาทolikให้แก่คณะรัฐประหารเป็นการชั่วคราวดังกล่าว

อย่างไรก็ดีเอกสารของพรรคประชาธิปัตย์ระบุว่า เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยเป็นรัฐบาลรับเชิญของคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490

คาบช่วงเวลานี้แต่ก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ในปี พ.ศ.2489 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2501 พบว่าบทบาทส่วนใหญ่ของพรรคประชาธิปัตย์คือการทำหน้าที่ฝ่ายค้านในรัฐสภาเกือบตลอด กล่าวถึงเป็นฝ่ายค้านของรัฐบาลพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม และพรรคเสรีมนังคศิลา และเป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร (ขณะนั้น) และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

พรรคประชาธิปัตย์ประเมินสถานภาพของตนเองว่า

“ในยุคนี้พรรคประชาธิปัตย์มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลอันทรงพลังเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนและมุ่งมั่นที่จะปลุกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยลงสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง”

บทบาทการดำเนินงานทางการเมืองของพรรคได้ยุติลงเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองและเป็นเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จในปี พ.ศ.2501 พรรคการเมืองถูกยกเลิกไปในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งสืบทอดอำนาจเผด็จการต่อเนื่องโดยคณะทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร

2.2 พรรคประชาธิปัตย์ในยุคที่สอง (ระหว่างปี พ.ศ. 2511 ถึง พ.ศ. 2519)²²

²² สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, จิตสำนึกและอุดมการณ์ของขบวนการประชาธิปัตย์ร่วมสมัย, หน้า 102-106.

เอกสารของพรรคประชาธิปัตย์ระบุว่า เป็นยุคแห่งการฟื้นฟูพรรคและนำทัพประชาธิปัตย์โดยกรมการเมืองไทยเดินทางเข้าสู่ในบริบทของเผด็จการอีกครั้งหนึ่ง เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ารับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501 และเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ถึงแก่อสัญกรรม จอมพลถนอม กิตติขจร ได้สืบทอดการเป็นนายกรัฐมนตรีต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2511

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ร่างรัฐธรรมนูญเป็นระยะๆ จนเสร็จเรียบร้อยสามารถประกาศใช้บังคับได้ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 และต่อมาวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2511 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 อันเป็นการเปิดโอกาสทางการเมืองแก่ประชาชนอีกครั้ง หลังยุคเผด็จการในระบบพ่อขุนอุปถัมภ์ต่อเนื่องยาวนานถึง 10 ปีเศษ

ประสบการณ์ทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ในคาบเกี่ยวเวลานั้นก็คือการเป็นพรรคฝ่ายค้านต่อพรรครัฐบาลที่มีจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นผู้นำ ภายใต้การเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2512 ปรากฏว่าพรรคสหประชาไทยของจอมพลถนอม ได้จำนวน ส.ส. 76 ที่นั่ง ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ได้ 57 ที่นั่ง จากจำนวน ส.ส. ทั้งหมด 219 คน ตัวเลขจำนวน ส.ส. นี้สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของประชาชนที่มีต่อพรรคประชาธิปัตย์มากพอประมาณ

ในช่วงเวลานี้เองที่พรรคประชาธิปัตย์อยู่ในฐานะพรรคการเมืองที่เป็นตัวแปรตาม (dependent variable) เมื่อปัจจัยแวดล้อมมีส่วนกำหนดให้พรรคการเมืองเป็นเช่นที่เป็นอยู่ พรรคประชาธิปัตย์เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรอย่างมาก ทั้งนี้เพราะเมื่อทางรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้อนุญาตให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นเพื่อการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2512 นั้นก็พบว่าพรรคประชาธิปัตย์ในฐานะที่เคยเป็นพรรคฝ่ายค้านของรัฐบาลเผด็จการทหารมาก่อน ได้กลายเป็นพรรคการเมืองที่ได้รับความสนใจจากนักการเมืองหน้าใหม่ที่ต้องการเข้าสู่การเมืองเป็นอย่างมาก

นักการเมืองหน้าใหม่ที่เข้าเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ มีทั้งระดับปัญญาชนหัวก้าวหน้าและนักธุรกิจที่สนใจการเมือง อาทิเช่น นายสุรินทร์ มาศดิตถ์ นายชน พลกล้าชัย นายอุทัย พิมพ์ใจชน นายดำรง ลัทธพิพัฒน์ นายพิชัย รัตตกุล และร.ต.อ. สุรัตน์ โอสถเนนเพราะที่ แต่เนื่องจากสมาชิกพรรครุ่นใหม่มีส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มและมีแนวทางการเมืองไปไปมาหาสู่กันจึงเกิดความขัดแย้งกับสมาชิกพรรครุ่นเก่าที่ส่วนมากเป็นผู้ที่มีวุฒิและมีแนวทางการเมืองมาอนุรักษนิยม ในท้ายที่สุดสมาชิกพรรครุ่นเก่าบางคนที่ไม่สามารถอดทนต่อความขัดแย้งภายในพรรคได้ต้องแยกตัว

ออกจากรบพรรคประชาธิปัตย์ไป เช่น นายใหญ่ สวัสดิชาติ นายบุญเที่ยง ทองสวัสดิ์ และนายไฉฉง สุวรรณทัต เป็นต้น²¹

ในวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2514 จอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะมนตรีการปกครอง ถัดมา มีการประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร ยกเลิกพรรคการเมืองและรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ดีตามรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอมได้ห้ามคนอำนาจลงในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จากการลุกฮือขึ้นของนักเรียน นักศึกษา และประชาชน

เมื่อมีการเลือกตั้งอีกครั้งในปี พ.ศ. 2518 พรรคประชาธิปัตย์จึงได้มีโอกาสการเป็นรัฐบาลเป็นครั้งที่ 2 แต่ถือได้ว่าเป็นรัฐบาลที่มาจากกาเลือกตั้งเป็นครั้งแรก ผลการเลือกตั้งครั้งนั้นพรรคประชาธิปัตย์ได้รับที่นั่งเป็นอันดับหนึ่งจำนวน 72 ที่นั่ง ในขณะที่พรรคกรรมสังคม พรรคชาติไทย พรรคเกษตรสังคม และพรรคกิจสังคม ได้ที่นั่งเป็นลำดับถัดมา

พรรคประชาธิปัตย์ได้ร่วมกับพรรคเกษตรสังคมจัดตั้งรัฐบาลแก่งแย่งข้างน้อยด้วยเสียงสนับสนุนเพียง 91 เสียงไม่เกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดในวันแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร จึงต้องพ้นหน้าที่ไปตามรัฐธรรมนูญ หลังจากนั้นพรรคประชาธิปัตย์ก็กลับมาเป็นพรรคฝ่ายค้านอีกครั้ง จนกระทั่งเมื่อรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ประกาศยุบสภาให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519 พรรคประชาธิปัตย์จึงได้กลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง

ผลการเลือกตั้งในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519 พรรคประชาธิปัตย์ ได้ที่นั่ง 114 ที่นั่ง ในขณะที่พรรคชาติไทยได้ 56 ที่นั่ง พรรคกิจสังคมได้ 9 ที่นั่ง พรรคประชาธิปัตย์จัดตั้งรัฐบาลในวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2519 บริหารประเทศมาจนถึงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2519 จึงลาออกและได้จัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่อีกวาระหนึ่งในวันที่ 5 ตุลาคม สกเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามได้เกิดการยึดอำนาจการปกครองขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์จึงต้องพ้นจากตำแหน่งไป

ในคาบช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2511 ถึงปี พ.ศ. 2519 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในพรรคประชาธิปัตย์ค่อนข้างมาก เนื่องจากพรรคประชาธิปัตย์กลายเป็นพรรคการเมืองที่มีสมาชิกกลุ่มหนุ่มที่มีแนวทางเสรีนิยมเป็นองค์ประกอบสำคัญและมีอิทธิพลอยู่ภายในพรรคอย่างมาก อย่างไรก็ตามมีสมาชิกพรรคจำนวนไม่น้อยที่ยังคงนิยมแนวทางอนุรักษนิยมอันเป็นแนวทางดั้งเดิมที่พรรคเป็นอยู่

²¹ โปรดดูรายละเอียดใน บุญธรรม เลิศสุจีเกษม, “ความแตกแยกภายในพรรคการเมืองไทย : ศึกษาเปรียบเทียบพรรคประชาธิปัตย์ พรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทย”.

จึงมีข้อสังเกตที่สำคัญของการรวมตัวของสมาชิกพรรคที่เกี่ยวเนื่องเดียวกันเป็นกลุ่มย่อยๆ อย่างน้อยที่สุด 3 กลุ่มอยู่ในพรรคในช่วงดังกล่าว ดังนี้

1. กลุ่มที่ถูกเรียกว่ากลุ่ม “หัวเก่า”²⁴

เป็นกลุ่มที่มีแนวความคิดยืนหยัดอยู่กับนโยบายดั้งเดิมของพรรคประชาธิปัตย์ จัดเป็นกลุ่มอนุรักษนิยมซึ่งมิได้หมายความว่าความถึงแต่เพียงสมาชิกพรรครุ่นเก่าเท่านั้น ยังมีสมาชิกพรรครุ่นใหม่ เข้าร่วมกลุ่มด้วยหลายคน สมาชิกกลุ่มมีทั้งผู้ที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเป็นการรวมการงานของพรรคหลายคนรวมอยู่ในกลุ่มด้วย การรวมตัวกันของสมาชิกในกลุ่มมีความเหนียวแน่นพอสมควร แนวทางของกลุ่มคือ ไม่ยอมรับการกระทำใดๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่ความไร้เสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งกลุ่มถือว่าเป็นความวุ่นวายทางการเมืองหรือนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดดั้งเดิมของสังคมไทย เช่นในกรณีที่กลุ่มแสดงออกในการโจมตีกลุ่มผู้ใช้แรงงานว่าเป็น “แก๊งข้างถนน” ก็ดี การคัดค้านนโยบายในการหนែียงของพรรคเองในช่วงปี พ.ศ.2519 ที่มีลักษณะเป็นสังคมนิยมประชาธิปไตยก็ดี การคัดค้านโครงการกั้นเขตอาสาสมัครของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดยกล่าวหาว่ามีจุดประสงค์เพื่อการปลุกระดม ก่อกบฏ ก่อจะไปช่วยเผด็จการ ก็ดี เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้ว่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มอนุรักษนิยม

บุคคลสำคัญที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ นายธรรมบุญ เทียนเงิน นายสมัคร สุนทรเวช นายสมบุญ ธีรธร นายสงสุข ภัคเกษม นายมงคล สิมะโรจน์ นายอนุเรณีย์ ทรัพย์ขันธ์ และ พ.ต.ต. ประสงค์ มัชฌิมานนท์ ฯลฯ กลุ่มนี้ได้ชื่อว่าเป็น “ฝ่ายขวาของพรรค”

2. กลุ่มที่ถูกเรียกว่ากลุ่ม “เสรีนิยม” หรือ “กลุ่มหนุ่ม”²⁵ หรือ “กลุ่มปีกซ้าย”

เป็นกลุ่มที่มีแนวความคิดก้าวหน้าไปในทางเสรีนิยมมากกว่ากลุ่มแรกจึงมีความขัดแย้งกับกลุ่มแรกมาโดยตลอด ในกลุ่มนี้ยังสามารถแบ่งย่อยออกไปอีก 2 กลุ่ม แต่สมาชิกของทั้ง 2 กลุ่มนี้ก็เบียดกันเป็นจำนวนมาก คือ

กลุ่มแรกเป็นกลุ่มของนายดำรง ลัทธพิพัฒน์ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ สมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นพวกนักวิชาการ เช่น ดร.เจริญ ถันตรงส์ ดร.มงคล สมบัติชัย และดร.พิสิษฐ์ ภัคเกษม

กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มของนายสุรินทร์ มาศดิตถ์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งค่อนข้างจะมีความเหนียวแน่นและมีอิทธิพลภายในพรรคมากกว่ากลุ่มของนาย

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104-105.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

ดำรง ลักษณะพัฒนา ทั้งนี้เพราะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากจังหวัดกบฏได้เป็นฐานสนับสนุน ทำให้กลุ่มนี้มีความสนิทสนมกัน

อย่างไรก็ตามกลุ่มหนุ่มมีบทบาทและอิทธิพลมากพอสมควร โดยเฉพาะในพรรคประชาธิปัตย์ แม้จะแยกแยะพรรคเข้าไปยึดกลไกการบริหารงานภายในพรรคได้มากพอๆ กับกลุ่มหัวเก่า และในบางครั้ง ยังสามารถโน้มน้าวให้หัวหน้าพรรคโอนอ่อนมาเข้าข้างกลุ่มของพวกเขาได้²⁶

สมาชิกที่อยู่ในกลุ่มนี้เป็นคนในวัยหนุ่มสาว และส่วนมากจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากต่างจังหวัด อาทิ นายชวน หลีกภัย นายขุนทอง ภูผาเดือน น. เขียวบุญดี บรรทัดฐาน นายวิระ มุสิกพงษ์ นางพรรณทิพา วัชรโรบล นายอำนาจ สุวรรณศิริ และนายสัมพันธ์ ทองสมัคร เป็นต้น

3. กลุ่มที่ถูกเรียกว่า “กลุ่มกลางๆ”²⁶

เป็นกลุ่มที่ไม่มีมารวมกลุ่มกันอย่างเด่นชัด เป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างสองกลุ่มแรก ดังนั้น ในบางกรณีไปอยู่ข้างปรากฏว่ากลุ่มกลางๆ สามารถเข้าร่วมกับกลุ่มหัวเก่าซึ่งไปกลุ่มแรกได้ ในบางกรณีไปอยู่ข้างเข้าร่วมกับกลุ่มเสรีนิยมหรือกลุ่มที่สองได้ กลุ่มนี้ไม่มีบทบาทที่แน่นอนแต่มีแนวความคิดที่จะประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มภายในพรรคประชาธิปัตย์

สมาชิกที่อยู่ในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกรุงเทพมหานคร เช่น นายพิชัย รัตตกุล นายอคม สรสุชาติ นายสนอง ตู้อินดา นายชนะ รุ่งแสง นายนิติพัฒน์ ชาลีจันทร์ และนายไกรสร ตันติพงษ์

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในพรรคประชาธิปัตย์ในระหว่างคาบช่วงเวลานี้ เป็นความขัดแย้งระหว่างคนสองรุ่น (generation) ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกันในระหว่างคนรุ่นเก่าที่มีแนวคิดอนุรักษนิยมกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีแนวความคิดแบบเสรีนิยม มีเนื้อหาของสังคมประชาธิปไตยโดยเจือปน ความขัดแย้งยุติลงเมื่อกลุ่มคนรุ่นเก่าได้แยกตัวออกจากพรรคประชาธิปัตย์อย่างเด็ดขาดภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

เมื่อวิเคราะห์ถึงลักษณะและเนื้อหาความขัดแย้ง²⁷ พบว่าความขัดแย้งทั้งหลายคงอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ โดยมีเรื่องของความไม่ชอบกันเป็นการส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องเป็นส่วนช่วยเสริมด้วย และแม้ว่าเมื่อพิจารณาจากภายนอกแล้วดูเหมือนจะมีความขัดแย้งกันในเรื่องอุดมการณ์หรือ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105-106.

²⁷ ไปรอดูรายละเอียด ใน บุญธรรม เลิศสุชีเกษม, “ความแตกแยกภายในพรรคการเมืองไทย : ศึกษาเปรียบเทียบพรรคประชาธิปัตย์ พรรคกิจสังคม และพรรคชาติไทย”, อ้างแล้ว.

แนวความคิดแทรกปนอยู่ก็ตาม แต่สิ่งนี้ก็เป็นเพียงตัวเสริมความขัดแย้งในร่องผลประโยชน์ที่ขัดกัน เท่านั้นคืออำนาจภายในพรรคและตำแหน่งทางการเมืองในระดับรัฐมนตรีของพรรค ซึ่งทั้งสองกลุ่มต่างต่างเป็นคู่แข่งที่ต้องการจะได้รับผลประโยชน์ทั้งสองด้านและไม่ได้เอามาให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับ ทั้งสองกลุ่มจึงแข่งขันกันและขัดแย้งในประเด็นดังกล่าวเสมอมาเมื่อฝ่ายหนึ่งก็ยกกลุ่มเสรีนิยมได้รับชัยชนะในสภาฯ แข่งขันอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มหัวเก่าหรือฝ่ายขวาจะพยายามดองไฟโดยการไปร่วมมือกับพลังทางการเมืองอื่นในสังคม เพื่อขัดขวางโดยไม่มีการประนีประนอมกัน

2.3 พรรคประชาธิปไตยในยุคที่สาม (ระหว่างปี พ.ศ. 2522 ถึง พ.ศ. 2531)²⁸

เอกสารของพรรคประชาธิปไตยระบุว่า เป็นยุคแห่งการปรับปรุณนโยบายและการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมือง

ผลการเลือกตั้งวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2522 พรรคประชาธิปไตยแพ้การเลือกตั้งอย่างไม่มีผลปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ กล่าวคือได้รับเลือกตั้งเพียง 32 ที่นั่งจากจำนวน 301 ที่นั่งของทั้งสภาฯ จัดเป็นอันดับที่ 4 รองจากพรรคกิจสังคม พรรคชาติไทย และพรรคประชากรไทย

พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 ต่อมาพรรคประชาธิปไตยได้ร่วมกับพรรคฝ่ายค้านอื่นๆ ยื่นญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปไม่ไว้วางใจรัฐบาล ในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 จนเป็นเหตุให้ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ต้องลาออกกลางสภาผู้แทนราษฎร สาเหตุสำคัญมาจากการถูกกดดันอย่างหนักโดยกลุ่มทหารหนุ่ม ซึ่งกุมกำลังในกองทัพที่เรียกตัวเองว่า “กลุ่มยังเติร์ก” ที่ต้องการให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบกเป็นนายกรัฐมนตรีแทนพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์

พรรคประชาธิปไตยได้ให้การสนับสนุนอย่างแข็งขันด้วยเหตุผลที่ว่า

1) พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ไม่เคยมีชื่อเสียงเสียหาย ทุกฝ่ายยอมรับในความซื่อสัตย์สุจริต มีทศนิยมตั้งใจจริงในการปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวง ซึ่งตรงกับนโยบายของพรรคประชาธิปไตย

²⁸ สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, จิตสำนึกและอุดมการณ์ของขบวนการประชาธิปไตยร่วมสมัย, หน้า 107-109.

2) พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นผู้มีความเลื่อมใสในวิถีประชาธิปไตยน่าจะเป็น
 กิ่งแก้วที่ช่วยสร้างแนวทางประชาธิปไตยให้เพิ่มมากขึ้น

3) พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายว่าเป็นคนที่เหมาะสม
 ที่สุด ไม่ว่าจะป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสมาชิก หรือประชาชน

พรรคประชาธิปัตย์ในคาบช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ.2523 ถึงปี พ.ศ.2531 ภายใต้รัฐบาล
 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ที่เป็นนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลเปรม 1 ถึงเปรม 5 มีข้อสังเกตว่าพรรค
 ประชาธิปัตย์ได้เข้าร่วมเป็นรัฐบาลโดยตลอด แม้ว่าในช่วงหนึ่งพรรคประชาธิปัตย์จะได้รับเสียงข้าง
 มากในสภา แต่หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ก็ไม่สามารถก้าวขึ้นสู่การเป็นนายกรัฐมนตรีได้

สถานะของพรรคประชาธิปัตย์ในช่วงนี้ มีการวิเคราะห์สรุปว่า " การเข้าร่วมรัฐบาล
 ของพรรคประชาธิปัตย์นั้น ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และความขัดแย้ง
 ภายในพรรคประชาธิปัตย์นั้น ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในฐานะ
 ตัวยกฝ่ายทหารและข้าราชการประจำ (บุคคลภายนอก) ด้วยการแทรกแซงการดำเนินงานของพรรค
 ประชาธิปัตย์

ผลการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 พรรคประชาธิปัตย์ไม่มีพรรคการเมือง
 ใดได้รับเสียงข้างมากเกินกึ่งหนึ่งในสภาผู้แทนราษฎรพอจะจัดตั้งรัฐบาลได้ เขตตนเองได้เหมือนทุก
 ครั้งที่ผ่านมา

พรรคที่ได้รับเลือกเข้ามามากที่สุดคือพรรคประชาธิปัตย์ได้ 100 เสียง รองลงมาได้แก่
 พรรคชาติไทยได้ 63 เสียง พรรคกิจสังคมได้ 51 เสียง พรรคสหประชาชาติไทยได้ 38 เสียง พรรค
 กิจสังคมได้ 51 เสียง พรรคสหประชาชาติไทยได้ 38 เสียง พรรคประชากรไทยได้ 24 เสียง พรรครวมไทย
 ได้ 19 เสียง พรรคราษฎรได้ 18 เสียง พรรคกิจประชาคมได้ 15 เสียง นอกจากนั้นแล้วเป็นพรรคที่ได้รับ
 เลือกเข้ามา มีจำนวนต่ำกว่าสิบอีก 7 พรรค รวมจำนวนพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกเข้าสภา 15 พรรค
 มี ส.ส. ทั้งหมด 347 คน

หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนหลังทราบผลการเลือกตั้งว่า "จะ
 เป็นแกนกลางในการจัดตั้งรัฐบาลแน่นอน" ส่วนเรื่องตัวนายกรัฐมนตรีที่มองไว้หากันภายในพรรค
 และจะไปคุยกับหัวหน้าพรรคต่างๆ เพื่อดูนโยบายด้านนโยบายลงตัวกันได้และทราบว่า จะร่วมกับ
 พรรคใดแล้ว จะพิจารณาถึงตัวบุคคลที่จะมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

²⁹ โปรดดูรายละเอียด ใน นิโรจน์ ขอกองประเสริฐ, "ฝักฝ่ายทางการเมือง : ศึกษากรณีการแบ่ง
 แยกฝักฝ่ายภายในพรรคประชาธิปัตย์".

ขณะเดียวกันพรรคชาติไทยกับพรรคกิจสังคมก็ได้มีการหารือเพื่อร่วมเป็นแกนกลางการจัดตั้งรัฐบาลด้วย

พรรคประชาธิปัตย์จึงมีการประชุมหารือกันในวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 มีมติให้ตั้งคณะที่ปรึกษา 5 คน เป็นผู้ติดต่อเจรจากับพรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคราชมุข เพื่อร่วมกันจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งผลของการติดต่อเจรจาและหยั่งเสียงผู้สมควรจะเป็นนายกรัฐมนตรี ปรากฏว่านายกรัฐมนตรีรักษาการ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้รับการยอมรับมากกว่าคนอื่น

วันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 พรรคชาติไทยกับพรรคกิจสังคมประกาศว่า ได้เสนอชื่อของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ไปยังประธานรัฐสภาแล้วเพื่อสนับสนุนให้ทำให้นายกรัฐมนตรี ทำให้พรรคประชาธิปัตย์เปิดการประชุมด่วนในตอนค่ำวันเดียวกันนั้นและแถลงว่าเนื่องจากไม่มีพรรคใดขณะเดียวกันเดียวใจในการจัดตั้งรัฐบาล จึงต้องมีรัฐบาลผสมที่น่าจะมีคนกลางเป็นนายกรัฐมนตรี

วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 นายอุกฤษ มงคลนาวิน ประธานรัฐสภา ได้แถลงต่อสื่อมวลชนว่าได้รับหนังสือจากพรรคการเมืองต่างๆ รวม 6 พรรค สนับสนุนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคการเมืองไทย พรรคราชมุข และพรรคกิจประชาคม รวม 266 เสียง

ประธานรัฐสภาก็ได้เข้าเฝ้ากราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2529

พรรคประชาธิปัตย์ เกิดปัญหาภายในอย่างรุนแรงเพราะมีการกล่าวหาว่าหัวหน้าพรรคเสนอชื่อ “ลูกชาย” ของตัวเองเข้าไปเป็นรัฐมนตรี ทำให้มีความขัดแย้งกันเอง จนกระทั่งมีการตั้งกลุ่ม “10 มกรา” ขึ้นกดดันเรื่องให้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีในระยะเวลาดังกล่าว¹⁰

ต้นปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้รับความกดดันทางการเมืองรอบด้านมากที่สุดอีกช่วงหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลผสม “เปรม 5” จัดตั้งอย่างรีบเร่งและยังไม่ทันที่คณะรัฐมนตรีจะเข้าทำงาน รัฐบาลก็ถูกบีบรัดทั้งจากฝ่ายทหารและพรรคฝ่ายค้านอย่างรุนแรง กระทั่งนายวิระ มุสิกพงศ์ ต้องลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย เนื่องจากถูกกล่าวหาว่ากล่าวคำปราศรัยอันอาจจะเข้าข่ายหมิ่นพระบรมวงศานุวงศ์

ความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มของนายพิชัย รัตตกุล กับกลุ่มของนายวิระ มุสิกพงศ์ เกี่ยวกับการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีซึ่งคุกรุ่นตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2529 ได้ขยายเป็นความแตกแยก

¹⁰ จัตุวา กลิ่นสุนทร, รัฐบุรุษชื่อเปรม (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, 2538), หน้า 579-599.

ในที่ประชุมสามัญประจำปี เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2530 เกิด “กลุ่ม 10 มกรา” ซึ่งมี ส.ส. สังกัดอยู่ด้วยไม่ต่ำกว่า 40 คน (จากทั้งพรรค 99 คน)¹¹

นายถวิล ไพรสณฑ์ ส.ส. นครศรีธรรมราช มีท่าทีที่จะแยกตัวออกพรรคประชาธิปัตย์ ไปอยู่พรรคการเมืองอื่น ทั้งนี้ได้มีการติดต่อกับผู้นำของพรรคทั่วประเทศมาแล้วหลายครั้งแล้ว ซึ่งทั้งหมดจะมีพรรคพวกในกลุ่มติดตามออกไปด้วย

นอกจากนี้บุคคลระดับผู้นำในกลุ่ม “10 มกรา” ก็ได้แห่กันไปเที่ยวออกนอกมา เช่น นายสัมพันธ์ แก่นพันธ์ กล่าวไว้ว่า กลุ่ม “10 มกรา” เป็นฝ่ายค้านในพรรคร่วมรัฐบาลและยอมรับว่าตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินการรัฐมนตรีจริง ทั้งนี้เพราะการตั้งรัฐมนตรีของพรรคผิดพลาดมาตั้งแต่แรก เกิดภาวะถูกเงินมีการ Lobby (ชักชวน) คนในตระกูลอยู่ในตำแหน่งได้จึงต้องมีการทวงสิทธิให้กับคนที่มิสิทธิจะได้รับตำแหน่ง¹²

วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2529 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งแต่งตั้งกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎรหรือวิปรัฐบาลเพิ่มขึ้นอีก 4 คน โดยทั้ง 4 เป็น เลขานุการพรรคร่วมรัฐบาล 4 พรรค ประกอบด้วย พันโทสนั่น ขจรประศาสน์ (ขณะนั้น) เลขานุการพรรคประชาธิปัตย์ นายบรรหาร ศิลปอาชา เลขานุการพรรคชาติไทย พลเอกภมระ รัตนโกเสษฐ เลขานุการพรรคราษฎร สำหรับพรรคกิจสังคมนั้น นายพงษ์ สารสิน เลขานุการพรรคได้มอบหมายให้ ร้อยตรี เภสธรรัตน์ โอสธานุเคราะห์ เป็นแทน

การศึกษาวิจัยในช่วงนี้ พบว่ามีความพยายามปรับตัวภายในองค์กรพรรคประชาธิปัตย์เอง โดยพยายามแก้ปัญหาความขัดแย้งเพื่อให้รัฐบาลคงเสถียรภาพไว้ต่อไปได้ กล่าวคือ

นายประจวบ ไชยสาส์น รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ได้ยื่นหนังสือถึงพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี และหัวหน้าพรรคร่วมรัฐบาลทุกพรรคเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 โดยเสนอข้อควรปฏิบัติรวม 3 ข้อ คือ

1. ควรจัดประชุมสุดยอดของตัวแทนคณะผู้บริหารของพรรคร่วมรัฐบาล เพื่อร่วมกันทบทวนแนวทางในการแก้ไขปัญหา และแสวงหาแนวทางในการร่วมมือกันของพรรคร่วมรัฐบาล
2. ภายหลังจากการจัดประชุมดังกล่าวแล้วควรจัดสัมมนา ส.ส. เพื่อประเมินผลการดำเนินงานแห่งการร่วมมือทางการเมืองตั้งแต่เปิดสภาเป็นต้นมา

¹¹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 636-637.

¹² เรื่องเดียวกัน , หน้า 653.

3. ควรจะมีการปรับโครงสร้างคณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและมีสถานภาพที่เป็นตัวแทนอย่างแท้จริง โดยโครงสร้างนี้ควรมีลักษณะใกล้เคียงคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจซึ่งอาจเรียกว่า คณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายการเมือง พันโทสนั่น ขจรประศาสน์ (ยศขณะนั้น) เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ ได้เปิดเผยว่า ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2530 จะนำตัวเลขสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคประชาธิปัตย์ที่แท้จริงไปรณรงค์นายกรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาตัดสินใจ และจะมีการประชุมคณะกรรมการบริหารพรรคเพื่อเสาะหาเรื่องดังกล่าวในวันที่ 10 ธันวาคม สกเดียวกันและกล่าวถึงพรรคประชาธิปัตย์ว่า

“ขอขอบคุณพรรคร่วมรัฐบาลที่ช่วยกันประคับประคองสภาฯเอาไว้ พรรคประชาธิปัตย์รู้ว่าตัวเองมีจุดอ่อน นายกรัฐมนตรีจะให้เราร่วมรัฐบาลวิธีไหนก็ได้หรือพรรคร่วมรัฐบาลจะให้เราออกเราก็พร้อมหรือจะเหลือตำแหน่งรัฐมนตรีเพียง 2-3 ตำแหน่งก็คงต้องรับ”

นายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรุงเทพมหานคร พรรคประชาธิปัตย์ แถมนักดุ่ม 10 มกรา กล่าวว่าเรื่องการลดสัดส่วนรัฐมนตรีของพรรคประชาธิปัตย์นั้น เป็นเรื่องของนายกรัฐมนตรีจะต้องพิจารณาเมื่อกลุ่ม 10 มกรา เป็นอิสระภาพแล้วคงไม่ไปแทรกแซงพรรคการเมืองอื่น อย่างพรรคชาติไทยมี ส.ส. 64 คน แต่รัฐมนตรีน้อยกว่าพรรคประชาธิปัตย์ ที่มีเพียงจริงๆ 55-60 เสียง ดังนั้นการที่พรรคประชาธิปัตย์มีรัฐมนตรีถึง 16 คน จะเป็นธรรมเนียมพรรคการเมืองอื่นหรือไม่และกล่าวมา

“ปัญหาในพรรคประชาธิปัตย์จะอย่างไรผมไม่ทราบ กลุ่ม 10 มกรา ประกาศอิสรภาพแล้วแต่ยังคงสนับสนุนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์อยู่ ส.ส.ในกลุ่มยังเป็น “ลูกป่า” อยู่หลายคน กฎหมายรัฐบาลที่กลุ่ม 10 มกรา เห็นด้วยก็จะสนับสนุน แต่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ไม่เห็นด้วยจึงคัดค้านแต่จะใช้มติพรรคมาบังคับไม่ได้”

นายถวิล ไพรสณฑ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครศรีธรรมราช พรรคประชาธิปัตย์ กลุ่ม 10 มกรา กล่าวว่าในแง่หลักการถ้าพรรคเป็นผู้คิดเรื่องเองไม่ถูกตั้ง แต่ถ้าพรรคร่วมรัฐบาลอื่นๆ เสนอขึ้นมาถือว่าถูกต้องด้วยเหตุผลเพื่อความเป็นธรรม กลุ่มนายแพทย์ รัตติกุล อ้างว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่คุมได้ 53 คน ขณะนี้ก็ต้องตัดตำแหน่งรัฐมนตรีอีก 6 คน

ตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎรก็ต้องทบทวนหรือไม่ก็เฝ้าพิจารณากันเพราะพรรครัฐบาลตกลงกันไว้ครั้งแรก ให้พรรคที่มีเสียงข้างมากได้ตำแหน่งและรวมไปถึงรองนายกรัฐมนตรีที่จะเปลี่ยนลำดับใหม่ และให้สัมภาษณ์ว่า

“ทางที่ดีพรรคประชาธิปัตย์ต้องถอนตัวออกจากรัฐบาลชั่วคราว แล้วมาตกลงกันว่า จะเอาอย่างไร ถ้าจะกลับเข้าร่วมรัฐบาลอีกครั้งก็เข้าร่วมด้วยจำนวนที่คุ้มกันได้อย่างแท้จริง สถานการณ์

ขึ้นต่อไปยังไม่แน่ว่า กลุ่ม 10 มกรา อาจจะรวมเข้ากับกลุ่มของนายพิชัย ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็ต้องมี การเพิ่มเติมแห่งรัฐมนตรี ก็จะเกิดความยุ่งยาก” นายถวิลฯ กล่าวในที่สุด

สำหรับ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนอื่นๆ ในพรรคร่วมรัฐบาลเห็นตรงกันใน เรื่องการปรับปรุงจำนวนรัฐมนตรีในโควตาของพรรคประชาธิปัตย์ เพราะเมื่อพรรคประชาธิปัตย์ ไม่สามารถควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดได้ครบตามจำนวนเดิม คือ 99 คน ก็สมควรที่จะลดจำนวนรัฐมนตรีของพรรคประชาธิปัตย์ลงตามจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ทางพรรค ควบคุมได้แท้จริง คือ 53 คน เพื่อจะได้เพิ่มโควตาให้พรรคอื่นตามสัดส่วนของแต่ละพรรคต่อไป¹³

ประสบการณ์ทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ในยุคที่สามนี้ ก็คือเกิดการขัดแย้ง อย่างรุนแรงภายในพรรคดังกล่าว ภายหลังจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 เสร็จสิ้นลง จากการศึกษาวิจัยจะเห็นว่าความขัดแย้งในการตั้งรัฐมนตรีของพรรคประชาธิปัตย์เพื่อเข้าร่วมรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยกลุ่มนายพิชัย รัตตกุล ได้แต่งตั้งนายพิจิตต์ รัตตกุล แทนที่จะแต่งตั้ง นายคอซิม สุวานานนท์ และนายเด่น โต๊ะมีนา นั้นทำให้พรรคประชาธิปัตย์แตกออกเป็นสองกลุ่มนำไปสู่ การแยกตัวของ “กลุ่ม 10 มกรา” ที่มีนายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ และนายวิระ มุสิกพงศ์ เป็นแกนนำ ในกลุ่มนี้มีสมาชิกประมาณ 30 คน¹⁴ ความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่มเริ่มทวีขึ้นเมื่อกฎหมาย ลิขสิทธิ์เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร กล่าวคือ กลุ่ม 10 มกรา ยกมือคัดค้านร่างกฎหมายดังกล่าวจนเป็นเหตุ ให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีต้องประกาศยุบสภา และในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2531 กลุ่ม 10 มกรา ก็ได้ออกมาจัดตั้งพรรคประชาชน และในปี พ.ศ.2532 พรรค ประชาชนก็ยุบพรรคแล้วไปรวมกับพรรคอื่นก่อตั้งเป็นพรรคเอกภาพ

ภาพพจน์ของพรรคประชาธิปัตย์ตกต่ำลงอย่างมาก อันเนื่องมาจากความขัดแย้งที่นำไปสู่การแบ่งกลุ่มภายในพรรคพร้อมกับการแยกตัวของกลุ่ม 10 มกราไปตั้งพรรคใหม่ส่งผลให้การ เลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2531 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งกลับเข้ามาเพียง 48 คน จากเดิมที่ได้รับเลือกตั้งถึง 100 คนในปี พ.ศ.2529

เหตุการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจำนวนสมาชิกในพรรคประชาธิปัตย์ เมื่อกลุ่มของนายพิชัย รัตตกุล เดิมซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดมีแนวร่วมที่แข็งแกร่งอย่าง นาย เฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ นายวิระ มุสิกพงศ์ นายนิพนธ์ พร้อมพันธ์ นายพรเทพ เตชะไพบูลย์

¹³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 656.

¹⁴ ไปรอดดูรายละเอียด ใน กนก วงษ์ตระหง่าน, พรรคการเมืองไทย.

พลเอกท้าว ลีนาหนาท และจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร และภาคกลางต้องแตก
กระเจาเขตลงเหลือเพียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร

ภายหลังการเข้าร่วมรัฐบาลผสมของพรรคประชาธิปัตย์นั้น นายพิชัย รัตตกุล หัวหน้า
พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีได้เกิดทบทวนกันอย่างไม่พอใจพลเอก
ชาติชาย ชุณหะวัณ และคณะรัฐมนตรี จนถึงกับประกาศลาออกจากตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีของ
นายพิชัย รัตตกุล อย่างกระทันหัน ทำให้ภาพพจน์ของพรรคในขณะนั้นที่ค้ำชูอยู่แล้วยิ่งตกต่ำลง ไปอีก
กระแสการเคลื่อนไหวออกจากรัฐบาลผสมเริ่มเกิดขึ้นเนื่องจากหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ถอนตัวออก
จากรัฐบาลประกอบกับเหตุการณ์ข้างต้นในช่วงเวลาดังกล่าวพบว่าศรัทธาของสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์
ที่มีต่อ นายพิชัย รัตตกุล เริ่มลดลงพรรคประชาธิปัตย์จึงต้องผลักดันบุคคลที่เป็นที่ยอมรับให้ขึ้นมา
แทน นายพิชัย รัตตกุล ซึ่งในขณะนั้นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากภายในพรรคประกอบด้วย นาย
ชวน หลีกภัย ผู้นำกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคใต้ นายประจวบ ไชยสาส์น ผู้นำกลุ่มสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรภาคอีสาน และพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคและผู้นำกลุ่มสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรภาคเหนือ

ขณะนั้นกลุ่มพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ยังมีฐานะแนวร่วมที่ไม่เข้มแข็ง โดดแรงกดดัน
จากภายนอกพรรคประชาธิปัตย์ โดยเฉพาะกรณีการให้สัมปทานป่าไม้สามก่อกัด ด้วยเหตุดังกล่าว
พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ และกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคเหนือจึงเริ่มกับกลุ่มสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรภาคใต้ของนายชวน หลีกภัย และกลุ่มของนายประจวบ ไชยสาส์น จากภาคอีสาน
ด้วยเหตุผลเพื่อร่วมกันกอบกู้สถานการณ์ของพรรคประชาธิปัตย์ ในขณะที่กลุ่มของนายพิชัย รัตตกุล
ได้ลดบทบาทลงเหลือเพียงบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพฯ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
ภาคกลาง

2.4 พรรคประชาธิปัตย์ในยุคที่สี่ (ระหว่างปี พ.ศ. 2533 ถึงปี พ.ศ. 2541)¹⁵

เอกสารของพรรคประชาธิปัตย์ ระบุว่าในยุคแห่งการเป็นรัฐบาลของประชาชนและ
ผู้เสียภาษีที่มีประสิทธิภาพ ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2531 พลเอกเปรม

¹⁵ สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, จิตสำนึกและอุดมการณ์ของขบวนการประชาธิปัตย์ร่วม
สมัย, หน้า 109-111.

ดิณสุถานนท์ ประกาศวางมือทางการเมืองเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 ด้วยประโยคสั้นๆ ว่า “ผมพอแล้ว”¹⁶

พรรคร่วมรัฐบาลเดิมจึงได้ร่วมจัดตั้งรัฐบาลผสมอีกครั้ง โดยมีพลเอกชชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทยเป็นนายกรัฐมนตรี พรรคประชาธิปัตย์ร่วมรัฐบาลที่ระยะเวลาหนึ่งจึงถอนตัวออกมาในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2533 ด้วยเหตุผลที่ว่าวิธีการจัดตั้งรัฐบาลของชชาติชาย 2 ไม่เป็นประชาธิปไตยและมีแนวโน้มจะทำลายระบอบประชาธิปไตย

หลังการยึดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ในปี พ.ศ. 2534 และติดตามมาด้วยการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2535 พรรคประชาธิปัตย์จึงเริ่มชูธงคำขวัญว่า

“เชิดชูประชาธิปไตยหนุน ชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี”

ผลการเลือกตั้งพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้ง 44 คน พลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้มีคณะ รสช. ซึ่งเคยประกาศว่าจะไม่รับตำแหน่งใดๆ ได้มารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีพรรคชาติไทย พรรคสามัคคีธรรม พรรคประชากรไทย และพรรคกิจสังคม ร่วมให้การสนับสนุนท่ามกลางกระแสเรตต์ค้านต่อต้านอย่างกว้างขวางของประชาชนทุกสาขาอาชีพที่นำไปสู่เหตุการณ์นองเลือด “พฤษภาทมิฬ” พรรคประชาธิปัตย์ถูกมองว่ามีบทบาทค่อนข้างน้อยในการเร่งฟื้นแผ่นดินและการสืบทอดอำนาจเผด็จการในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองในยุคที่รัฐบาลสืบทอดอำนาจเผด็จการ รสช.

ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พรรคประชาธิปัตย์เข้าสู่วงจรของการเลือกตั้งอีกวาระหนึ่งในเดือนกันยายน พ.ศ. 2535 หรือการเลือกตั้ง 2535/2 นั้น พรรคประชาธิปัตย์ได้ชูคำขวัญที่ว่า “เชิดชูประชาธิปไตยหนุน ชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี” อีกครั้ง

ภาพของนายชวน หลีกภัย ที่กำลังอภิปรายในสภาผู้แทนราษฎรประกาศจุดยืนแน่วแน่ “ผมยึดมั่นในระบบรัฐสภา” ประสบผลสำเร็จอย่างสูงขณะที่สังคมไทยกำลังต้องการการประนีประนอม

พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งมากที่สุดคือ 79 ที่นั่ง และนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นเวลาเกือบ 3 ปี ก่อนที่จะยุบสภาเนื่องจากกรณี ส.ป.ก. 4-01

ในบริบทการเมืองภายใต้การนำของรัฐบาลชวน หลีกภัย ที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำ พบว่ารัฐบาลนำนโยบายเศรษฐกิจแนวเสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) ที่เน้นเรื่องการปรับตัวของภาคอุตสาหกรรม และเรื่องความยืดหยุ่น (flexibility) มาดำเนินการ รวมทั้งมุ่งเปิดเสรีทางการเมือง

¹⁶ จัตุวา กลิ่นสุนทร. รัฐบุรุษชื่อเปรม. หน้า 21-24.

อย่างต่อเนือง การจัดตั้งธนาคารเพื่อการส่งออกและการนำเข้า การอนุญาตให้เงินเคปรประกอบกิจการวิเทศกิจ การส่งเสริมตลาดทุน การส่งเสริมตลาดหลักทรัพย์ การส่งเสริมการส่งออก และการจัดตั้งกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ ซึ่งพิจารณาได้ว่านโยบายเหล่านี้ได้มอบไปเพื่อการมุ่งไปสู่การเป็นศูนย์กลางทางการเงินของภูมิภาค

ในด้านการคลังมีการปรับลดอัตราภาษีศุลกากรเพื่อกระตุ้นให้ภาคการลงทุนในอุตสาหกรรมทุกหมวดส่วนเข้า

นอกจากนั้น พบว่าพรรคประชาธิปัตย์ดำเนินนโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบทโดยการกระจายโครงสร้างและบริการพื้นฐาน เช่น ในกรณี ถนนสี่เลน รถไฟ ไฟฟ้าภูมิภาค และกระจายเงินเชื่อออกสู่ชนบท

อย่างไรก็ดีการดำเนินงานของรัฐบาลชวน หลีกภัยเป็นไปค่อนข้างช้าและถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าขาดความสามารถในการตัดสินใจ¹⁷

3. พรรคประชาธิปัตย์ในขั้นตอนการพัฒนาพรรคการเมือง

ขั้นตอนการพัฒนาพรรคการเมือง ซึ่งหมายความว่าพรรคการเมืองต้องผ่านขั้นตอนในกระบวนการพัฒนาพรรคการเมือง Huntington มีข้อสรุปว่าขั้นตอนการพัฒนาพรรคการเมืองแบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

- 3.1 การแบ่งเป็นฝักฝ่าย (factionalism)
- 3.2 การแบ่งเป็นขั้ว (polarization)
- 3.3 การขยายตัว (expansion)
- 3.4 ความเป็นสถาบัน (institutionalization)

3.1 พรรคประชาธิปัตย์ในขั้นตอนการแบ่งเป็นฝักฝ่าย (factionalism) ของการเมืองไทย

กรณี Huntington อธิบายว่าขั้นแรกของการพัฒนาพรรคการเมืองเกิดขึ้นเมื่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (political participation) และกลายเป็นสถาบันทางการเมือง

¹⁷ ไปรดดูรายละเอียด ใน บุญอริ ยี่หะ, ชวน หลีกภัย : ในกำมือหนังสือพิมพ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ทางเดิน, 2541)

ของพรรคการเมือง (political institutionalization) ยังอยู่ในระดับต่ำ การเมืองยังคงเป็นกิจกรรมของคนส่วนน้อยที่แข่งขันกันเพื่อเป้าหมายของตน กลุ่มคนที่มีบทบาททางการเมืองนี้โดยรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองแต่พรรคการเมืองนั้นยังขาดการสนับสนุนจากประชาชนและความต่อเนื่อง โดยพรรคการเมืองยังมีความหมายและความสำคัญต่อการเลือกตั้งไม่มาก บทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรหรือในรัฐบาลยังคงเป็นกลุ่มเล็กที่ยึดติดกับตัวผู้นำ นั้น

เมื่อพิจารณาจากกำเนิดพรรคประชาธิปัตย์ ก็พบว่าพรรคการเมืองนี้ได้มีจุดกำเนิดเพื่อการสนับสนุนผู้นำทางการเมืองในขณะนั้นเป็นสำคัญ เมื่อภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้ดำเนินการยุบสภาและเปิดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 3 จะประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 ภายหลังจากการเลือกตั้งปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์ สามารถรวบรวมเสียงสนับสนุนในสภาและขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2489 เพียงแค่ระยะเวลาเดือนเศษที่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ บริหารประเทศก็ต้องลาออกจากตำแหน่งเนื่องจากแพ้มติในสภาเป็นพระราชบัญญัติควบคุมราคาสินค้าที่เสนอโดยนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2489 และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญซึ่งส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มทางการเมืองขึ้นจำนวนมาก ซึ่งต่อมาได้พัฒนาไปสู่การตั้งพรรคการเมือง¹⁸

ผลอันเนื่องมาจากการขยายเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 นี้ทำให้การรวมกลุ่มทางการเมืองเกิดขึ้นจำนวนมาก พรรคการเมืองพรรคแรกที่มีการรวมกลุ่มก่อตั้งขึ้นคือ พรรคก้าวหน้า โดยมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรคและผู้ก่อตั้งพรรคส่วนใหญ่เคยเป็นนักโทษการเมืองในสมัยหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งต่อมาได้รับการนิรโทษกรรมจากรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ จึงส่งผลให้พรรคก้าวหน้าสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ขณะเดียวกัน ดร.โชติ คุ่มพาร์ท นำพรรคประชาธิปัตย์ ขงตนมาร่วมกับพรรคก้าวหน้าของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และก่อตั้ง “พรรคประชาธิปัตย์” ขึ้น กลุ่มสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ที่เห็นว่าการพ่ายแพ้ติพระราชบัญญัติกบฏเรือขาวเหินหวานั้น เกิดจากแนวเขตการรวมกลุ่มเป็นพรรคการเมืองที่ดี บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในกลุ่มดังกล่าวจากทั่วประเทศ อาทิเช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายเลียง ไชยกาล นายไกรัญญา จุฑามาศ นาย

¹⁸ กนก วงษ์ตระหง่าน, พรรคการเมืองไทย, หน้า 61-62.

สุวิทย์ พันธุเศรษฐ์ ดร.โชติ คุ้มพันธ์ นายชวลิต อภัยวงศ์ นายอินทูล วรกุล นายบุญเที่ยง ทองสวัสดิ์ นายพงษ์ สติธิธรรม เป็นต้น จึงรวมตัวกันตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้น โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้า³⁹

อย่างไรก็ดี ในคาบช่วงเวลาภายหลังกำเนิดพรรคประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ. 2489 นั้น บริบทการเมืองไทยประกอบไปด้วยกลุ่มฝักฝ่ายที่ก่อตัวขึ้นในกระบวนการทางการเมือง ซึ่งอาจจัดแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่มด้วยกัน คือ⁴⁰

1. กลุ่มแรก ประกอบด้วยบุคคลสำคัญของคณะรัฐประหารที่มิได้บริหารราชการอยู่และมีได้เกี่ยวข้องกับการเมืองในสภาโดยตรง บุคคลดังกล่าวได้แก่ จอมพลผิน ชุณหะวัณ ผู้บัญชาการทหารบก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการกองทัพอากาศที่ 1 พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ จอมพลฟื้น รณนภากาศ ผู้บัญชาการทหารอากาศ

2. กลุ่มที่สอง ประกอบด้วยบุคคลในคณะรัฐประหาร ซึ่งลาออกจากราชการในสามเหล่าทัพเพื่อเล่นการเมืองร่วมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายคนที่ไม่ให้การสนับสนุนการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 บุคคลดังกล่าวได้แก่ พลตรีบัญญัติ เทพหัสดินทร ณ อยุธยา รองผู้บัญชาการกองพลที่ 1 ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคชาติสังคม พลตรีสวัสดิ์ สวัสดิ์เกียรติ นายบรรณาธิการ

ในกลุ่มที่สองนี้ ยังประกอบด้วยบุคคลที่ใกล้ชิดกับ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นส่วนตัว เช่น พลโทมังกร พรหมโยธี หัวหน้าพรรคธรรมาธิปไตย

3. กลุ่มที่สาม ประกอบด้วยบุคคลอื่นในสหพรรคที่สนับสนุนจอมพล ป.พิบูลสงคราม ภายหลังการรัฐประหารแล้วเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว บุคคลเหล่านี้อยู่ในพรรคประชาชน พรรค รณนภ และพรรคอิสระ ซึ่งเป็นบุคคลที่ยากแก่การปกครองสำหรับจอมพล ป.พิบูลสงคราม มากที่สุด

4. กลุ่มที่สี่ ประกอบด้วยพรรคประชาธิปไตยของนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านอย่างไม่เป็นทางการในสภา

5. กลุ่มที่ห้า ประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภาที่ได้รับแต่งตั้งมาแต่เดิมจากสภา สมัยที่พรรคประชาธิปไตยมีเสียงข้างมาก

บริบทของการเมืองไทยในคาบช่วงเวลาดังกล่าว จึงอาจแบ่งแยะฝักฝ่ายได้ ดังนี้⁴¹

³⁹ เว็บบล็อกเดียวกัน, หน้า 62-63.

⁴⁰ ทักษิณ เวทีมน, การเมืองระบบพ้องอนุอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 83-84.

⁴¹ เขาวงกต ไตรมาส, พรรคการเมืองไทย : ภูมิหลังทางโครงสร้าง หน้า ที่ และพัฒนาการทางสถาบัน, หน้า 24-32.

ตารางที่ 4.1 แสดงฝักฝ่ายการเมืองในขั้นตอนแรกของการพัฒนาการเมือง

กลุ่ม	ฐานะ	สมาชิกสำคัญ	บทบาท	เป้าหมาย
1. กลุ่มทหารหนุ่ม	แกนนำข้าอำนาจ ซึกทหารของ คณะราษฎร	หลวงพิบูลสงคราม	แยกข้าพันมิตร ทางการเมือง	ครอบงำและช่วงชิง อำนาจการเมืองใน คณะราษฎรเหนือ กลุ่มพลเรือน
2. กลุ่มพลเรือน	แกนนำข้าอำนาจ ซึกพลเรือนของ คณะราษฎร	หลวงประดิษฐ์- มนูธรรม	แยกข้าพันมิตร ทางการเมือง	ต่อสู้และรักษา อำนาจทางการเมือง ในคณะราษฎรจาก กลุ่มทหารหนุ่ม
3. กลุ่มนายปรีดี พนมยงค์	ข้าอำนาจในซึก พลเรือน	นายปรีดี พนมยงค์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ หลวง ธำรงนาวาสวัสดิ์	แยกข้าพันมิตร ทางการเมืองในซึก พลเรือนด้วยกัน	แข่งขันช่วงชิง อำนาจตั้งรัฐบาล พลเรือนจากกลุ่ม นายควง อภัยวงศ์
4. กลุ่มนายควง อภัยวงศ์	ข้าอำนาจในซึก พลเรือน	นายควง อภัยวงศ์	แยกข้าพันมิตร ทางการเมืองไปซึก พลเรือนด้วยกัน	รักษาอำนาจใน คณะรัฐบาลพล เรือนแทนในกลุ่มนาย ปรีดี พนมยงค์

(ที่มา : คัดแปลงจาก เซาเนะ ไตรมาส พรรคการเมืองไทย : ภูมิหลังทศวรรษโครงสร้าง-หน้าที่ และพัฒนาการทางสถาบัน, หน้า 24-32.)

เมื่อพิจารณาจากกรอบแนวคิดของ Huntington แล้ว พบว่า ในบริบทของการเมืองไทย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (political participation) ก็ดี รวมไปถึงสถาบันทางการเมืองของพรรคการเมือง (political institutionalization) ก็ดี ยังอยู่ในระดับต่ำ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทยยังไม่มีส่วนส่งเสริมใดต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน Huntington เห็นว่าการเมืองยังคงเป็นกิจกรรมของคนส่วนน้อยที่แข่งขันกันเพื่อเป้าหมายของตน บทบาททางการเมืองยังคงเป็นกลุ่มเล็กที่ยึดติดกับตัวผู้นำ ซึ่งพิจารณาได้จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว กล่าวได้ว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้ผ่านขั้นตอนแรกของการพัฒนาระบบพรรคการเมือง ในขณะที่พรรคการเมืองพรรคหนึ่งและกลุ่มคนที่มีบทบาททางการเมืองก็รวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองและพรรคการเมืองเกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนผู้นำ

ส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง ประชาชนจำนวนมากหาศาลร่วมมือกับนักเรียนและนักศึกษา ต่อต้านการปกครองดังกล่าว

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ แสดงความคิดเห็นและกล่าวถึงบริบททางการเมืองไทยช่วงนี้ว่า⁴⁴

“อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญกว่าเรื่องการสืบทอดตำแหน่งนั้น ก็คือการที่จอมพลถนอม ได้ตระหนักถึงภัยคุกคามที่เกิดจากพลังทางสังคมใหม่ๆ ที่มีต่ออุดมการณ์หลักทางการเมืองของ จอมพลถนอม นักศึกษาจำนวนมากกับชนชั้นกลางที่เพิ่มขึ้นและประชาชนที่ได้รับความรู้ในเรื่องความ สัมพันธ์ทางการเมืองและสังคมเริ่มคุกคามหลักการแห่งอำนาจสูงสุดในการเมือง อันได้แก่ ระบบ พ่อขุนและคณาเป็นผู้นำทางการเมืองที่รวบอำนาจไว้ทั้งหมด ความก้าวหน้าทางการเมืองและการ พัฒนาทางวัฒนธรรมได้ทำให้คนไทยตระหนักมากยิ่งขึ้นไปกว่าสภาพความเสื่อมทรามทางสังคม และความไม่เสมอภาคในทางการเมืองมาเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงบัดนี้ประชาชนได้เรียกร้องการมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้นและการที่รัฐสภามีอำนาจและเป็นที่ยอมรับเพิ่มขึ้นทั้งๆ ที่รัฐบาลได้ ควบคุมอยู่เป็น อันตรายต่อสถานภาพการเป็นผู้นำของจอมพลถนอม โครงสร้างสามชั้นสมัย จอมพลถนอม ที่ประกอบด้วย รัฐ/รัฐบาล ข้าราชการ และประชาชน จะไม่มีกำหนดที่ชัดเจนอีก ต่อไป”

การแบ่งขั้ว (polarization) ของการเมืองไทย ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่ง ยุคแห่งการสูญเสียดุลยคติและชีวิตของประชาชนและนิสิตนักศึกษา นั้น ได้ก่อให้เกิดการแบ่งขั้ว ของการเมืองไทยในแง่ของคำอธิบายของ Huntington อย่างมีนัยสำคัญขึ้น แม้ว่าภายหลังจากนั้น ไม่นานจะเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 อันเป็นเหตุการณ์ที่ฝ่ายขวาในสังคมไทยกลับมามีอำนาจ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มทหารพยายามกลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง

ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่าบริบทการเมืองไทยที่อยู่ในคาบช่วงเวลาดังกล่าว เป็นขั้นตอนสำคัญ ของการพัฒนากระบวนการเมือง โดยที่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนขยายตัวขึ้น กลุ่ม พลังทางสังคมซึ่งในที่นี้ ก็คือ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้คัดค้านระบอบเผด็จการมิชอบทาง การเมืองและสัมพันธ์เป็นระบบกับพรรคการเมืองซึ่ง Huntington ชี้ว่ากลุ่มหรือฝักฝ่ายทางการเมือง รวมตัวเป็นกลุ่มการเมืองใหม่ ส่งผลให้พรรคการเมืองขยายตัว และกลุ่มการเมืองยุคเก่าได้ตกตึกทาง การเมือง

⁴⁴ ไบรด์ครุยละเอียด ใน ทักษ์ เฉลิมเตียรณ . การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. หน้า 460.

ดังปรากฏความเกี่ยวข้องและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของพรรคประชาธิปไตยที่ Benedict Anderson อธิบายว่า⁴⁵

“เป็นปรากฏการณ์สำคัญน่าสนใจที่ว่าเมื่อจอมเผด็จการฝาดเผด (จอมพลถนอมและจอมพลประภาส) จัดเลือกตั้งระดับชาติขึ้นในที่สุดเมื่อปี 2512 นั้น พรรคประชาธิปไตยฝ่ายค้านของพลเรือนซึ่งเป็นเงาสะท้อนชนชั้นกระฎุมพีใหม่ในบางแง่สามารถวาดชัยชนะทุกที่นั่งในกรุงเทพฯ ชัยชนะครั้งนี้อาจมองได้ว่าเป็นกลางบอกเหตุการณ์ที่ชนชั้นกลางจะเข้าร่วมเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516.....

เมื่อพิจารณาต่อเนื่องกับคาบช่วงเวลาที่ยับยั้งการเมืองไทยในขั้นตอนแรก กล่าวคือขั้นตอนของการเริ่มแบ่งเป็นฝักฝ่ายนั้น พบว่ากลุ่มฝักฝ่ายที่มีปรากฏอยู่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งมีทวนเกี่ยวข้องกับการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งถือเป็นตัวกระตุ้นการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มพลังทางสังคมนั้น พบว่าทักษิณ เฉลิมเตียรณ อธิบายความเคลื่อนไหวทางการเมือง“ ดังนี้

“เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2516 เพื่อตอบโต้การกระทำของรัฐบาลที่ไม่ถูกในการพยายามที่จะฝากนักศึกษาให้เข้ามหาวิทยาลัยโดยมิชอบ ปรากฏว่ามีบทความมากมายในสิ่งตีพิมพ์ของนักศึกษาซึ่งเขียนโจมตีรัฐบาลโดยทางอ้อม สรุปแล้วนักศึกษาเหล่านี้ได้ถูกขับออกจากมหาวิทยาลัยทันที กรณีนี้ทำให้เกิดการชุมนุมนักศึกษาจำนวนหนึ่ง (ประมาณ 20,000 คน) ซึ่งเรียกร้องและได้รับคำมั่นสัญญาจากรัฐบาลว่านักศึกษาเหล่านั้นจะได้คืนสถานภาพกลับไปเป็นนักศึกษาเช่นเดิม ผู้ชุมนุมบางส่วนได้เรียกร้องรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ผลที่เกิดจากเหตุการณ์เป็นครั้งงส่งเสริมให้นักศึกษาคูหาแบบจารี- นักการเมือง และบุคคลที่มีชื่อเสียงอื่นๆ อีกให้มุ่งทำแบบพี่น้องเพื่อนการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญมากยิ่งขึ้นพลเมืองกลุ่มนี้ได้รวมตัวกันเป็น “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” กลุ่มนี้มีได้ตั้งขึ้นอย่างลับๆ แต่ยังคงได้เปิดเผยรายชื่อสมาชิกและจุดประสงค์ว่ากลุ่มคนกำลังทำอะไรอยู่ด้วย เมื่อต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 สมาชิก 20 คน ของกลุ่มได้เริ่มแจกจ่ายใบปลิวในใจกลางพระนครและสมาชิก 13 คน ก็ได้อีกตำรวจจับกุมตัวไป ทั้งหมดได้ประกาศในทันทีว่าเป็นผู้เสียสละเพื่อ

⁴⁵ เกษียร เตชะพีระ, ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และชาญวิทย์ เกษตรศิริ (แปล), บ้านเมืองของเรา ลงแดง : แบ่งุมทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, จก 1-1 ถึง 6 ตุลา, หน้า 148.

⁴⁶ ไปรอดดูรายละเอียด ใน ทักษิณ เฉลิมเตียรณ . การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 462-463.

ประชาชาติไทย และบรรดาหัวหน้านักศึกษาก็ได้เรียกให้มีการชุมนุมประท้วงทั่วประเทศ ต่างกับการชุมนุมเมื่อเดือนมิถุนายน

ในตอนนี้นักเรียนมัธยมและนักเรียนอาชีวะ และนักเรียนจากต่างจังหวัดได้เข้าร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยด้วย การชุมนุมครั้งนี้ผู้เข้าร่วมชุมนุมได้เพิ่มขึ้นจาก 20,000 คน เป็น 50,000 คน นับตั้งแต่ข้าราชการชั้นผู้น้อยจนกระทั่งถึงบรรดาพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ทั่วไป ผู้ชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลปลดปล่อยผู้ที่ถูกจับกุม 13 คนไว้ และให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายในหนึ่งปี รัฐบาลจึงต้องยอมจำนนอย่างเสียมิได้ ในขณะนั้นเองผู้เข้าชุมนุมบางคนได้พากันเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงตัดเส้นพระหทัยที่จะพิจารณาเรื่องราวทั้งหมดให้พวกเขาเหล่านี้ ในขณะที่นักศึกษากำลังสลายตัวก็ได้เกิดการปะทะกันขึ้นกับตำรวจ”

ตารางที่ 4.2 แสดงชี้ทางการเมืองในขั้นตอนที่สองของการพัฒนาการเมือง

กลุ่ม	ฐานะ	สมาชิกสำคัญ	บทบาท	เป้าหมาย
1. กลุ่มสายที่นิยมรัฐบาล	แกนนำอำนาจฝ่ายบริหารหรือฝ่ายรัฐบาลของพรรคสหประชาไทย	จอมพลถนอม กิตติขจร	รักษาและขยายอำนาจในคณะรัฐบาล	ขยายฐานอำนาจในรัฐบาลและยับยั้งการแข่งขันทางอำนาจในรัฐสภา
2. กลุ่มสายพรรคไทย	แกนนำอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายรัฐสภาของพรรคสหประชาไทย	นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ พลเอกประภาส จารุเสถียร	สร้างฐานอำนาจในฝ่ายนิติบัญญัติไปเครื่องมือต่อรองทวงอำนาจกับฝ่ายรัฐบาล	แสวงอำนาจและตำแหน่งทางการเมืองในคณะรัฐบาล

(ที่มา : ดัดแปลงจาก เขาวงกต ไตรมาส, พรรคการเมืองไทย : ภูมิหลังทางโครงสร้าง-หน้าที่ และพัฒนาการทางสถาบัน, หน้า 25-31.)

ในบริบททางการเมืองไทยที่มีการแบ่งเป็นขั้วนี้ พรรคประชาชาติได้จัดเป็นพรรคการเมืองไทยพรรคหนึ่งที่มีส่วนร่วมและถือเป็นกลุ่มการเมืองที่อยู่ภายใต้กติกาทางการเมือง ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่าในความหมายของ Huntington นี้ก็คือกฎหมายพรรคการเมืองนั่นเองและแท้ที่จริงแล้วพรรคการเมืองไทยมิได้เป็นผลผลิตทางอุดมการณ์ประชาธิปไตยแต่พรรคการเมืองไทยเป็นผลพวงการ

บริหารกรมขทางการเมืองของระบอบอมตยาธิปไตย (bureaucracy) ต่วมกษณะมีเอระบอบสฤยค⁴⁷ เถไถ้ชนค่นจ้เนำงขทางการเมืองไปสู่อุคจอมพลถนอม กิตติขจร และเกิดครมมี 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขึ้น พรรคการเมืองที่เกิด้ขึ้นจ้กพระรชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 จ้มีจ้เนำงสูงถึง 43 พรรค⁴⁸ มีข้อสังเกตว่กลุ่มการเมืองมีการรวมตัว และพรรคการเมืองมีการขยายตัวแข่งขันภยใต้กติกาขทางการเมืองเกิด้ขึ้น

3.3 พรรคประชาธิปไตยในขั้นตอนการขยายตัว (expansion) ของการเมืองไทย

การที่ Huntington อธิบายว่า ขั้นที่สามนี้เป็นขั้นตอนที่เกิดพรรคการเมืองบางพรรคที่เข้มแข็งขึ้น ซึ่งสามารถที่จะสร้างการยอมรับจากประชาชนในวงกว้างได้ โดยอาศัยกลไกและระบบของพรรคที่มีประสิทธิภาพ ผู้นำทางการเมืองมีความมุ่งมั่นและสำนึกที่จะสร้างพรรคให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนเพื่อนำไปสู่ชัยชนะทางการเมือง กล่าวคือได้อำนาจทางการเมืองที่สามารถนำมาบริหารประเทศและจัดระเบียบของสังคมให้เรียบร้อย จึงทำให้เกิดการแข่งขันระหว่งพรรคการเมืองขึ้น Huntington ให้ความสำคัญกับตัวพรรคการเมืองเป็นหลักในการมีบทบาทสูงที่แตกต่างจากเวทีทางการเมืองนั้น

ในการศึกษาวิจัยพบว่าบริบทการเมืองไทยที่มีการขยายตัวของพรรคการเมือง พรรคประชาธิปไตยเป็นพรรคการเมืองพรรคหนึ่งที่มีความเข้มแข็งขึ้นเพียงพอสามารถสร้างการยอมรับจากประชาชนในวงกว้างได้โดยอาศัยกลไกและระบบของพรรคที่มีประสิทธิภาพและในการให้คำอธิบายถึงกลไกดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาวิจัยพิจารณาว่ากลุ่มฝักฝ่ายต่างๆ ภายในพรรคประชาธิปไตยที่มีอยู่ในทศวรรษเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2489 ถึงคาบช่วงปี พ.ศ. 2531 อาจให้คำตอบได้สำหรับการศึกษาวิจัย กลุ่มฝักฝ่ายต่างมีเหตุจูงใจหรือเหตุผลของตนเองได้ในความสัมพันธ์ระหว่งกลุ่มของตนกับกลุ่มอื่น และถือเป็นข้อสังเกตว่าพรรคการเมืองไทยมักขยายตัวโดยระบบอุปถัมภ์ (patronage system) ที่มีผู้อุปถัมภ์ (patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (client)⁴⁹

⁴⁷ ไปรดดูรายละเอียด ใน ทักษิ์ เฉลิมเตียรณ, The Sarit Regime, 1957-1963 : The Formative Years of Modern Thai Politics, Cornell University, 1974 และใน ทักษิ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ.

⁴⁸ ไปรดดูรายละเอียด ใน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย.

⁴⁹ ไปรดดูรายละเอียดใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุณินทร์พันธ์์ บรรณาธิการ, ระบบอุปถัมภ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 14.

การเกิดฝักฝ้ายขึ้นในพรรคประชาธิปัตย์อาจแจกแจงได้ ดังนี้⁵⁰

ตารางที่ 4.3 แสดงฝักฝ้ายภายในพรรคประชาธิปัตย์

คาบช่วงปี (พ.ศ.)	กลุ่มฝักฝ้าย	สาเหตุ (เหตุผลเชิงโครงสร้างหรือเหตุผล)
2489 ถึง 2490	กลุ่มนายเลียง ไชยกาล	เครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ และความขัดแย้งจากการเข้าสู่ตำแหน่งการบริหารพรรค
2490 ถึง 2494	เกิดการแยกตัวของสมาชิกออกจากพรรคประชาธิปัตย์เป็นระยะๆ โดยไม่มีรูปแบบของฝักฝ้าย	
2512 ถึง 2517	กลุ่มคนรุ่นเก่า กลุ่มคนรุ่นใหม่ กลุ่มเป็นกลาง	ความขัดแย้งในแนวทงทางการเมืองของสมาชิกอันเนื่องมาจากการเป็นคนต่างรุ่นกัน
2517	กลุ่มพล.ต.ท.ประชา บูรณธนิต และนางศิริระ ปัทมาคม	ความขัดแย้งในแง่ที่แตกต่างแนวทางการเมืองของพรรค
2517 ถึง 2519	กลุ่มฝ่ายขวา กลุ่มก้าวหน้า กลุ่มเป็นกลาง	ความแตกต่างในเชิงอุดมการณ์และแนวนโยบายทางการเมืองของสมาชิกพรรค
2522	กลุ่มภูมิภาค	เครือข่ายของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ และการรองรับโดยลักษณะการกระจายประโยชน์โดยโครงสร้างของพรรค
2529 ถึง 2531	กลุ่ม 10 มกรา	ผลของระบอบการเมืองที่ตอกย้ำความขัดแย้งที่เกิดจากการต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์ และตำแหน่งทางการเมือง

(ที่มา : คัดแปลงจาก นิโรจน์ ขอกองประเสริฐ, “ฝักฝ้ายทางการเมือง : ศึกษากรณีการแบ่งแยกฝักฝ้ายภายในพรรคประชาธิปัตย์”, หน้า 177.)

⁵⁰ ไกรศุฑรา ยลละเอียดใน นิโรจน์ ขอกองประเสริฐ, “ฝักฝ้ายทางการเมือง : ศึกษากรณีการแบ่งแยกฝักฝ้ายภายในพรรคประชาธิปัตย์”, หน้า 177.

จะเห็นได้ว่า พรรคประชาธิปไตยมีการขยายตัวในรูปของกลุ่มเป็นอย่างมากในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2512 ถึง พ.ศ. 2517 และต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2517 ถึง พ.ศ. 2519 ช่วงหนึ่ง และช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2529 ถึง พ.ศ. 2531 การขยายตัวภายในพรรคประชาธิปไตยนั้น เริ่มต้นจากกลุ่มบุคคลหรือคณะบุคคลที่ไม่ค่อยมีโอกาสทางการเมืองในอดีตและบุคคลที่เคยถูกปฏิเสธในเวทีการเมือง พรรคจึงมีการปรับตัวเพื่อให้มีความยืดหยุ่น

นายสุรินทร์ พิศสุวรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช พรรคประชาธิปไตย กล่าวว่า⁵¹

“พรรคการเมืองเป็นสถาบันการเมืองที่ไม่ได้ดำรงอยู่ในสุญญากาศ พลังต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวจึงต้องมามีผลกระทบต่อพรรคและคนของพรรคตลอดเวลา และพรรคจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับพลังต่างๆ รอบด้าน ในพรรคได้มีความคิดร่วมกันซึ่งอาจจะผิดหรือถูกก็ได้ แต่จะเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาจากจะตัดสินใจสร้างความชอบธรรม คนของพรรคหรือสถาบันของพรรคก็ได้ เริ่มต้นขึ้นมาจากกลุ่มบุคคลหรือคณะบุคคลที่ไม่ค่อยมีโอกาสทางการเมืองในอดีต ก็คือคนบ้านนอก นักกฎหมายบ้านนอก ซึ่งในอดีตเวทีทางการเมืองค่อนข้างจำกัดอยู่เฉพาะคนที่อยู่ในวงราชการหรือจำกัดอยู่เฉพาะคนที่อยู่ในองค์กรที่ได้รับการยอมรับจากทางราชการหรือทางกฎหมายมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นทหาร ข้าราชการ หรือขุนนางที่เกี่ยวข้องกับสถาบันต่างๆ

ในยุคที่พรรคประชาธิปไตยเกิดขึ้นก็มีบุคคลที่เคยถูกปฏิเสธในเวทีทางการเมืองเคยอยู่ภายนอกแล้ว ถูกดึงเข้าสู่เวทีทางการเมืองจึงเข้ามาต่อสู้ร่วมกันบนหนทางประชาธิปไตยที่ค่อนข้างหลากหลายและมีแนวคิดเป็นพหุนิยม (pluralistic) เมื่อเข้ามาต่อสู้ในขบวนการทางการเมืองแล้ว ขณะบ้าง พ่ายแพ้บ้าง แต่พรรคก็มีการปรับตัวเพื่อให้มีความยืดหยุ่นมีความพยายามที่จะดึงองค์ประกอบต่างๆ เข้ามาด้วยกัน บนหนทางของการต่อสู้บางระยะสถานการณ์ต่างๆ ที่เข้ามา พรรคอาจจะทำให้รู้สึกผิดหวังซึ่งก็เกิดมาจากมันไม่ได้อยู่บนพื้นฐานที่จะสำเร็จได้

ในปี 2529 มีแนวคิดที่วางอยู่บนพื้นฐานของการหาตัวเลข ดึงเอาส่วนประกอบหรือกลุ่มต่างๆ โดยพรรคประชาธิปไตยเป็นตัวประสานของกลุ่มต่างๆ ในสังคม และในปี 2529 พรรคก็ประสบความสำเร็จได้ ส.ส. มากที่สุด แต่พรรคก็ไม่ได้จัดตั้งรัฐบาลเนื่องจากมีเงื่อนไขที่ทำให้พรรคไม่สามารถดำเนินการได้ตามที่ต้องการต้องรวมข้อมกันไป ปี 2529 จึงเกิดปัญหาเนื่องจากเริ่มต้นด้วยสมมติฐานว่าได้เสียงมากที่สุดแล้วจะได้จัดตั้งรัฐบาลก็เลยออกไปสัญญากับทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย ในทุก

⁵¹ 1.โปรดดูรายละเอียดใน สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, จิตสำนึกและอุดมการณ์ของขบวนการประชาธิปไตยร่วมสมัย, หน้า 123.126.

พื้นที่ ซึ่งมันเป็นเรื่องที่คุณบรรหาร ศิลปอาชา (นายกรัฐมนตรี ปี พ.ศ.2538) กำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ คุณชวรินทร์จะออก คุณบรรหารก็ไปหา หรือกลุ่มเทิดไท้จะออกคุณบรรหารก็ต่อรอง กลุ่มที่ชลบุรีจะออกคุณบรรหารก็ไปต่อรองให้มาอยู่ที่นี้เพื่อจะหาตัวเลขแล้วก็ได้ตัวเลขจริงๆ คือ 92 จึงเกิดปัญหาสิ่งที่ประชาติปัดขี้เรียนรู้อีกคือ อย่าเริ่มต้นด้วยสมมติฐานของตัวเลขต้องให้มั่นใจว่าเมื่อได้ตัวเลขมาแล้วสามารถรักษาความเป็นองค์กร ความเป็นพรรค ความเป็นเอกภาพอยู่ได้ ในการเลือกตั้งครั้งต่อมา การวางอยู่บนพื้นฐานของตัวเลขใช้ไม่ได้อีกแล้ว เนื่องจากบทเรียนปี 2529 ก่อนข้างชัดเจนว่าทำไม่ได้

ในเรื่องของเชื้อชาติ ชนชาติที่รวมตัวกันแล้วพยายามที่จะเป็นพลังทางการเมือง ถ้าทฤษฎีรัฐราชการไม่สามารถอธิบายสังคมการเมืองไทยได้อีกต่อไป สิ่งที่น่าจะมองต่อไปในขณะนี้คือ ปฏิเสธไม่ได้ว่าสังคมนักการเมืองยังอยู่ สังคมที่ถูกควบคุม ชี้นำ ที่ถูกกำหนดชี้นำโดยราชการยังมีอยู่แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือพลังอื่นๆ ที่เกิดขึ้นนอกกรอบราชการมีโอกาส มีบทบาทในการชี้นำมากขึ้น.....

..... รัฐบาลไทยจัดตั้งโดยคนต่างจังหวัดแต่ล้มโดยคนกรุงเทพฯ ถือมีการแบ่งขั้วกันในสังคมในขณะนี้คนบ้านนอกอยู่ในระบบอุปถัมภ์ การที่ ส.ส. สามารถจะสร้างแฉกจักรของตัวเองในพื้นที่และสามารถที่จะเป็นคนแก้ปัญหาให้ชาวบ้านได้ในทุกเรื่อง ซึ่งก็คือเจ้าพ่อ บุคคลเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบราชการ

ในวงการเมืองไทย ในพรรคการเมืองบางพรรคจึงเต็มไปด้วยบุคคลที่เป็นผู้รับเหมาเต็มไปด้วย ส.จ. ผู้รับเหมาที่มีเขตอิทธิพลของตัวเองและมีระบบราชการเกี่ยวข้องเกี่ยวพันกันอยู่ คนพวกนี้การเข้าสู่วงการเมืองเป็นหนทางที่สั้นที่สุดในการที่จะได้ขึ้นมาจากกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นไปสู่กลุ่มผลประโยชน์ระดับชาติ คนในลักษณะนี้ขึ้นมาได้เพราะหนทางของเขาไม่ได้มองปัญหาของประเทศเป็นส่วนรวมหรือมองบทบาทของประเทศในระดับภูมิภาคเป็นส่วนรวม หรือบทบาทของประเทศในเวทีการเมืองระหว่างประเทศเป็นส่วนรวม แต่เขาจะมองในระดับท้องถิ่นเป็นส่วนรวม เพราะเขาขึ้นมาจากระบบอุปถัมภ์ในท้องถิ่น ขึ้นมาจากผลประโยชน์ท้องถิ่น ขึ้นมาจากอำนาจที่สนับสนุนในท้องถิ่น นี่คือนโยบายในประเทศพรรคจะสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ โดยการพยายามที่จะกลั่นกรองตัวบุคคลเข้ามาอยู่ในพรรค โดยพยายามสกัดผลประโยชน์ในท้องถิ่นกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่นไม่ให้เข้ามาบีบบทบาทเหนือพรรค เหนือองค์กร เหนือรัฐบาล พรรคนั้นคงจะเป็นที่หวังแต่ทั้งหมดจะต้องอยู่ในขั้นตอนและกระบวนการไม่สามารถจะนั่งจินตนาการว่าจะเกิดอะไรขึ้นในวันนี้ พรุ่งนี้ แต่สิ่งที่จำเป็นจะต้องทำก็คือพยายามที่จะดึงเอาฐานการเมืองในท้องถิ่นบวกกับพลังที่จะสนับสนุนการได้มาซึ่งที่นั่งในท้องถิ่นลบด้วยส่วนที่จะมาชี้นำนโยบายระดับชาติ

ในช่วงรัฐบาลคุณชวรินทร์ที่พรรคพยายามทำก็คือการอาศัยฐานในพื้นที่เพื่อที่จะได้มาซึ่งเสียงสนับสนุนและขึ้นมากำหนดนโยบาย แต่นโยบายนั้นจะต้องไม่เป็นนโยบายที่ชี้นำหรือปกป้อง

ผลประโยชน์ในพื้นที่ของ ส.ส. แต่ละคน จึงมีคนอย่างคุณสุภชัย (พานิชกักดี) คุณธารินทร์ (นิมมานเหมินทร์) เข้ามาและผู้นำของพรรคจะเป็นผู้คอยปกป้อง คอยชี้นำ คอยกันแรงกดดันที่จะเข้ามาสู่คนทั้งแถวถนนนี้ และปลดตัวเองจาก day to day interest นั่นคือสิ่งที่คุณชวนทำ ถ้าหากมีข้อวิจารณ์ในสมัยของคุณชวนว่า ไม่เห็นทำอะไรเลยคอยแต่ประคองสถานการณ์เพื่อให้อยู่ได้ยาวนานที่สุด คำถามที่ควรจะต้องถกเถียงกันระหว่างคุณสุภชัย คนอย่างคุณธารินทร์ ที่เขาสามารถมองภาพรวมของประเทศชาติได้ มองปัญหาของภูมิภาคได้ สิ่งที่คุณชวนทำก็คือให้เวลากับทั้งสองคน การที่ผู้นำของพรรคสามารถปกป้องประคับประคองให้คนทั้งสองคนสามารถทำงานท่ามกลางกระแสความขัดแย้ง ผมถือว่าเป็นความสำเร็จของกลุ่มเพราะเราไม่สามารถที่จะได้ทั้งนักการเมืองและผู้ที่เป็นนักเจรจาต่อรอง

ก่อนที่จะถึงยุคที่พรรคมีกระบวนการเลือกสรรผู้สมัคร (recruitment) เข้ามาอยู่ในพรรคการเมือง และเป็นบุคคลที่สามารถจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาได้ ก่อนที่พรรคการเมืองจะเข้มแข็งและพร้อมที่จะเป็นทั้งผู้ที่คอยประสานบวกกับเป็นผู้กำหนดนโยบาย จนกระทั่งถึงจุดนั้นคงจะต้องพูดถึงทุกเหลี่ยมมุม แต่สิ่งที่พรรคการเมืองต้องปรับเปลี่ยนคือ

1. ปรับเปลี่ยนระบบการสรรหาบุคคลที่จะเข้ามาสังกัดพรรค

2. ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีความพยายามในการประสานผลประโยชน์ให้ระบบทั้งหมดอยู่ได้ ก่อนที่จะมีปรากฏการณ์อะไรบางอย่างเกิดขึ้น และมันจะไม่มีเวลาเริ่มต้นอีก หรืออาจจะต้องใช้เวลามากกว่าที่คุณจะพอใจกับความสามารถของพรรคการเมืองที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย ถึงแม้ว่าเราจะผิดหวังอย่างไรก็จะต้องคอยช่วยกันประคับประคองสถานการณ์ให้มันคลี่คลายแล้วเราคงจะมีความหวัง”

ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่า เมื่อพิจารณาคำอธิบายเกี่ยวกับพรรคประชาธิปไตย โดยนายสุรินทร์ พิเศษสุวรรณนี้ อาจกล่าวได้ว่าพรรคประชาธิปไตยได้ผ่านขั้นตอนการขยายตัวในทางการเมืองไทยแม้จะไม่ครบทุกประเด็นตามคำอธิบายของ Huntington แต่ก็สามารถพิจารณาได้บางส่วนที่มีความสอดคล้องกับกรอบที่ Huntington อธิบาย

3.4 พรรคประชาธิปไตยในขั้นตอนความเป็นสถาบัน (institutionalization) ของการเมืองไทย

การที่ Huntington กล่าวว่า ความแตกต่างทางการเมืองระหว่างประเทศนั้น ข้อสำคัญที่สุดมิใช่อยู่ที่รูปแบบของการปกครอง แต่อยู่ที่ระดับความสามารถของการปกครอง ในระบบการเมืองแต่ละระบอบมีสถาบันทางการเมืองอยู่เป็นจำนวนมาก แต่สถาบันทางการเมืองเหล่านั้นมีความเป็นสถาบันทางการเมือง (political institutionalization) ที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับระบบพัฒนาการและความ

แข็งแกร่งขององค์กรนั่นเอง ความเป็นสถาบันคือกระบวนการต่างๆ ซึ่งองค์กรใช้และดำเนินการ เพื่อบรรลุถึงควมมีคุณค่า (value achievement) และการดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพ ดังนั้นองค์กรที่มีการพัฒนาความเป็นสถาบันที่ดีได้ก็คือ องค์กรที่มีการจัดระบบของกระบวนการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพพอที่จะสามารถนำองค์กรและสมาชิกไปสู่เป้าหมายของการมีคุณค่าได้อย่างมีเสถียรภาพ⁵² นั้น อาจแจกแจงได้ว่า

3.4.1 ความสามารถในการปรับตัว (adaptability) ของพรรคประชาธิปัตย์

Huntington เห็นว่าพรรคการเมืองที่จะได้รับการสร้างสรรค์นั้นจะต้องมีความสามารถในการปรับตัวแต่เนื่องจากการปรับตัวมีอยู่หลายด้าน ซึ่ง Huntington เห็นว่าการพิจารณาอยู่หลายแนวทางด้วยกัน ทั้งการปรับปรุงองค์กรในพรรค ผู้บริหารพรรค ระเบียบข้อบังคับพรรค และนโยบายพรรค ยิ่งการปรับปรุงนั้นมีมากเท่าใดก็ยิ่งสร้างความมั่นคงแก่พรรค ยิ่งมีความยืดหยุ่นเท่าใดระดับการสร้างสรรค์พรรคก็จะมากขึ้น การที่พรรคการเมืองรู้จักปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมจะทำให้พรรคการเมืองมีความมั่นคงฟันฝ่าอุปสรรคมากขึ้น จึงเป็นสิ่งจำเป็น⁵³

อายุของสถาบัน

เมื่อพิจารณาในกรอบที่ Huntington วางไว้ พบว่าพรรคประชาธิปัตย์ในคุณสมบัติประการแรกของความสามารถในการปรับตัวได้ (adaptability) คืออายุของสถาบันหรือขององค์กร (chronological age) ซึ่งพิจารณาว่าสถาบันที่มีอายุมากแสดงว่าสถาบันหรือองค์กรนั้นมีความสามารถในการปรับตัวได้ เมื่อนำอายุของพรรคประชาธิปัตย์มาพิจารณาก็พบว่าพรรคประชาธิปัตย์ถือกำเนิดมาในปี พ.ศ. 2489 หรือ 52 ปีที่ผ่านมา เมื่อพิจารณาต่อไป ว่าสถาบันใดจะมีอายุมากได้ย่อมหมายความว่าตัวสถาบันพร้อมทั้งกฎเกณฑ์ตลอดจนระเบียบวิธีมีความสามารถที่จะตอบสนองหรือแก้ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นได้ กรณีพรรคประชาธิปัตย์จึงอาจพิจารณาได้ว่าสามารถคงความเป็นพรรคการเมืองไว้ได้นาน กล่าวคือมีอายุของพรรคที่ยาวนานเก่าแก่

⁵² ชาวนะ ไตรมาส, พรรคการเมืองไทย : ภูมิหลังทางโครงสร้าง-หน้าที่และพัฒนาการทางสถาบัน, หน้า 155-156.

⁵³ ไปรอดูรายละเอียดเพิ่มเติม ใน แนวความคิดเกี่ยวกับสถาบันทางการเมืองและการสร้างสรรค์สถาบันทางการเมือง, บทที่ 2

ในการศึกษาวิจัยพรรคประชาธิปัตย์ พบว่านับแต่การก่อตั้งพรรค เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2489 ถือได้ว่าเป็นพรรคการเมืองที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศ มีอายุน้อยกว่าระบอบประชาธิปไตย 14 ปี ผ่านเหตุการณ์ทางการเมืองมามากที่สุด ทั้งเป็นรัฐบาลและฝ่ายค้าน โดนปฏิวัติรัฐประหารและกบฏมาแล้ว
ชีวิตในทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ที่ยาวนานนี้ ถือได้ว่าเป็นพรรคการเมืองที่ผลิตนายกรัฐมนตรีนานที่สุด จำนวน 3 คน⁵⁴ คือ

1. นายควง อภัยวงศ์

นายกรัฐมนตรีนคนที่ 4 ของประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการก่อตั้งและดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์คนแรก มีข้อสังเกตว่านายควง อภัยวงศ์ เคยดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีก่อนและได้เป็นนายกรัฐมนตรีกายหลังการดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรค นายควง อภัยวงศ์ มีลีลาทางการเมืองที่หานักการเมืองคนใดเสมอเหมือนในยุคนั้น สามารถขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรได้ถึง 3 ครั้งด้วยกัน⁵⁵ คือ

ครั้งแรก ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2488 หรือปีถัดมา

ครั้งที่สอง ตั้งแต่วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2489 ถึงวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2489 หรือในปีเดียวกัน

ครั้งที่สาม ตั้งแต่วันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ถึงวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 เมื่อนำรวมระยะเวลาในการขึ้นบริหารประเทศในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนของนายควง อภัยวงศ์ เท่ากับ 1 ปี 6 เดือน 17 วัน

2. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

นายกรัฐมนตรีนคนที่ 6 ของประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์คนที่สองที่ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนรวม 3 ครั้ง เช่นเดียวกับนายควง อภัยวงศ์⁵⁶ คือ

⁵⁴ ไพโรจน์รายละเอียดใน “ขึ้นปีที่ 51 ประชาธิปัตย์ CHUAN WII I RETURN”, เนชั่นสุดสัปดาห์ : 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 13.

⁵⁵ เรืองเดียวกัน.

⁵⁶ เรืองเดียวกัน.

ครั้งแรก ตั้งแต่วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2488 ถึงวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2489 ซึ่งดำรงตำแหน่งในฐานะผู้รอบรู้ทางด้านกฎหมายคนสำคัญของประเทศไทยที่ไม่ใช่ในนามของหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์

ครั้งที่สอง ตั้งแต่วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 ถึงวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2518 เป็นการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ผู้นำรัฐบาลพลเรือนภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แต่เป็นรัฐบาลเสียงข้างน้อย เพราะแม้ว่าพรรคประชาธิปัตย์จะได้ที่นั่งสูงสุดแต่ก็มีเพียงพรรคเกษตรสังคมเข้าร่วมด้วย ส่วนพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่หลายพรรคโดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคกิจสังคมของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไม่เข้าร่วมรัฐบาล อายุของรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จึงสั้นมาก เพราะการแถลงนโยบายไม่ผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภา จึงประกาศลาออก

ครั้งที่สาม ตั้งแต่วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2519 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 รัฐบาลไม่สามารถควบคุมสถานการณ์บ้านเมืองได้และโดนรัฐประหารไปในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

เมื่อนับรวมระยะเวลาในการขึ้นบริหารประเทศในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เท่ากับ 10 เดือน 13 วัน

3. นายชวน หลีกภัย

นายกรัฐมนตรีคนที่ 20 ของประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์คนที่สามที่ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี⁵⁷ รวม 2 ครั้ง

ครั้งแรก ตั้งแต่วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2535⁵⁸ ถึงวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2538⁵⁹ เป็นการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในฐานะหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ครั้งแรกของนายชวน หลีกภัย จำนวนส.ส.พรรคประชาธิปัตย์ที่เข้าสู่สภาคือ 79 คน มีชัยชนะเหนือทุกพรรค และประสานมือกับพรรคการเมืองที่ถูกเรียกว่า “พรรคเทพ” ได้แก่ พรรคความหวังใหม่ พรรคพลังธรรม พรรคเอกภาพ และดึงเอาพรรคการเมืองปีก “พรรคมาร” มาร่วมจัดตั้งรัฐบาล คือ พรรคกิจสังคม⁶⁰

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁸ ไปรอดดูรายละเอียด ใน บุญอริ ยีหะมะ, ชวน หลีกภัย : ในกำมือหนังสือพิมพ์ไทย, หน้า 58.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

⁶⁰ ไปรอดดูรายละเอียดใน “ขึ้นปีที่ 51 ประชาธิปัตย์ CHUAN WILL RETURN”, เนชั่นสุดสัปดาห์ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 13.

ครั้งที่สอง ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2540 ถึงปัจจุบัน(พ.ศ. 2541) เป็นการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในฐานะหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ครั้งที่สองของนายชวน หลีกภัย ภายหลังการลาออกจากรัฐมนตรีของรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ เนื่องจากการวิพากษ์วิจารณ์ทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญของประเทศไทย

นายกรัฐมนตรีที่มาจากหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ที่ผ่านมาในอดีตไม่ว่าารีนมั่งคั่ง ล้วนแต่เป็นรัฐบาลที่ขาดเสถียรภาพทางการเมือง อายุรัฐบาลสั้นและไม่ครบเทอม อย่างไรก็ตามก็ถือล่อระยะเวลา 50 กว่าปี พรรคประชาธิปัตย์ผลิตนายกรัฐมนตรีให้กับสังคมไทยมาแล้ว 3 คนใน 3 ยุคที่ถือได้ว่ารุ่งเรือง⁶¹

Huntington อธิบายถึงการที่พรรคการเมืองปรากฏตัวได้ยาวนานในบริบทการเมืองว่า ในแง่หนึ่งก็มีความเป็นไปได้ว่า ระเบียบวิธีการของพรรคสามารถตอบสนองหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ และมีผลไปถึงการที่ประชาชนยังคงการสนับสนุนพรรคการเมืองและการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคต่อไป อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าการที่สถาบันหรือองค์กรที่มีอายุมากมิได้หมายความว่าสถาบันหรือองค์กรจะมีคุณสมบัติเช่นกล่าวเสมอไป เนื่องจากในบริบทการเมืองไทย พรรคการเมืองถูกแทรกแซงโดยอำนาจคณะทหารบ่อยครั้ง ซึ่งมักนำไปสู่การยุติกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยระบบรัฐสภาของไทย

กรณีที่จะพิจารณาสอดคล้องกับอายุของพรรคการเมืองได้แก่ เสถียรภาพทางการเมืองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา พรรคการเมืองจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาประชาธิปไตยได้นั้น อย่างน้อยที่สุดพรรคการเมืองจะต้องสามารถสร้างเสถียรภาพทางการเมืองและคงรักษาไว้ให้ได้

พรรคการเมืองไทยนั้นมีความชอบธรรมโดยกระบวนการ (legitimacy by procedure) ที่สูงเนื่องจากประชาชนมีประสบการณ์กับการใช้อำนาจเปลี่ยนแปลงระบบรัฐสภาบ่อยครั้งจึงมีความเชื่อกันเป็นพื้นฐานว่าถ้าสถาบันทางการเมืองเช่นพรรคการเมือง มีบทบาทอยู่ภายใต้กติการัฐธรรมนูญแล้วถือว่าเป็นการสนับสนุนประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามถ้าประเมินพรรคการเมืองด้วยเกณฑ์ความชอบธรรมโดยผล (legitimacy by result) พบว่าพรรคการเมืองเองยังคงอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่าความพอใจ จึงมีคำถามที่ตามมาว่าประชาชนจะเรียกร้องความชอบธรรมโดยผล เพื่อให้สร้างผลงานที่เป็นจริงและเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ในทางกลับกันหากพรรคการเมืองไม่สามารถสร้างผลงานที่เป็นจริงและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนได้ ความชอบธรรมโดยกระบวนการที่พรรคการเมืองเคย

⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

ได้รับจากประชาชนอาจลดความสำคัญลง และถูกสถาบันที่อยู่นอกระบบรัฐสภาเช่นคณะกรรมการเข้าแทรกแซงได้ โดยประชาชนอาจให้ความเห็นชอบด้วย

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีข้อสังเกตว่า ภาระกิจทางการเมืองของพรรคการเมืองไทยที่สำคัญคือการสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือแก่ประชาชน เหตุผลดังกล่าวให้น้ำหนักที่สนับสนุนต่อแนวความคิดของ Huntington ที่ว่าอายุของสถาบันหรือองค์กรที่มีมากวิบัติได้อธิบายถึงคุณสมบัติของความเป็นสถาบันทางการเมืองเสมอไป แต่อายุของพรรคการเมืองจึงเป็นเครื่องวัดความสามารถในการปรับตัวของพรรคการเมือง พรรคการเมืองที่มีอายุยาวนานจะมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้ดีและมีความมั่นคงที่จะดำรงคงอยู่ต่อไป

อายุของผู้นำสถาบัน

ความสามารถในการปรับตัวของสถาบันทางการเมืองในประการที่สอง คือ อายุของกลุ่มผู้นำสถาบันหรือองค์กร (generational age) Huntington เห็นว่าในกรณีที่สถาบันหรือองค์กรยังคงมีกลุ่ม ผู้นำรุ่นแรก ตลอดจนระเบียบวิธีที่ใช้ภายในสถาบันยังคงใช้โดยกลุ่มผู้นำรุ่นแรกๆ นั้น แสดงว่าความสามารถในการปรับตัวของสถาบันนั้นมีน้อย Huntington อธิบายเหตุผลว่าเพราะการที่บรรดากลุ่มผู้นำรุ่นแรกยังคงมีอำนาจอยู่ได้นั้น หมายความว่าสถาบันหรือองค์กรมีปัญหาในการสืบทอดและเปลี่ยนตัวกลุ่มผู้นำจากรุ่นแรกที่อยู่มานานหรือเป็นรุ่นก่อตั้งมาเป็นรุ่นหลังซึ่งยังไม่สามารถทำได้โดยเรียบร้อย ซึ่ง Huntington มีข้อสังเกตว่าเมื่อใดก็ตามที่การสืบทอดการเปลี่ยนตัวกลุ่มผู้นำที่อยู่มานานทำได้สำเร็จโดยเรียบร้อย ก็อาจกล่าวได้ว่าสถาบันหรือองค์กรดังกล่าวมีความสามารถในการปรับตัวได้มาก ลักษณะการปรับตัวของพรรคการเมืองในการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำพรรค หากเป็นการผลัดเปลี่ยนกันโดยสันติวิธีมีระบบจะทำให้พรรคการเมืองนั้นมั่นคงปราศจากความขัดแย้งภายในพรรค

จากการศึกษาอายุของกลุ่มผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ พบว่ามีการสืบทอดผู้นำมาถึงหลายรุ่น ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์รุ่นแรกซึ่งมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรคคนแรก ได้มีการสืบทอดมาสู่ผู้นำในรุ่นที่สองที่มี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรคคนที่สอง (พ.ศ. 2512) จากนั้นพรรคประชาธิปัตย์มีหัวหน้าพรรคคนที่สาม คือ พันเอกถนัด คอมันตร์ (พ.ศ. 2522) ถัดมาเป็นคนที่สี่ คือ นายพิชัย รัตตกุล (พ.ศ. 2525) และคนปัจจุบันซึ่งเป็นคนที่ห้า คือ นายชวน หลีกภัย (พ.ศ. 2533 ถึงปัจจุบัน) สำหรับตำแหน่งเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์นั้น พบว่าเมื่อนับรวมถึงปัจจุบันมีสิบคนด้วยกันโดยมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเลขาธิการพรรคคนแรกและลาออกไป นายเทพ โชติสุขิต เป็นเลขาธิการพรรคคนที่สอง นายใหญ่ ศวิตชาติ เป็นเลขาธิการพรรคคนที่สาม นายธรรมบุญ

เทียนเงิน เป็นเลขาธิการพรรคคนที่สี่ นายดำรง ลัทธพิพัฒน์ เป็นเลขาธิการพรรคคนที่ห้า นายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ เป็นเลขาธิการพรรคคนที่หก นายมารุต บุญนาค เป็นเลขาธิการพรรคคนที่เจ็ด นายเล็ก นานา เป็นเลขาธิการพรรคคนที่แปด นายวิระ มุสิกพงศ์ เป็นเลขาธิการพรรคคนที่เก้า และพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เป็นเลขาธิการพรรคคนปัจจุบันคือคนที่สิบ⁶² การสืบทอดเปลี่ยนตัวกลุ่มผู้นำของพรรคประชาธิปัตย์เป็นไปตามยุคสมัยภายใต้กรอบแห่งข้ออ้างกับพรรค ซึ่งก็มีการปรับแก้อีกหลายครั้งด้วยกัน ข้อบังคับนี้พิจารณาตามแนวความคิดของ Huntington ได้ว่าเป็นระเบียบวิธีที่ใช้ภายในของพรรคเพื่อก่อให้เกิดสันติวิธีมีระบบที่จะทำให้พรรคการเมืองเกิดความมั่นคง อย่างไรก็ตามมิได้ปราศจากความขัดแย้งภายในพรรคเสียทีเดียว ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่กับพรรคการเมืองไทยเมื่อพรรคการเมืองต่างมีการจับกลุ่มกันภายในพรรคโดยมีที่มาจากวัฒนธรรมการเมืองแบบไทย กล่าวคือ “ระบบอุปถัมภ์” (patronage system) ที่มีผู้ให้การอุปถัมภ์และผู้รับการอุปถัมภ์รวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มผู้นำภายในพรรคการเมือง ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งเป็นผลจากเหตุของการแบ่งฝักฝ่ายภายใต้ระบบอุปถัมภ์และการแบ่งฝักฝ่ายทางการเมืองภายใต้ระบบอุปถัมภ์เป็นผลจากเหตุของวัฒนธรรมการเมืองแบบไทย จึงอาจกล่าวได้โดยสรุปได้ว่าระบบอุปถัมภ์ที่พัฒนาไปสู่กลุ่มฝักฝ่ายภายในพรรคประชาธิปัตย์นั้น ความขัดแย้งจึงมิได้หลายระดับในระหว่างกลุ่มผู้นำภายในพรรค ระดับของความขัดแย้งที่รุนแรงสูงสุดถึงขั้นที่ทำให้เกิดการแตกกลุ่มออกไปจากพรรคประชาธิปัตย์และส่งผลต่อความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อพรรคอย่างรุนแรง คือกรณีการเกิดกลุ่ม 10 มกรา ที่มีนายวิระ มุสิกพงศ์ เป็นผู้นำกลุ่ม⁶³

อย่างไรก็ตามมิข้อสังเกตว่า พรรคประชาธิปัตย์มีขั้นตอนการคัดสรรผู้บริหารพรรคที่เฝ้าขั้นตอนที่ขอมรับกันแต่ในด้านหนึ่งก็เต็มไปด้วยเกมการเมือง ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับกันว่าเกมการเมืองนั้นมิได้อยู่ทุกพรรคและแม้ในต่างประเทศเองก็มีเช่นกัน เพียงแต่การดำเนินการกันในเกมการเมืองเป็นไปอย่างถูกต้อง กรณีศึกษาพรรคประชาธิปัตย์ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาเนื่องจากการเปิดโอกาสเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากต่างจังหวัดได้ขึ้นเป็นหัวหน้าพรรคได้ การที่พรรคประชาธิปัตย์มี

⁶² ไบรด์คูรายละเอียดใน, “ตัด ‘อวัยวะ’ รักษาชีวิตหัวหน้า-เลขาฯพรรค คือประท้วง ‘เอกภาพ’ ”, เนชั่นสุดสัปดาห์ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 15.

⁶³ ไบรด์คูรายละเอียดเพิ่มเติมใน นิโรจน์ ขอบคงประเสริฐ, ฝักฝ่ายทางการเมือง : ศึกษากรณีการแบ่งแยกฝักฝ่ายภายในพรรคประชาธิปัตย์ (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533)

พัฒนาการยาวนานทำให้เป็นพรรคการเมืองที่ได้เปรียบพรรคการเมืองอื่น อย่างน้อยที่สุดก็พ้นสภาพการเป็น “พรรคเฉพาะกิจ”⁶⁴

นอกจากนี้ยังพบว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบันถือได้ว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้มีการสะสมประสบการณ์จนสามารถสรุปในระดับเชี่ยวชาญและกล่าวได้ว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้พรรคประชาธิปัตย์มีพัฒนาการจนเป็น “มีอชีพ” ในปัจจุบันถือเป็นจุดเด่นสำคัญที่ทิ้งห่างพรรคการเมืองรุ่นหลังๆ เพราะหลายๆ พรรคต่างยังมีปัญหาเรื่องมุ้งเรื่องกลุ่มกันไม่เลิกไม่แล้ว⁶⁵ เมื่อพิจารณาประสบการณ์ของพรรคประชาธิปัตย์พบว่า

ครั้งแรกในปี พ.ศ.2490 นายเตียง ไซยกาล นำสมาชิกพรรค 16 คน ลาออกไปจัดตั้งพรรคประชาชน

ครั้งที่สองในปี พ.ศ.2491 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เลขานุการพรรค และนายใหญ่ สวัสดิชาติ ไม่พอใจพรรคที่สนับสนุนให้มีการเพิ่มเงินเดือน ส.ส. จึงลาออกไปตั้งพรรคก้าวหน้า

ครั้งที่สาม ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นายสมักร สุนทรเวช นายนิพนธ์ ศิริธร นายธรรมบุญ เทียนเงิน และนายอุทัย พิมพ์ใจชน ลาออก โดยนายสมักร สุนทรเวช ได้จัดตั้งพรรคการเมือง ชื่อพรรคประชากรไทย และนายอุทัย พิมพ์ใจชน จัดตั้งพรรคการเมือง ชื่อพรรคก้าวหน้า

ครั้งที่สี่ หลังการเลือกตั้งทั่วไป ปี พ.ศ. 2529 เกิดปัญหา ‘กลุ่ม 10 มกราฯ’ ขึ้นในพรรค จนกระทั่งนายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ นายวีระ มุสิกพงศ์ พา ส.ส. อีกประมาณ 20 คน ออกไปจัดตั้งพรรคประชาชน

ครั้งที่ห้า ก่อนการเลือกตั้งทั่วไป ปี พ.ศ. 2535 (ครั้งที่ 2) นายประจวบ ไชยสาส์น รองหัวหน้าพรรค นำ ส.ส.ภาคอีสาน ออกจากพรรคไปร่วมก่อตั้งพรรคชาติพัฒนาโดยนายประจวบ ไชยสาส์น ได้ตำแหน่งเลขานุการพรรค

การผ่านประสบการณ์สำคัญมา 5 ครั้ง พรรคประชาธิปัตย์ก็สามารถปรับขบวนภายในได้จนเป็นเอกภาพมาถึงปัจจุบัน⁶⁶

⁶⁴ ไปรอดูรายละเอียด ใน ประสิทธิ์ ไชยชมพู สัมภาษณ์พิเศษ, “มองถึงรากพรรคประชาธิปัตย์ ผ่านแว่น ‘นรรนิติ เศรษฐบุตร’ ”. เนชั่น สุดสัปดาห์ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 16-18.

⁶⁵ ปาท. ‘ขกเครื่อง’ รอจังหวะทวงอำนาจ, “ตัด ‘อวัยยะ’ รักษาชีวิต ขั้วหน้า-เลขาพรรคฯ คือปรอทวัด ‘เอกภาพ’ ”. เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 15.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนตัวกลุ่มผู้นำภายในพรรคประชาธิปัตย์เป็นปรากฏการณ์ที่บ่งบอกถึงความสามารถในการปรับตัวของสถาบันหรือองค์กรเช่นพรรคการเมืองไทยตามแนวความคิดของ Huntington มีข้อสังเกตจากกรณีศึกษาพรรคประชาธิปัตย์ว่า การเปลี่ยนแปลงผู้นำและกลุ่มผู้นำพรรคบางครั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีเหตุจากความขัดแย้งของกลุ่มฝักฝ่าย และบางครั้งการเปลี่ยนแปลงเองที่นำไปสู่ความขัดแย้งได้เช่นกัน

การทำหน้าที่ของสถาบัน

ความสามารถในการปรับตัวประการที่สามของสถาบันทางการเมือง คือ การทำหน้าที่ของส่วนภายในหรือองค์กร (organization's functions) ซึ่ง Huntington อธิบายถึงหน้าที่ดังกล่าวว่าหมายถึงหน้าที่หลักหรือหน้าที่ที่ถูกสร้างขึ้นมาเฉพาะเป็นหน้าที่พิเศษอย่างหนึ่งอย่างใด เมื่อใดก็ตามที่ภาระกิจแล้วเสร็จหรือเมื่อใดก็ตามหน้าที่ดังกล่าวไม่ได้เป็นที่ต้องการอีกต่อไป แต่สถาบันหรือองค์กรมีความสามารถที่จะสร้างหน้าที่หลักขึ้นมาใหม่ หรือสร้างหน้าที่พิเศษขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงต่อไปได้ แสดงว่าสถาบันหรือองค์กรนั้นมีความสามารถในการปรับตัวได้มาก

กรณีการทำหน้าที่ของพรรคประชาธิปัตย์ในกระบวนการทางการเมืองไทย พบว่าหน้าที่ประการแรกของพรรคประชาธิปัตย์เมื่อมีการก่อตั้งพรรคคือ การทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านที่เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนผู้นำทางการเมือง คือ นายควง อภัยวงศ์ การทำหน้าที่คัดค้านอำนาจเผด็จการที่ดำเนินการในช่วงเวลาต่อมาเมื่อนายควง อภัยวงศ์ ถึงแก่กรรมลง พรรคประชาธิปัตย์สามารถปรับตัวให้เป็นพรรคการเมืองที่คงอยู่ต่อมา ในลักษณะของพรรคการเมืองที่มีผลประโยชน์ร่วมกันภายใต้หลักการบางประการพร้อมกับการทำหน้าที่เป็นทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ควบคู่กันไป

บทบาททางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ที่วางน้ำหนักอยู่ที่การต่อต้านคัดค้านแนวทางการบริหารประเทศของนายปรีดี พนมยงค์ ได้เปลี่ยนไปเมื่อพรรคประชาธิปัตย์เปลี่ยนบทบาทมาเป็นฝ่ายเดียวกับคณะรัฐประหารในปี พ.ศ.2490 โดยรับจัดตั้งรัฐบาลหลังจากมีการรัฐประหารล้มล้างรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์

ต่อมารัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งอยู่ได้ไม่นานภายหลังจากเลือกตั้งถูกบังคับให้ลาออกในเดือนเมษายน พ.ศ.2491 เมื่อคณะรัฐประหารต้องการอำนาจคืน บทบาทของพรรคประชาธิปัตย์จึงเปลี่ยนมาเป็นการคัดค้านกลุ่มทหาร อันปรากฏในการเลือกตั้งวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2495 ว่าสมาชิกของพรรคจำนวนมารวมทั้ง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช รองหัวหน้าพรรค ประกาศไม่ลงสมัครรับเลือกตั้ง

บทบาทการเป็นพรรคฝ่ายค้านชื่อเสียงมาให้พรรค ประชาธิปัตย์ โดยเห็นได้จากการเลือกตั้งเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 เมื่อรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ถูกกล่าวหาว่าใช้อำนาจรัฐทุจริตการเลือกตั้งซึ่งจบลงด้วยการรัฐประหารและเปิดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกที่นั่งในกรุงเทพมหานคร บทบาทหน้าที่ในระยะนี้ของพรรคประชาธิปัตย์จึงเป็นฝ่ายค้านมาโดยตลอด ในปี พ.ศ.2519 พรรคประชาธิปัตย์ก็ได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลหลังจากประสบความล้มเหลวในปี พ.ศ.2518 มาแล้ว มีข้อสังเกตในชัยชนะที่ติดต่อกันมาของพรรคประชาธิปัตย์ ก็คือการคงบทบาทหน้าที่การเป็นฝ่ายค้านทหารหรือกล่าวตักท้วงหนึ่งว่าแข่งขันกับพรรคที่สนับสนุนรัฐบาลทหาร

กรณีของการคงบทบาทหน้าที่พรรคการเมืองฝ่ายค้านต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่สมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม กลับกลายเป็นว่าเมื่อพรรคประชาธิปัตย์มาจัดตั้งรัฐบาลในปี พ.ศ.2519 จึงเต็มไปด้วยอุปสรรคและความยากลำบากในการบริหารประเทศ จนความถดถอยทางการเมืองกลายเป็นตรา (sigma) ของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื่องมาถึงการเลือกตั้งในปี พ.ศ.2522

การคงอยู่ของบทบาทหน้าที่ต่อต้านอำนาจเผด็จการที่มีผลดีต่อพรรคประชาธิปัตย์ พบว่าพรรคประชาธิปัตย์เริ่มที่จะฟื้นความนิยมในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2526 ในการปราศรัยนัดสุดท้าย ในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ.2526 จึงเน้นประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญของกลุ่มทหารเป็นหลักและเน้นให้ประชาชนเลือกพรรคที่มีแนวทางประชาธิปไตย

นายพิชัย รัตตกุล หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์(ขณะนั้น) ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนว่า “หลังเลือกตั้งพรรคพร้อมที่จะประสานปรึกษารัฐบาลหรือกับพรรคอื่นยกเว้นพรรคเผด็จการพลเรือน”⁶⁷ อันอาจพิจารณาได้ว่าลักษณะวิธีการหาเสียงดังกล่าวเป็นการบอกย้ำความรู้สึกด้านลบต่อพรรคคู่แข่งในกลุ่มผู้เลือกตั้งชนชั้นกลางซึ่งไม่นิยมอุดมการณ์ทางการเมืองแบบขวาจัด

อย่างไรก็ตาม การคงบทบาทหน้าที่ต่อต้านอำนาจเผด็จการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในขึ้นเมื่อนโยบายการหาเสียงระหว่างการทำให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งกับการจะให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2529 นักวิชาการหลายคนในพรรคเสนอให้เลือกเป็นฝ่ายค้านเพื่อหวังผลในระยะยาวในการสร้างคะแนนนิยมด้วยคำขวัญว่า “เมื่อนายกรัฐมนตรีไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง พรรคประชาธิปัตย์ขอเป็นฝ่ายค้าน”

⁶⁷ บดินชน, 18 เมษายน 2526 ใน พิชาย รัตนดิลล ฅ ฎุเก็ด, ชนชั้นกับการเลือกตั้ง : ความรุ่งเรืองและตกต่ำของสามพรรคการเมืองในกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2541), หน้า 99.

เป็นประเด็นในการรณรงค์หาเสียง แต่กลุ่มผู้นำในพรรคส่วนใหญ่มีแนวโน้มไปทางการมีอำนาจในตำแหน่งรัฐมนตรีมากกว่าจึงตัดสินใจเข้าร่วมรัฐบาลที่มีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง เหตุการณ์พัฒนาไปสู่กรณีการเกิดกลุ่ม 10 มกรา ที่นำไปสู่การยุบสภาผู้แทนราษฎร

ในเวลาต่อมาคือการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2531 กลับปรากฏว่าไม่มีสถานการณ์ใดที่ส่งผลด้านบวกแก่พรรคประชาธิปัตย์ กล่าวคือพรรคเป็นฝ่ายรัฐบาลและไม่มีการคุกคามทางการเมืองโดยฝ่ายทหารบทบาทหน้าที่ของพรรคจึงไม่โดดเด่น ประกอบกับการมีความแตกแยกกันเองภายในพรรคสมาชิกพรรคที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่งได้แยกตัวออกไปตั้งพรรคการเมืองใหม่ชื่อ “พรรคประชาชน”

ภายหลังการเลือกตั้ง พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นผู้นำคณะรัฐบาลที่มีพรรคประชาธิปัตย์เข้าร่วม ภาพพจน์ของรัฐบาลที่อ่อนแอในการทุจริตสูงมากทำให้ภาพพจน์ของพรรคไม่ดีขึ้น เหตุการณ์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของพรรคที่มีข้อสังเกตสำคัญ คือการที่พรรคฝ่ายค้านได้ยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจต่อ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรค และนายประจวบ ไชยสาส์น รองหัวหน้าพรรค ซึ่งผลปรากฏว่าพลตรีสนั่นได้รับคะแนนความไว้วางใจน้อยที่สุดในบรรดารัฐมนตรีที่ถูกอภิปราย ทำหน้าที่ของพรรคประชาธิปัตย์ไม่พอใจต่อพรรคร่วมรัฐบาลอื่นๆ และไม่เข้าร่วมรัฐบาลตามคำเชิญของพรรคชาติไทยในปี พ.ศ. 2533

การปรับท่าทีทางการเมืองที่ต่อเนื่อง พบว่าภายหลังการรัฐประหารในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2534 โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) และได้จัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้น พรรคประชาธิปัตย์พยายามดำเนินงานทางการเมืองคัดค้านการสืบทอดอำนาจทางการเมืองท่าทีดังกล่าวเป็นการพยายามเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของพรรคการเมืองครั้งสำคัญ ดังกรณีการทยอยโอดไปสเตอร์จำนวน 100,000 แผ่นทั่วกรุงเทพมหานคร โดยใช้ข้อความว่า

“เอาอำนาจเผด็จการคืนไป เอารัฐธรรมนูญประชาธิปไตยคืนมา”⁶⁸

การพยายามสร้างบทบาทอย่างต่อเนื่องโดย “การชวนพรรคการเมืองทุกพรรคให้สัตยาบันถ้าประชาชนว่าจะเข้าไปแก้ไขรัฐธรรมนูญทันทีหลังการเลือกตั้ง พร้อมชักชวนประชาชนไม่ให้ไปเลือกพรรคที่ไม่รักประชาธิปไตยเข้าสู่สภา”⁶⁹ เมื่อการเลือกตั้งถูกกำหนดขึ้นในวันที่ 22

⁶⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ, 60 ปี ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 62, ใน พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, อ้างแล้ว, หน้า 103.

⁶⁹ เรืองเดียวกัน, หน้า 103.

มีนาคม พ.ศ.2535 จึงพบว่าพรรคประชาธิปัตย์พยายามใช้ประเด็นการต่อสู้คัดค้านกลุ่มทหารดังที่ เคยใช้ได้ผลในอดีต

อย่างไรก็ตามการปรับท่าทีดังกล่าวก็ไม่บังเกิดผลเมื่อพิจารณาจากผลการเลือกตั้งใน กรุงเทพมหานคร เมื่อปรากฏผลการเลือกตั้งว่า นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ซึ่งเป็นผู้สมัครหน้าใหม่ ได้รับการเลือกตั้งเพียงคนเดียว

กระบวนการทางการเมืองไทยในฐานะปัจจัยภายนอกพรรคการเมืองที่มีปฏิสัมพันธ์ ต่อพรรคประชาธิปัตย์ในฐานะเป็นตัวแปรตาม พบว่าบริบทของอำนาจกลุ่มทหารซึ่งนำโดยพลเอก สุจินดา คราประยูร ผู้นำกลุ่มทหารใหม่ที่พยายามเข้ามาสืบทอดอำนาจทางการเมือง ภายหลังจาก การเข้ายึดอำนาจในรูปแบบของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) จากรัฐบาลที่มีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ในระหว่างเวลาที่คณะ รสช. ยึดอำนาจ ได้แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศ และกลุ่มทหารได้เคลื่อนไหวจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น ชื่อ "พรรคสามัคคีธรรม" ซึ่งในที่สุดพลเอกสุจินดา คราประยูร ก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรี เหตุการณ์ทางการเมืองมีความพลิกผันอย่างรุนแรงในเชิงต่อต้านการสืบทอดอำนาจของกลุ่มทหารดังกล่าว ซึ่งทศพลพรรคการเมืองกลุ่มหนึ่งจัดตั้งรัฐบาล พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งปราศจากบทบาทและหน้าที่เป็น ฝ่ายค้านได้ดำเนินการทางการเมืองร่วมกับฝ่ายค้านอื่นและประชาชน โดยร่วมกันเรียกร้องให้มีการ แก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์อันยาวนานของ พรรคประชาธิปัตย์ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกับประชาชนทั้งที่ ประเพณีนิยมของพรรคไม่นิยมการเคลื่อนไหวนอกสภา อันมีข้อสังเกตว่านายชวน หลีกภัย หัวหน้า พรรคได้ยืนยันอยู่เสมอว่ายึดมั่นในระบบรัฐสภา⁷⁰ เช่นเดียวกับการเคลื่อนไหวในช่วงร่างรัฐธรรมนูญ ที่พรรคเข้าร่วมในบางระดับเท่านั้นโดยมิใช่เป็นกลุ่มนำในการเคลื่อนไหว เหตุการณ์ดังกล่าวกลับ ส่งผลในเชิงบวกกับพรรคไม่น้อยในการเลือกตั้งครั้งถัดมาในเดือนกันยายน พ.ศ.2535 กล่าวคือ นายชวน หลีกภัยได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำ การปรับบทบาท และหน้าที่ครั้งนี้จึงพิจารณาได้ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กร กล่าวตักหนึ่งได้ว่ากรณีที่พรรค ประชาธิปัตย์มีความสามารถในการสร้างหน้าที่หลักขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปลงต่อไปได้ ย่อมแสดงว่าพรรคประชาธิปัตย์มีความสามารถในการปรับตัวได้ตามแนว ความคิดของ Huntington

⁷⁰ พิชาข รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, อ้างแล้ว, หน้า 104-105.

อย่างไรก็ดี ความสามารถในการปรับตัวประการที่สามคือการทำหน้าที่ของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งสามารถจะสร้างหน้าที่หลักขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงต่อไปได้นั้นน่าที่จะได้พิจารณาถึงภายในพรรคประชาธิปัตย์ประกอบไปด้วย กรณีศึกษาวิจัยพบว่า มีผู้เกี่ยวข้องที่ขบความเป็นพรรคการเมืองเก่าแก่ของพรรคประชาธิปัตย์เสมือนหนึ่งคนที่เริ่มเข้าสู่วัยชรา ซึ่งมิได้ประสบการณืที่ผ่านมามีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว เมื่อประสบความสำเร็จก็ไม่เพียงแต่จะได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลยังได้เป็นแกนจัดตั้งรัฐบาลและหัวหน้าพรรคได้เป็นนายกรัฐมนตรีก็เคยมาแล้วและเมื่อล้ม ก็ล้มถึงขีดสุด จนถูกยุบพรรคก็เคย นอกจากนั้นในตลอดช่วงกึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ก็ยังคงประสบปัญหาแตกแยกภายในพรรคมาแล้วไม่ต่ำกว่า 6 หรือ 7 ครั้ง หากแต่พรรคเก่าแก่นี้ก็ยังคงความเป็นพรรคชั้นนำของประเทศเอาไว้ได้ ณ วันนีจึงถึงเวลาที่จะปรับกระบวนการภายในเสียใหม่เพื่อสร้างความแข็งแกร่ง และคงไว้ซึ่งความเป็นพรรคชั้นนำ พร้อมสู่ระบบสากล⁷¹

ในการปรับกระบวนการทำที่ภายในของพรรคประชาธิปัตย์เมื่อเดือนเมษายน ปี พ.ศ.2538 อันเป็นระยะเวลาที่พรรคประชาธิปัตย์ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้าน และหัวหน้าพรรค คือ นายชวน หลีกภัย ทำหน้าที่ผู้นำฝ่ายค้านนั้น พบว่าแท้ที่จริงแล้วได้มีการเตรียมการไว้ตั้งแต่ยังเป็นรัฐบาลแล้ว การยกเครื่องหรือปรับเจเนอรัลของพรรคประชาธิปัตย์เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อ 2 ปีก่อนในสมัยที่นายชวน หลีกภัย ยังคงเป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากบรรดา ส.ส.รุ่นใหม่ ที่เข้ามาหลังการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2535 เห็นว่าถึงเวลาที่จะทบทวนนโยบายของพรรคในการแก้ไขปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ การต่างประเทศ และสังคม เพราะของเดิมที่ทำไว้ไม่ได้กำหนดแนวทางหรือวิธีการในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ชัดเจนจึงได้เริ่มมีการปรับปรุงนโยบายหลักของพรรคแต่ยังคงไว้ซึ่งปรัชญาเดิม ดังจะเห็นได้จากการเลือกตั้งเมื่อเดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2538 นั้น พรรคประชาธิปัตย์ได้กำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่สามารถนำมาใช้ได้ หากพรรคประชาธิปัตย์ได้กลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้ง นับเป็นครั้งแรกที่ทางพรรคได้ทำนโยบายครบทุกด้าน ซึ่งจะใช้เป็นคัมภีร์ของพรรคที่ตนเองจะใช้เป็นแนวทางแก้ไขในด้านต่างๆ ในอนาคต แทนที่จะใช้แต่แนวความคิดของข้าราชการเพียงอย่างเดียว⁷²

นายอลงกรณ์ พลบุตร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเพชรบุรี พรรคประชาธิปัตย์ กล่าวว่

⁷¹ ไบรูดูรายละเอียดใน กองบรรณาธิการ, “ปชป. ‘ยกเครื่อง’ รอจังหวะ..ทวงอำนาจ”, เนชั่นสุดสัปดาห์ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 10-12.

⁷² เรื่องเดียวกัน.

“ที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าการเมืองจะเป็นผู้เข้ามาบริหารประเทศ แต่การดำเนินการต่างๆ จะต้องผ่านจากระบบข้าราชการ ซึ่งถือเป็นพลังที่เข้มแข็งในการวางกรอบหรือการวางนโยบายในด้านต่างๆ ทำให้นโยบายของพรรคการเมืองอาจไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมมากนัก ดังนั้นจึงควรมีการกำหนดนโยบายของพรรคให้ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาแต่ละด้าน เพื่อให้ประชาชนพิจารณาและตัดสินใจว่าจะเลือกพรรคใดเข้าไปบริหารงานประเทศชาติ”⁷³

การปรับกระบวนท่าที่ในด้านนโยบายของพรรคประชาธิปัตย์นี้ อาจพิจารณาได้ว่าเป็นความพยายามปรับตัวของพรรคการเมืองตามแนวความคิดของ Huntington ในการสร้างหน้าที่หลักขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงต่อไปได้

3.4.2 ความสลับซับซ้อน (complexity) ของพรรคประชาธิปัตย์

ในธรรมชาติของความเป็นสถาบัน Huntington เห็นว่าพรรคการเมืองที่จะได้รับการสร้างสรรค์นั้นจะต้องมีความสลับซับซ้อน อันหมายถึงการที่สถาบันหรือองค์กรนั้นมีหน่วยย่อยขององค์กรมิกมามีการจำแนกแจกแจงการทำหน้าที่ตามความสามารถและความชำนาญเฉพาะทางตามสายงานการบังคับบัญชา การมีหน่วยย่อยมากเท่าใดย่อมหมายถึงศักยภาพขององค์กรที่จะทำให้สมาชิกมีความมั่นคง มีเสถียรภาพ และดำรงรักษาไว้ซึ่งความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อองค์กรมากเท่านั้น

ตัวอย่างที่ Huntington นำมาอธิบายก็คือการที่พรรคการเมืองมีสาขาพรรคกระจายออกไปดูแลรับผิดชอบ โดยมีข้อสังเกตว่าภายในพรรคจะต้องมีการจัดสายการบังคับบัญชา มีการแบ่งงานแต่ละหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจนเพื่อการรักษาระเบียบและวินัยพรรค ทำให้พรรคการเมืองเป็นของคนทั่วไปมากกว่าของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทำให้คล่องตัวและทั่วถึงในทุกส่วนของประเทศ

เมื่อพิจารณาในกรอบที่ Huntington วางไว้ พบว่าพรรคประชาธิปัตย์มีจำนวนสาขาพรรคมากกว่า 170 สาขาที่กระจายกันอยู่ทั่วประเทศ เปรียบเทียบกับพรรคการเมืองอีก 12 พรรค ซึ่งรวมกันแล้วมีสาขาเพียง 17 สาขา ตามตารางแสดงจำนวนสาขาพรรคที่ปรากฏ โดยมีที่มาจากสำนักงานนายทะเบียนพรรคการเมือง สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย⁷⁴ ดังนี้

⁷³ เรืองเดี๋ยวกัน.

⁷⁴ เขวณะ ไตรมาส, พรรคการเมืองไทย : ภูมิหลังทางโครงสร้าง - หน้าที่และพัฒนาการทางสถาบัน, หน้า 18.

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนสาขาพรรคการเมืองที่ดำเนินการอยู่ใน ปี พ.ศ. 2539

ชื่อพรรคการเมือง	จำนวนสาขาพรรค เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2538	จำนวนสาขาพรรค ในปี พ.ศ. 2539	จำนวนสาขา ในปัจจุบัน
ชาติพัฒนา	1	-	1
ประชาธิปไตย	168	2	170
ชาติไทย	-	-	-
ประชาชนไทย	-	-	-
กิจสังคม	1	-	1
เอกภาพ	9	-	9
พลังธรรม	-	-	-
ความหวังใหม่	3	-	3
เสรีธรรม	1	-	1
น้ำไทย	2	-	2
มวลชน	-	-	-
เสรีประชาธิปไตย	-	-	-
อนุรักษนิยม	-	-	-
รวม	185	2	187

สำหรับการริเริ่มจัดตั้งสาขาพรรคประชาธิปัตย์นั้น นรนิติ เศรษฐบุตร กล่าวว่า “พรรคประชาธิปัตย์ได้ริเริ่มการจัดตั้งสาขาพรรคในสมัยนายดำรง ลัทธพิพัฒน์ เป็นเลขาธิการพรรค มีความพยายามทุ่มเทสร้าง แม้จะไม่สำเร็จเสียทีเดียวแต่ก็ยังเหลือรากให้เป็นประโยชน์ในเวลาต่อมาในหลายจังหวัด”⁷⁵

ทั้งนี้ จำนวนสาขาพรรคประชาธิปัตย์มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 173 สาขาในปี พ.ศ. 2541⁷⁶

ในการอธิบายถึงความสลับซับซ้อนขององค์การนั้น Huntington ได้ให้ข้อสังเกตว่า ภายใต้อิทธิพลของการจัดสายการบังคับบัญชา มีการแบ่งงานในแต่ละหน้าที่ความรับผิดชอบที่

⁷⁵ ไบรด์คูรายละเอียดใน ประสิทธิ์ ไชยชมพู สัมภาษณ์พิเศษ, “มองถึงรากพรรคประชาธิปัตย์ ผ่านแว่น ‘นรนิติ เศรษฐบุตร’”, เนชั่น สดุดีฉบับที่ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 16.

⁷⁶ ข้อมูลจากการประชุมวิสามัญพรรคประชาธิปัตย์ ครั้งที่ 1 พ.ศ.2541 ณ ห้องบางกอกคอนเวนชัน โรงแรมเซ็นทรัล ลาดพร้าว วันที่ 30 ตุลาคม 2541

ชัดเจนภายในพรรค อาทิ หน้าที่ของหัวหน้าพรรค หน้าที่ของเลขาธิการพรรค หน้าที่ของกรรมการบริหารพรรคเพื่อการรักษาระเบียบและวินัยพรรค โดยมีเหตุผลว่าความหลากหลายอาจทำให้เกิดความแตกแยกได้ง่าย

นอกจากนี้ การที่สถาบันหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง มีหน่วยย่อยขององค์กรที่มากมายนั้น Huntington อธิบายว่า หมายถึงว่าองค์กรดังกล่าว มีเป้าหมายมากมายตามไปด้วย ในแง่หนึ่งก็เป็นการช่วยทำให้องค์กรยังคงศักยภาพหรือคงความสามารถในการปรับตัวได้เมื่อเกิดกรณีที่เป้าหมายบางอันล้มเหลวไป สถาบันทางการเมืองที่มีคุณลักษณะนี้จะมีโอกาสตอบสนองปัญหาที่มีกรณีแพร่หลายมากกว่าสถาบันที่ด้อยคุณลักษณะกว่า หรือมีความสลับซับซ้อนที่น้อยกว่า

เมื่อพิจารณาการมีหน่วยย่อยขององค์กรภายในพรรคประชาธิปไตย พบว่ามีการจัดตั้งนอกจากในแนวนอน คือบรรดาสมาชิกพรรคดังกล่าวแล้วการจัดตั้งในแนวตั้งได้แก่ องค์กรประกอบของพรรค⁷⁷ ซึ่งประกอบด้วย

1. ที่ประชุมใหญ่
2. คณะกรรมการบริหารพรรค
3. คณะผู้บริหารพรรค
4. ที่ประชุมร่วมระหว่างคณะกรรมการบริหารพรรคกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
5. ที่ประชุมรัฐมนตรี
6. ที่ประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
7. คณะกรรมการบริหารพรรคระดับจังหวัด
8. สาขาพรรค
9. บุคลากรปฎิบัติและกลุ่มอื่นๆ ที่ได้รับอนุมัติการจัดตั้งจากคณะกรรมการบริหารพรรค

นอกจากนี้ มีคณะกรรมการบริหารพรรคคณะหนึ่งซึ่งมาจากการเลือกตั้ง โดยที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกสามัญ อยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี มีจำนวน 49 คน⁷⁸ ประกอบด้วย

⁷⁷ ขั้วกับพรรคการเมืองพรรคประชาธิปไตย พ.ศ. 2541 , หมวด 4 การบริหารงาน , ข้อ 22 ว่าด้วยองค์ประกอบของพรรค .

⁷⁸ ขั้วกับพรรคการเมืองพรรคประชาธิปไตย พ.ศ. 2541 , หมวด 4 การบริหารงาน , ข้อ 23 ว่าด้วยคณะกรรมการบริหารพรรค .

1. หัวหน้าพรรค	เป็นประธาน
2. รองหัวหน้าพรรค	เป็นรองประธาน
3. เลขานุการพรรค	เป็นเลขานุการ
4. รองเลขานุการพรรค	เป็นรองเลขานุการ
5. เกราะพรรค	เป็นกรรมการ
6. โฆษกพรรค	เป็นกรรมการ
7. กรรมการบริหารพรรคอื่นๆ	เป็นกรรมการ

ทั้งนี้ มีคณะผู้บริหารพรรคอีกคณะหนึ่ง ซึ่งมาจากคณะกรรมการบริหารพรรคแต่งตั้ง
จากกรรมการบริหาร มีจำนวน 15 คน⁷⁹ ประกอบด้วย

1. หัวหน้าพรรค	เป็นประธาน
2. รองประธานคณะผู้บริหารพรรค 2 คน	เป็นรองประธาน
3. เลขานุการพรรค	เป็นเลขานุการ
4. รองเลขานุการคณะผู้บริหารพรรค 2 คน	เป็นรองเลขานุการ
5. เกราะพรรค	เป็นกรรมการ
6. โฆษกพรรค	เป็นกรรมการ
7. นายทะเบียน	เป็นกรรมการ
8. กรรมการอื่นๆ ตามที่คณะ กรรมการบริหารพรรคแต่งตั้ง	เป็นกรรมการ

โดยมีคณะผู้บริหารพรรคประชาธิปไตยเป็นผู้บริหารสูงสุด ถัดลงมาก็จะมีคณะกรรมการบริหารพรรค คณะกรรมการบริหารแต่ละสาขาพรรค และสมาชิกพรรคตามลำดับ ถัดจากนี้
จะมีคณะกรรมการต่างๆ อีกหลายคณะ ทั้งที่เป็นคณะกรรมการประจำและคณะกรรมการเฉพาะกิจ

กรณีที่น่ามาพิจารณาประกอบแนวความคิดของ Huntington คือ กรณีคณะกรรมการ
อำนวยการกิจการกรุงเทพมหานคร ของพรรคประชาธิปไตย ซึ่งมีนายมารุต บุญนาค รองหัวหน้า
พรรคเป็นประธานกรรมการ ได้ตั้งคณะทำงานขึ้นมาคณะหนึ่งชื่อว่าคณะทำงานศึกษาข้อสัญญา

⁷⁹ ข้างกับพรรคการเมืองพรรคประชาธิปไตย พ.ศ. 2541 , หมวด 4 การบริหารงาน , ข้อ 33
ว่าด้วยคณะผู้บริหารพรรค .

ระหว่างกระทรวงพาณิชย์แห่งประเทศไทย (กทพ.) และบริษัททางด่วนกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) หรือ บีทีซีแอล โดยมีนายปรีชา สุวรรณทัต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร เป็นประธานคณะทำงานเพื่อทำการพิจารณาข้อสัญญาระหว่างหน่วยงานของรัฐบาลคือ การทางพิเศษแห่งประเทศไทย (กทพ.) หรือทางด่วน กับบริษัทเอกชนคู่สัญญาคือ บริษัททางด่วนกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ในกรณีที่กระทรวงมหาดไทยได้มีการอนุมัติขึ้นค่าบริการทางด่วนและได้รับการคัดค้านจากประชาชน ซึ่ง นายปรีชา สุวรรณทัต เปิดเผยภายหลังการประชุมว่า “คณะทำงานเห็นว่าควรถือความเห็นของ อัยการสูงสุดเป็นหลัก (ความเห็นของอัยการตามที่ตีความคือการขึ้นค่าทางด่วนเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2541 นั้น ขึ้นราคาเกินสัญญาที่กำหนดไว้) เพราะในฐานะที่อัยการเป็นที่ปรึกษาของ รัฐบาลเช่นเดียวกับคณะกรรมการกฤษฎีกาและจะเสนอความเห็นของคณะทำงานไปยังนายมารุต บุญนาค รองหัวหน้าพรรคในฐานะประธานกรรมการอำนวยการกิจการ กทพ. ซึ่งต่อไปก็จะอยู่ใน คุุณพินิจของนายมารุตว่าจะนำผลการศึกษาไปดำเนินการอย่างไร”⁸⁰

แนวความคิดที่ว่าสถาบันทางการเมืองจะต้องมีความสลับซับซ้อนขององค์กรจึง พิจารณาได้จึง เกรณที่พรรคประชาธิปัตย์โดยคณะกรรมการอำนวยการกิจการกรุงเทพมหานคร ได้ตั้ง คณะทำงานขึ้นดังกล่าว หมายถึงการคงศักยภาพหรือคงความสามารถในการปรับตัวเมื่อเกิดปัญหา ต่อกระแสความนิยมของพรรค ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ นายปรีชา สุวรรณทัต กล่าวตอบคำถามที่ว่า ปัญหาการขึ้นค่าทางด่วนจะส่งผลกระทบต่อคะแนนนิยมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรุงเทพมหานครหรือไม่ นั้นว่า

“พรรคประชาธิปัตย์ให้ความสำคัญกับประชาชนทุกคน ไม่ใช่เฉพาะชาวกรุงเทพฯ อย่างเดียวอะไรที่ไม่ถูกต้องก็ต้องดำเนินการแก้ไข...”⁸¹

ในบริบทความสลับซับซ้อน (complexity) ของพรรคประชาธิปัตย์ ผู้ศึกษาวิจัยพิจารณา ต่อเนื่องจากที่มีผู้กล่าวถึง ระบบสาขาพรรคประชาธิปัตย์ว่าพรรคประชาธิปัตย์เห็นถึงความจำเป็นที่ จะไร้ระบบบริหารภายในโดยเฉพาะสาขาพรรคให้มีความเข้มแข็งขึ้นโดยจัดระบบบริหารให้สอดคล้อง กับสากลและความต้องการของท้องถิ่น โดยพรรคจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งระดับ ท้องถิ่นมากขึ้น การดำเนินการดังกล่าวเป็นการวางรากฐานพรรคการเมืองในระดับสากลมิใช่เป็น

⁸⁰ “วิเคราะห์สรุปทางด่วนเสนอมารุต”, ใน มติชนรายวัน, (อังคาร 27 ตุลาคม 2541) : 27.

⁸¹ มติชนรายวัน, อ้างแล้ว.

เพียงแค่ตั้งพรรคเพื่อสมัคร ส.ส. เท่านั้น หากแต่ให้ความสนใจในการเมืองในระดับท้องถิ่นใน
อนาคตก็สามารถที่จะพัฒนาขึ้นเป็นระดับชาติโดยลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส. ได้⁸²

ทั้งนี้ พบว่าทางพรรคประชาธิปัตย์มีความมุ่งหมายในการริเริ่มเจเนอรัลพรรค ใน 3
ประการ คือ⁸³

1. เพื่อเป็นพรรคของมวลชนอย่างแท้จริง
2. เป็นการเปิดเผยตัวตนของพรรคมากขึ้น
3. ทำให้พรรคมีความทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลง

นายองอาจ คล้ามไพบูลย์⁸⁴ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกรุงเทพมหานคร พรรค
ประชาธิปัตย์ กล่าวว่าที่พรรคดำเนินการไม่ใช่เป็นการเตรียมพร้อมที่จะกลับมาเป็นรัฐบาลแต่
ต้องเร่สร้างแข็งแกร่งของระบบพรรคการเมืองไทยซึ่งไม่เคยมีบทบาทและสิ่งที่ทางพรรค
ทำนั้นมีเป้าหมายที่จะจัดระบบการบริหารงานภายในและสาขาของพรรคให้เป็นสากล เหมือนพรรค
การเมืองชั้นนำต่าง ๆ ในประเทศที่พัฒนาแล้ว

นายอลงกรณ์ พลบุตร⁸⁵ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดเพชรบุรี พรรคประชาธิปัตย์
กล่าวถึงเรื่องเดียวกันว่าพรรคการเมืองจะหยุดนิ่งอยู่กับที่ไม่ได้ ในยุคโลกาภิวัตน์พรรคประชาธิปัตย์
เป็นพรรคการเมืองที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นพรรคที่ได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นพรรคที่มีสามัญสำนึก
ทางการเมืองจึงต้องพัฒนาพรรคให้มีคุณภาพ

นอกจากนี้ แผนที่ทางพรรคประชาธิปัตย์ได้จัดวางไว้แบ่งการดำเนินการไว้ 3 ขั้นตอน⁸⁶
เพื่งที่จะพัฒนาบุคลากรภายในและการปรับปรุงพรรคให้แข็งแกร่ง คือ

1. การจัดทำโครงการอบรมอาสาพัฒนาพรรคประชาธิปัตย์ (ทพ.ปชป.) โครงการนี้
อยู่ในแผนดูแลของ นายองอาจ คล้ามไพบูลย์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างคัมภีร์เข้าใจในอุดมการณ์
ทางการเมืองร่วมกัน โดยเฉพาะตามแนวทางของพรรคและพัฒนาระบบการบริหารงานสาขาเริ่ม

⁸² ไปรอดดูรายละเอียดใน กองบรรณาธิการ, “ปชป. ‘ยกเครื่อง’ รอจังหวะ...ทวงอำนาจ”, เนชั่น
สุดสัปดาห์ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 10-12.

⁸³ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน.

ดำเนินการไปแล้วเมื่อปลายปี พ.ศ. 2537 ที่ผ่านมาใช้เวลาอบรม 3 วัน มีตัวแทนจากสาขาพรรคภาคละ 2 คน และในอนาคตจะมีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมขึ้นมาโดยเฉพาะ

สาเหตุที่เน้นการฝึกอบรมผู้บริหารสาขา เนื่องจากปัจจุบันการจัดตั้งสาขาของพรรคการเมืองในต่างจังหวัดยังมีอยู่น้อย ยกเว้นเมื่อมีการเลือกตั้งจึงจะมีการตั้งสาขาพรรคกันเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็จะยุบไปโดยปริยายไม่มีการทำกิจกรรมหรือบริหารสาขาให้เข้มแข็งจนสามารถที่จะดำเนินการทางการเมืองในท้องถิ่นได้

ทั้งนี้ นายของอาจ คล้ามไพบูลย์⁸⁷ กล่าวถึงว่า ในปี พ.ศ. 2539 จะมีการจัดอบรมสัมมนากรรมการบริหารสาขาพรรคเพิ่มเติม โดยจะเริ่มจากภาคใต้ซึ่งไม่ใช่เพราะภาคใต้เป็นฐานคะแนนเสียงของพรรคแต่เพราะสมาชิกในภาคใต้มีความตื่นตัวทางการเมืองมากกว่าภาคอื่นและในอนาคตจะจัดสัมมนาในภาคอื่นๆ ต่อไป

นอกจากนั้น ยังจะจัดสัมมนาเยาวชนประชาธิปไตย ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิก 4,000 คนทั่วประเทศ เพื่อให้มีความเข้าใจการเมืองถูกต้องยิ่งขึ้น รวมทั้งจะจัดสัมมนาระดับผู้บริหารภาคเอกชนระดับกลางและล่างเพื่อเตรียมพร้อมถึงการแข่งขันการค้าเสรีด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ นักธุรกิจเหล่านี้ทำธุรกิจอย่างถูกต้องตามกฎหมายซึ่งบางส่วนอาจจะทำธุรกิจระดับครอบครัวเล็กๆ มีการเลี้ยงภาษี แต่ต่อไปจะทำได้เพราะรัฐบาลมีความเข้มงวดในการตรวจสอบธุรกิจของเอกชนมากขึ้น

2. การจัดตั้งศูนย์คอมพิวเตอร์ ซึ่งได้ใช้เงินส่วนหนึ่งของพรรคและบางส่วนจากสมาชิกของพรรคและภาคเอกชนที่ร่วมบริจาค เริ่มดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2539 คาดว่าจะเสร็จภายใน 2-3 ปี โครงการนี้อยู่ในความดูแลของนายสัญญา สติรบุตร โดยมีนายบุญชู โรจนเสถียร เป็นที่ปรึกษา และมีนายอลงกรณ์ พลบุตร ช่วยพัฒนาซอฟต์แวร์โดยวางเป้าหมายว่าจะนำมาใช้ในการบริหารงานภายใน เช่น เก็บข้อมูลรายชื่อสมาชิกพรรคทั่วประเทศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สาขาพรรค และยุวประชาธิปไตย หลังจากนั้นก็จะพัฒนาระบบโดยเชื่อมโยง (on line) ข่าวกจากสำนักข่าวต่างๆ เพื่อที่จะทราบ “ข้อมูล” ได้ทันที

รวมทั้ง on line ข้อมูลมติคณะรัฐมนตรี กฎหมาย และกระทู้ต่างๆ ที่มีการเสนอให้รัฐสภาเชื่อมโยงไปยังหน่วยงานรัฐบาล หรือภาคเอกชนที่น่าสนใจและต่อไปก็จะเชื่อมมาสู่ระบบอินเตอร์เน็ต เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลดำเนินงานของสมาชิกพรรคและอาจจะเปิดให้ผู้สนใจทั่วไปมาค้นคว้าข้อมูลได้ด้วย

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน.

ในอนาคตจะ on line ไปยังบ้านหรือที่ทำงานของกรรมการบริหารพรรค สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสาขาพรรค เพื่อให้สามารถใช้งานได้ทันทีและติดตามข่าวสารได้รวดเร็วขึ้น ซึ่งโครงการดังกล่าวทางพรรคประชาธิปัตย์เรียกว่า “โครงการโปรแกรมเมอร์ผู้ช่วย ส.ส.” (Assistant Member of Parliament : APM)

เดือนกรกฎาคมปี พ.ศ. 2538 พรรคประชาธิปัตย์ได้ร่วมกับศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค) จัดอบรมคอมพิวเตอร์เบื้องต้นให้กับ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมการบริหารพรรครวม 40 คน เพื่อให้ได้ทราบถึงพื้นฐานการใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้น

นอกจากนั้น ยังมีโครงการฝึกอบรมในด้านพัฒนาบุคลากรโดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่ เพื่อให้เข้ากับสังคมทั้งในระดับสูงและท้องถิ่น โดยเฉพาะในการปราศรัยในที่สาธารณะหรือในรัฐสภาจะได้มีความเชื่อมั่นตนเอง

3. การเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับพรรคการเมืองในประเทศต่างๆ พร้อมทั้งจัดส่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือกรรมการบริหาร และเจ้าหน้าที่ของพรรคไปฝึกอบรมทั้งทางด้านการเมืองของพรรคการเมืองในต่างประเทศ ทั้งนี้ทางพรรคประชาธิปัตย์ได้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งสมาพันธ์สมาชิกรัฐสภาแห่งเอเชีย-แปซิฟิก (Asean - Pacific Liberal Democratic) ซึ่งสมาชิกประกอบด้วย พรรคการเมืองต่างๆ ในกลุ่มประเทศ เอเชีย-แปซิฟิก 10 ชาติ ทั้งนี้เนื่องจากในระบอบประชาธิปไตยจะไม่มีพรรคการเมืองใดเป็นรัฐบาลตลอดไปเพราะความผันแปรทางการเมือง ที่ผ่านมามีหัวหน้าพรรคหรือผู้บริหารพรรคที่ได้เป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีจะรู้จักนักการเมืองต่างประเทศในฐานะที่เป็นผู้นำรัฐบาลแต่เมื่อพ้นตำแหน่งจะไม่มีโอกาสต่อทางพรรคประชาธิปัตย์เห็นว่าพรรคการเมืองต่างๆ ควรมีความร่วมมือกันใกล้ชิดมากขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งสมาพันธ์ดังกล่าวขึ้นมาเมื่อประมาณ 2 ปีก่อน มีการจัดประชุมทุกปีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ในการทำงาน

นายองอาจ คล้ามไพบูลย์^{**} ซึ่งแจ้งเพิ่มเติมว่าการที่พรรคการเมืองในกลุ่มประเทศเอเชีย-แปซิฟิก มีความร่วมมือใกล้ชิดกันมากขึ้นจะเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางการเมืองระหว่างกันเพราะแต่ละประเทศมีวิธีการดำเนินการในระบอบประชาธิปไตยที่แตกต่างกันดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า

^{**} เรื่องเดียวกัน.

“มิใช่แค่รู้จักกันในฐานะที่เป็นผู้นำของรัฐบาลเหมือนในอดีต แต่จะต้องมีความรู้จักกันในระดับพรรคด้วย เมื่อได้ทำความรู้จักคุ้นเคยกันแล้ว ในอนาคตเมื่อได้เป็นรัฐบาลโอกาสที่จะเจรจาในเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อประเทศชาติก็ง่ายขึ้น”⁸⁹

นอกจากนี้ ยังมีโครงการแลกเปลี่ยนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและผู้บริหารพรรคกับพรรคการเมืองในต่างประเทศ ซึ่งที่ผ่านมาได้ส่งคนไปฝึกอบรมแล้วรวม 3 คน คือ นายอลงกรณ์ พลบุตร นายองอาจ คล้ามไพบูลย์ และนายอรรถพล สรสุชาติ

แผนการพัฒนาพรรคประชาธิปัตย์⁹⁰

ตารางที่ 4.5 แสดงแผนการพัฒนาพรรคประชาธิปัตย์

รายการ	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าอบรม
1. จัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมจัดทำโครงการเสวนาพัฒนาพรรคประชาธิปัตย์	พัฒนาการบริหารสาขา ให้ความรู้ทางการเมือง เศรษฐศาสตร์ พัฒนานุคลิกภาพ	กรรมการบริหารสาขาเยาวชนประชาธิปัตย์ ผู้บริหารเอกชนระดับกลางสูง
2. แร่จัดตั้งศูนย์ข้อมูลคอมพิวเตอร์	รวบรวมข่าว มติคณะรัฐมนตรี กฎหมายสำคัญ เชื่อมโยงอินเทอร์เน็ต	มีการจัดฝึกอบรม คอมพิวเตอร์ให้กับ ส.ส.
3. มีความสัมพันธ์กับพรรคการเมืองในต่างประเทศ	เรียนรู้ระบบบริหารของพรรคการเมืองสากล	จัดส่งคนไปอบรมยังพรรคการเมืองต่างประเทศ
4. จัดตั้งกลุ่มวิชาการมีการสัมมนาในหัวข้อประเด็นสำคัญ	เพื่อสร้างความเข้าใจแก่ ส.ส. ในปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม	สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญของพรรค

(ที่มา : กองบรรณาธิการ, “ปชป. ‘ยกเครื่อง’ รอจังหวะ...ทวงอำนาจ”, เนชั่นสุดสัปดาห์ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 11.)

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองตามกฎหมายพรรคการเมือง ที่พระราชาบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ได้บัญญัติให้คณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองประกอบด้วย หัวหน้าพรรคการเมือง รองหัวหน้าพรรคการเมือง

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน.

เลขธิการพรรคการเมือง รองเลขธิการพรรคการเมือง เற்றுญิกพรรคการเมือง โฆษกพรรคการเมือง และกรรมการบริหารอื่นซึ่งเลือกตั้งจากสมาชิกซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ กับทั้งได้บัญญัติด้วยว่าคณะกรรมการสาขาพรรคการเมืองประกอบด้วย ประธานสาขาพรรคการเมือง รองประธานสาขาพรรคการเมือง เลขานุการสาขาพรรคการเมือง รองเลขานุการสาขาพรรคการเมือง เற்றுญิกสาขาพรรคการเมือง โฆษกสาขาพรรคการเมือง และกรรมการอื่นของสาขาพรรคการเมือง รวมทั้งบัญญัติให้คณะกรรมการสาขาพรรคการเมืองมีหน้าที่ดำเนินกิจการให้เป็นไปตามนโยบายและข้อบังคับพรรคการเมืองตามที่ได้รับมอบหมาย⁹¹

3.4.3 ความเป็นอิสระ (autonomy) ของพรรคประชาธิปไตย

การที่ Huntington แสดงทรรศนะถึงการที่พรรคการเมืองจะได้รับการสร้างสรรค์จะต้องมีความเป็นอิสระ กล่าวคือการที่สถาบันหรือองค์กรตลอดจนกระบวนการที่เกี่ยวข้องยังคงความเป็นสถาบันหรือองค์กรของตนเองมีอำนาจของตนเอง ตัวอย่างที่ Huntington นำมากล่าวถึงกรณีของพรรคการเมือง คือการที่พรรคการเมืองสามารถที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้ เมื่อพรรคการเมืองจะดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ตาม พรรคการเมืองต้องไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มอิทธิพลใด นั้น

Huntington ยังเห็นว่ากลุ่มใหม่ๆ ที่จะเข้ามาสู่พรรคการเมืองจะผ่านขั้นตอนและมีระเบียบต่อการเลือกอำนวยการสร้างพรรค ตำแหน่งสำคัญของพรรคสามารถบรรลุได้ตามระเบียบข้อบังคับพรรคโดยผ่านการฝึกหัดในตำแหน่งระดับล่างก่อน พรรคการเมืองที่มีความเป็นอิสระจะได้รับการประกันความมั่นคงดังกล่าว ขณะที่พรรคการเมืองที่ไม่ค่อยมีความเป็นอิสระอาจมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารพรรคได้ง่ายและสับสนไปตามกลุ่มที่มีอิทธิพลเหนือพรรคการเมือง ประเด็นดังกล่าวนี้จะปรากฏชัดเจนในกรณีของประเทศที่มีระดับการพัฒนาที่ต่างกัน ในประเทศที่กำลังพัฒนานั้นการที่จะเข้ามาครอบงำจะกระทำได้ง่ายเพราะมีภูมิด้านทุนต่ำ

กรณีศึกษาพรรคประชาธิปไตย พบว่าโดยข้อเท็จจริงแล้วพรรคประชาธิปไตยยังรากลึกในบริบทการเมืองไทยมานาน การปรากฏตัวอย่างยาวนานและต่อเนื่องของพรรคประชาธิปไตยในบริบทการเมืองไทยถึง 52 ปี ส่งผลให้พรรคประชาธิปไตยมีแรงต้านทานต่อแรงกระแทกและเสียดทานจากภายนอกพรรค ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพลังทางสังคมกับพรรคประชาธิปไตยอาจพิจารณาจาก

⁹¹ มาตรา 12, มาตรา 31 และมาตรา 32 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541.

กรณีที่พรรคประชาธิปัตย์เข้าบริหารประเทศในปี พ.ศ. 2519 ภายหลังจากเข้าทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้าน ติดต่อกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เต็มไปด้วยอุปสรรคและความยากลำบากทั้งภายในรัฐบาลเองและช่วงเวลาดังกล่าวมีความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองในระดับที่สูงอำนาจรัฐในมือพรรคประชาธิปัตย์จึงมักถูกท้าทายจากกลุ่มพลังต่างๆ ในสังคมทั้งจากฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายแม้แต่กลุ่มข้าราชการซึ่งเป็นกลไกของรัฐเองก็มีปัญหา ความยุ่งเหยิงทางการเมืองกับความอ่อนแอของกลุ่มผู้นำในพรรคนำไปสู่การรัฐประหารในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน จนมีการกล่าวหาว่าความไร้ประสิทธิภาพทางการบริหารประเทศและความอ่อนแอทางการเมืองจะกลายเป็นตรา (stigma) ของพรรคประชาธิปัตย์ไป⁹²

ความเป็นอิสระของพรรคประชาธิปัตย์อาจพิจารณาได้อีกแง่หนึ่งในฐานะของพรรคการเมืองที่เป็นตัวแปรตาม (dependent variable) ที่มีสภาพแวดล้อมต่างๆ ส่งผลกระทบต่อพรรค เช่น ในกรณีความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงระหว่างฝ่ายที่อยู่ในอำนาจกับฝ่ายที่สนับสนุนประชาธิปัตย์ในเดือนพฤษภาคม ปี 2535 จนเกิดเหตุการณ์วิปโยคที่เรียกว่า “พฤษภาทมิฬ” ขึ้นในระหว่างวันที่ 17-21 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 นั้น เมื่อคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ที่นำโดย พลเอกสุจินดา คราประยูร เข้าทำการยึดอำนาจการปกครองในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และดำเนินการจนกระทั่งขึ้นสู่อำนาจนายกรัฐมนตรี⁹³ มีข้อสังเกตว่าเมื่อคณะรสช. ต้องการสืบทอดอำนาจด้วยการจัดตั้งพรรคการเมืองของตน คือพรรคสามัคคีธรรมขึ้นมาเป็นฐานอำนาจและผลักดันให้พลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้นำรสช. เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2535 หลังการเลือกตั้งพรรคสามัคคีธรรมได้รับเสียงข้างมากและร่วมกับ พรรคชาติไทย กิ่งสังคม ประชากรไทย และรวมทรู สนับสนุนพลเอกสุจินดา คราประยูร ซึ่งนำไปสู่การคัดค้านอย่างกว้างขวางของชาวกรุงเทพมหานคร⁹⁴

บทบาทในทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ในฐานะพรรคการเมืองที่เป็นตัวแปรตาม จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในบริบทการเมืองดังกล่าวพรรคประชาธิปัตย์ได้แสดงจุดยืนของตนเองในการตัดสินใจอันเป็นจุดยืนที่ต่างไปจากพรรคการเมืองอื่นหลายพรรคที่เป็นพรรคการเมืองใหญ่

⁹² พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, อ้างแล้ว, หน้า 96.

⁹³ ธรรมมล ทองธรรมชาติ, วิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทย : จากราชาธิปไตยสู่อำมาตยาธิปไตยและธนาธิปไตย ใน รวมบทความวิชาการรัฐศาสตร์ เนื่องในโอกาสครบรอบ 18 ปี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539, หน้า 17 - 20.

⁹⁴ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, อ้างแล้ว, หน้า 30-31.

ในการไม่สนับสนุนพลเอกสุจินดา คราประยูร โดยพิจารณาจากการแสดงออกต่อสาธารณชนตามที่พรรคประชาธิปัตย์ได้ออกแถลงการณ์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวหลายฉบับด้วยกัน ดังพิจารณาได้จากการคัดค้านการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ รสช. และการสืบทอดอำนาจของ รสช. ดังนี้

วันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2534 แถลงการณ์ฉบับที่ 1 ซึ่งมีสาระสำคัญในการเรียกร้องให้ประชาชนได้ร่วมกันแสดงประชามติคัดค้านการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ รสช. ดังมีใจความว่า

แถลงการณ์พรรคประชาธิปัตย์

ฉบับที่ 1

ตามที่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ได้เข้าทำการยึดตำแหน่งการปกครองแผ่นดินเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และได้กำหนดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ บัดนี้ปรากฏความจริงว่ารัฐธรรมนูญที่ได้จัดทำขึ้นนั้น มีแนวโน้มจะนำประเทศไปสู่ความไม่เป็นประชาธิปไตย และมีเจตนาจะยังประโยชน์ให้แก่บุคคลกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะอันเห็นได้จากการเพิ่มอำนาจให้กับวุฒิสมาชิกซึ่งมาจากการแต่งตั้ง การลดอำนาจของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมาจากการเลือกตั้ง การกำหนดวิธีการเลือกตั้งเป็นแบบรวมเบอร์ การกำหนดให้ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภาทำหน้าที่กราบบังคมทูลเสนอชื่อนายกรัฐมนตรี การกำหนดให้ข้าราชการประจำเป็นรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีได้เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งเป็นการทำลายระบอบาประชาธิปไตยและจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อประเทศชาติ ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในอนาคต

ที่สำคัญการที่ผู้นำของผู้มีอำนาจบางคนได้ออกมากล่าวอ้างว่า ผู้คัดค้านร่างรัฐธรรมนูญเป็นเพียงผู้เสียผลประโยชน์และเป็นนักการเมืองจำนวนไม่เกิน 4,000 คน ไม่ใช้ตัวแทนเห็นของประชาชนส่วนใหญ่นั้น ถือเป็นการบิดเบือน ทวนกระแสความรู้สึกที่แท้จริงของประชาชนแปรตลอดเวลาที่ผ่านม แกนนำ ข้าราชการ นักการเมือง นักศึกษา องค์กรและประชาชนของระบอบาประชาธิปไตยทุกหมู่เหล่าต่างก็ได้แสดงความเห็นคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ตลอดมา

เพื่อเป็นการยืนยันมติมหาชน พรรคประชาธิปัตย์จึงขอเรียกร้องให้ประชาชนชาวไทย ผู้รักประชาธิปไตยทั้งหลายได้ร่วมกันแสดงประชามติคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้โดยการแสดงความคิดเห็นคัดค้านไม่ว่าโดยวิธีใดไปยังสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เพื่อให้สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ตระหนักถึงภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อประชาชนอันเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ พรรคประชาธิปัตย์ขอยืนยันว่า จะสู้ต่อไปเพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยจนถึงที่สุด

พรรคประชาธิปัตย์

14 พฤศจิกายน 2534

ต่อมาได้มีการออกแถลงการณ์ ฉบับที่ 2 ในวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2534 วิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว ซึ่งได้ผ่านความเห็นชอบจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ในวาระที่ 2 เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2534 ซึ่งผลที่ตามมาคือการที่บางส่วนเกี่ยวกับบทบาทของวุฒิสภาได้รับการแก้ไข ดังมีใจความว่า

แถลงการณ์พรรคประชาธิปัตย์

ฉบับที่ 2

ตามที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ลงมติเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2534 เห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญในวาระที่ 2 นั้น

พรรคประชาธิปัตย์ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ไม่สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่ยอมรับกันในอารยประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบัญญัติในบทเฉพาะกาลที่ให้สมาชิกวุฒิสภาจำนวน 270 คน ซึ่งมาจากการแต่งตั้งมีอำนาจหน้าที่เท่าเทียมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชน เช่นอำนาจในการเลือกนายกรัฐมนตรี การพิจารณางบประมาณแผ่นดิน การลงมติไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจรัฐบาล เป็นต้น รวมทั้งบทบัญญัติที่ระบุให้ประธาณวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภาทำหน้าที่กราบบังคมทูลเสนอชื่อนายกรัฐมนตรี ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความไม่เคารพต่ออำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย และสื่อเจตนาเพื่อให้เกิดระบอบกติกาสลับหน้าสลับหลังในการปกครองประเทศต่อไป และสื่อเจตนาเพื่อให้เกิดระบอบกติกาสลับหน้าสลับหลังในการปกครองประเทศต่อไป พฤติกรรมดังกล่าวของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นภาระและเสี่ยงต่อเสียงเรียกร้องของมหาชน

พรรคประชาธิปัตย์ขอเรียกร้องให้สภา รสช. ซึ่งเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้แสดงความรับผิดชอบในเรื่องนี้ และขอเรียกร้องให้สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติทุกท่านตระหนักถึง ความจำเป็นที่ประเทศชาติจะต้องมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทั้งนี้ในการประชุม วันที่ 25 พฤศจิกายน 2534 นี้ ให้อาศัยข้อบังคับการประชุมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ข้อ 107 ลงมติคัดบทเฉพาะกาลทั้งหมดออกเสีย และแก้ไขบทบัญญัติให้ประธาณวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภา

พรรคประชาธิปัตย์ขอเชิญชวนพี่น้องประชาชนผู้รักชาติรักประชาธิปไตยทั้งหลายร่วมกันแสดงประชามติคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้

พรรคประชาธิปัตย์

22 พฤศจิกายน 2534

ปีถัดมา คือ พ.ศ. 2535 พบว่า พรรคประชาธิปัตย์คัดค้านบุคคลนอกสภามาเป็นนายกรัฐมนตรี ตามแถลงการณ์ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2535 ดังมีใจความว่า

แถลงการณ์พรรคประชาธิปัตย์

เรื่อง การจัดตั้งรัฐบาล

ฉบับที่ 1

ตามที่พรรคการเมือง 5 พรรค ซึ่งมีที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรรวมกันเป็นเสียงข้างมาก ได้แสดงเจตนารมณ์ชัดเจน ที่จะสนับสนุนบุคคลนอกสภามาเป็นนายกรัฐมนตรีคนใหม่นั้น

พรรคประชาธิปัตย์ ขอแถลงต่อประชาชนชาวไทยไว้ดังต่อไปนี้

1. พรรคประชาธิปัตย์ ขอยื่นหัตถ์คัดค้านการเชิญบุคคลที่ไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาเป็นนายกรัฐมนตรี เพราะการกระทำดังกล่าวจะก่อให้เกิดความแตกแยกระหว่างระส่ายในสังคมไทยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังปรากฏให้เห็นชัดเจนอยู่แล้ว

2. พรรคประชาธิปัตย์ ขอเรียกร้องให้พรรคการเมืองที่รวมตัวกันเป็นเสียงข้างมากจาก 5 พรรคการเมือง ในสภาผู้แทนราษฎร คำนึงถึงศักดิ์ศรีของนักการเมืองที่ผ่านการเลือกตั้งโดยประชาชนมา และขอเรียกร้องให้ตระหนักถึงเจตนารมณ์ร่วมกันของประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ ซึ่งต้องการเห็นการเมืองไทยก้าวพ้นจากวัฏจักรแห่งความเลวร้าย ความเห็นแก่ตัว และการสมยอมต่ออำนาจนอกระบบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยเรา ได้ล่วงพ้นความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาคณะกลางมาเจ้จนอำนาจอธิปไตยของประชาชนนานแล้ว

3. พรรคประชาธิปัตย์ ขอเชิญชวนให้พี่น้องชาวไทยร่วมกันแสดงออกซึ่งประชามติอันเด็ดเดี่ยวที่จะต่อต้านวิถีทางการเมืองที่ไม่ถูกต้อง แอบอิงอำนาจเผด็จการและขูดความรับผิดชอบต่อประเทศชาติและประชาชนโดยขอให้แสดงความคิดเห็นไปยังสื่อมวลชนทุกแขนง พรรคการเมือง นักการเมือง และบุคคล ตลอดจนสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการคัดเลือกตัวบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ โดยด่วน

พรรคประชาธิปัตย์ ขอยืนยันที่จะต่อสู้โดยสันติวิธีร่วมกับพี่น้องประชาชนชาวไทยผู้รักชาติรักประชาธิปไตยเพื่อร่วมกันสถาปนาระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขไว้จงได้

สำนักเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์

วันที่ 6 เมษายน 2535

และเมื่อมีการแต่งตั้งพลเอกสุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว พรรคประชาธิปัตย์ ได้ขอหาแถลงการณ์ที่แสดงจุดยืนการทำหน้าที่ฝ่ายค้าน และคัดค้านนายกรัฐมนตรีที่มาจากบุคคลภายนอก อันเป็นแถลงการณ์ฉบับที่ 2 ลงวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2535 ดังมีใจความว่า

แถลงการณ์พรรคประชาธิปัตย์

เรื่องการจัดตั้งรัฐบาล

ฉบับที่ 2

ตามที่พรรคประชาธิปัตย์ ได้ออกแถลงการณ์เรื่องการจัดตั้งรัฐบาล ครั้งที่ 1 คัดค้านบุคคลภายนอกที่เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นั้น บัดนี้ได้มีการแต่งตั้ง พลเอกสุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว

พรรคประชาธิปัตย์ขอแถลงต่อประชาชนชาวไทยไว้ดังต่อไปนี้

๑. พรรคประชาธิปัตย์ ขอวิจารณ์ท่าน ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านที่งัวแก๊งค์ และซื้อสัตย์ต่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ และจะดำเนินการทางการเมือง ปกป้องผลประโยชน์ของชาติและประชาชนชาวไทยอย่างเต็มที่ที่สุด

2. พรรคประชาธิปัตย์ เรียกร้องให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรชี้แจงถึงบทบาทที่แท้จริงของตนเองในการคัดเลือกตัวบุคคลมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และกระบวนการหรือรับรองข้อเสนอจากพรรคการเมือง 5 พรรค เพราะยังมีความสับสนคลุมเครือในขั้นตอนอันสำคัญนี้ จากคำสัมภาษณ์ที่ขัดแย้งกันเรื่องตัวบุคคลของประธานสภาผู้แทนราษฎร และประธานสภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ

3. พรรคประชาธิปัตย์ ยืนยันว่า การแต่งตั้งบุคคลภายนอกมาเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นการเริ่มต้นวัฏจักรที่เลวร้าย สร้างความสับสนวุ่นวาย บั่นทอนความมั่นคงสามัคคีภยในชาติ มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการทหารของประเทศชาติอย่างรุนแรง

4. พรรคประชาธิปัตย์ จะหารือร่วมกันกับพรรคพันธมิตรประชาธิปไตย เพื่อจัดการปรนเปรยให้แจ้งหลักการ ข้อมูลและข้อเท็จจริงทางการเมืองแก่ประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ ให้ตระหนักถึงปัญหาที่พึงจะเกิดขึ้นจากความไม่ถูกต้องที่ดำรงอยู่

ทั้งนี้ พรรคประชาธิปัตย์ จะดำเนินการทางการเมืองภายในกรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อผลประโยชน์สูงสุดของประเทศชาติ และประชาชนชาวไทยทั้งปวง

สำนักเนเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์

8 เมษายน 2535

ส่วนในช่วงของวิกฤตการณ์ทางการเมือง “พฤษภาทมิฬ” ซึ่งบรรดาพรรคการเมืองจำนวนมากไม่สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า พรรคการเมืองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองหรือกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองนั้น พบว่าพรรคประชาธิปัตย์ถูกพิจารณาว่าเป็นพรรคการเมืองที่ไม่นิยมการต่อสู้ในแนวทางของความรุนแรงในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม แต่ยึดมั่นการดำเนินงานทางการเมืองในแบบที่เป็นทางการหรือในแนวทางการต่อสู้ตามระบอบรัฐสภา พรรคประชาธิปัตย์มองการเคลื่อนไหวดังกล่าวโดยแยกออกเป็น 2 ส่วนคือส่วนที่สามารถเข้าร่วมได้และส่วนที่ไม่สามารถร่วมได้ กล่าวคือเห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการสืบทอดอำนาจของคณะ รสช. ที่ผ่านพลเอกสุจินดา คราประยูร ขณะเดียวกันก็ไม่เห็นด้วยกับการต่อสู้โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะกระทบถึงประชาชนผู้บริโภค⁵

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็อาจพิจารณาได้ว่าพรรคประชาธิปัตย์น่าจะไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มอิทธิพลใด บริบททางการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าว พรรคประชาธิปัตย์ถูกพิจารณาว่ามีจุดยืนที่ต่างไปจากพรรคการเมืองอื่นอีกหลายพรรคด้วยกัน อันอาจพิจารณาได้ถึงความเป็นอิสระ (autonomy) ของพรรคที่มีแรงต้านทานต่อแรงกระแทกจากภายนอกพรรค ทั้งที่ในบริบทของสังคมการเมืองไทยนั้น พรรคการเมืองจำเป็นต้องอิงอาศัยอำนาจทหารจึงจะมีโอกาสในการเข้าร่วมรัฐบาลบริหารประเทศ

จากการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมพบว่า ตามระเบียบของพรรคประชาธิปัตย์นั้น มีวิธีการคัดเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคที่จะเป็นรัฐมนตรี หากพรรคเป็นแกนนำหรือมีส่วนร่วมในการจัดตั้งรัฐบาล กล่าวคือ

1. จะพิจารณาจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่า 2 สมัย
2. ในกรณีที่ได้รับการเลือกตั้งมาหลายสมัย อาจจะมีการสละสิทธิ์ให้กับ ส.ส.ใหม่หรือคนภายนอกที่ทางพรรคเห็นว่าเป็นบุคคลที่เหมาะสมมาดำรงตำแหน่งในกระทรวงที่สำคัญ

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละคนมีคุณสมบัติที่ไม่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่ ส.ส. ของพรรคประชาธิปัตย์จบการศึกษาพื้นฐานปริญญาตรี ส่วนการพัฒนาที่จะให้ ส.ส. ของพรรคมีความ

⁵ โปรดุฑูรายละเอียดใน จักรกระแส, “ภาพสะท้อนสังคมไทยจากการเลือกตั้ง 13 ก.ย. การประนีประนอม และเจตจำนงร่วมประชาชน”, มติชน (14 กันยายน 2535) : 3.

รอบรู้เกือบทุกด้านเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมที่จะก้าวขึ้นสู่การเป็นรัฐมนตรีได้ทันทีนั้น นายของอาจ คล้ามไพบูลย์⁹⁶ กล่าวว่า

“ไม่มีการดิอะไรเป็นพิเศษ เพราะจะไปบังคับได้ยาก เนื่องจากแต่ละท่านมีคุณวุฒิ ด้วยกันทั้งนั้น”

อย่างไรก็ตาม นโยบายพรรคประชาธิปไตย ก็พยายามที่จะให้ ส.ส. เข้าไปเป็นกรรมการ คณะต่างๆ ที่แต่ละคนสนใจและอาจจะหมุนเวียนไปยังคณะกรรมการอื่นๆ ส่วนเรื่องการฝึกอบรม พิเศษนั้นไม่มี แต่ทางพรรคจะมีคณะกรรมการฝ่ายวิชาการซึ่ง นายบุญชู โรจนเสถียร เป็นประธาน และจะมีอนุกรรมการด้านต่างๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และต่างประเทศ หากเรื่องใดเป็น ปัญหาที่น่าสนใจก็จะมีการจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อร่วมกันศึกษาและแสดงความคิดเห็น โดยจะมีนัก วิชาการจากภายนอก ที่ทางพรรคเชิญมาหรือผู้ทรงคุณวุฒิของพรรคมาให้ความรู้ เช่นด้านการเงินจะมี ดร.ศุภชัย พานิชภักดิ์ นายบุญชู โรจนเสถียร หรือ นายธารินทร์ นิมมานเหมินท์ มาอภิปรายให้ สมาชิกเข้าใจ กิจกรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คณะกรรมการบริหารของพรรคได้มองเห็น “แนวของส.ส.พรรค”⁹⁷ ที่จะนำมาใช้พิจารณาคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมในการดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีในแต่ละกระทรวง

อาจพิจารณาได้ว่าพรรคการเมืองที่มีความเป็นอิสระ (autonomy) จะได้รับการประกัน ความมั่นคง กลุ่มใหม่ๆ ที่จะเข้ามาสู่พรรคการเมืองจะผ่านขั้นตอนและมีระเบียบต่อการเอื้ออำนวย สร้างสรรค์พรรค ตำแหน่งสำคัญของพรรคสามารถบรรลุได้ตามระเบียบข้อบังคับของพรรค โดย ผ่านการฝึกหัดในตำแหน่งระดับล่างก่อน ตามแนวความคิดของ Huntington นั้นสามารถนำมาศึกษา เปรียบเทียบกับกรณีการวิจัยนี้

3.4.4 ความเป็นปึกแผ่น (coherence) ของพรรคประชาธิปไตย

การที่ Huntington ให้ความเห็นว่าพรรคการเมืองที่จะได้รับการสร้างสรรค์ต้องมีคุณ สมบัติดีกาประการคือ ต้องมีความเป็นปึกแผ่น (coherence) มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีความ แยกแยก หมายความว่ามีความเห็นที่สอดคล้องต้องกันอันถือเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับกลุ่ม สังคมทุกกลุ่ม กรณีของพรรคการเมืองนั้นหมายถึงการเคารพต่อมติพรรคหรือการมีวินัยพรรคที่

⁹⁶ ไบรด์ดูราชละเอียดใน กองบรรณาธิการ, “ปชป. ‘ชกเครื่อง’ รดจังหวะ...ทวงอำนาจ”, เนชั่นสุดสัปดาห์ 4 (7) (5-11 มกราคม 2539) : 10-12.

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน.

แสดงออกถึงความป็นนำหนึ่งใจเดียว โดยมีข้อสังเกตว่าสถาบันหรือองค์การที่ได้ชื่อว่ามีประสิทธิภาพนั้น อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีความคิดเห็นที่สอดคล้องต้องกันอยู่พอสมควร นั้น

Huntington มีข้อสังเกตว่าพรรคการเมืองที่มีเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันปราศจากความแตกแยกภายใน ก็มักจะเป็นพรรคการเมืองที่มีความมั่นคงตามทฤษฎีพรรคการเมืองสามารถมีอิสระได้โดยปราศจากความป็นปีกแผ่น และมีความป็นปีกแผ่นได้โดยปราศจากความมีอิสระเช่นกัน ความมีอิสระของพรรคการเมืองจะป้องกันพรรคจากการก้าวถอยของพลังกรทำลายจากภายนอกได้ แม้จะไม่สามารถป้องกันการทำลายจากภายในก็ตาม เนื่องจากความมีอิสระในการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพื่กรแสวงหิกรรรมิแนวโน้มที่จะทำให้ความป็นปีกแผ่นลดน้อยลง พรรคการเมืองที่มั่นคงจะต้องมีลักษณะที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะทั้งภายในและภายนอกพรรคการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

การศึกษาภายในองคกรพรรคประชาธิปัตย์พบว่า มีการขัดแย้งรุนแรงถึงขนาดที่สมาชิกต้องแยกตัวออกมาโดยตลอด จนมีข้อกล่าวหาว่าเป็นพรรคการเมืองที่เมื่อโตแล้วแตก ในขณะที่สมาชิกพรรคเอง พยายามตอบได้ว่าไม่จริง แต่มีคนอยากให้เห็นต่างหาก^{๗๘}

จากประวัติพรรคบันทึกว่า^{๗๙} ความขัดแย้งครั้งแรกเกิดขึ้นในการเลือกตั้งวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2490 ด้วยเรื่องกรพิจารณาหาตัวผู้สมัครเลือกตั้งซ่อมแทนนายดิเรก ชัยนาม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พระนคร เขต 6 สมุทรปราการ ที่ขอลาออกจากตำแหน่งไปเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำอังกฤษ นายเลียง ไชยกาล แกนนนำภาคอีสานเสนอส่ง พ.ต.ท. เผื่อน ทองทิว แต่พรรคเสนอให้ส่ง นายอรุณ พันธุ์ฝึก ผู้สมัครที่เคยสอบตก

นายเลียง ไชยกาล เสนอเงื่อนไขว่า ถ้านายอรุณชนะการถูกเสนอชื่อ ตนจะลาออก แต่ถ่า พ.ต.ท. เผื่อนชนะ ตนจะอยู่ต่อ ซึ่งผลปรากฏว่านายอรุณได้รับการเสนอชื่อ นายเลียงจึงนำ ส.ส. อีสานของพรรคกลุ่มหนึ่งลาออกไปตั้งพรรคประชาชน

ในปี พ.ศ. 2491 มีการแยกตัวครั้งสำคัญ เมื่อม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เลขานุการพรรคประชาธิปัตย์ ไม่พอใจที่ทางพรรคโดยนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการวิสามัญงบประมาณประจำปี 2492 ได้เห็นชอบด้วยกับคณะกรรมการ ซึ่งผลออกมาว่าสภาฯ มีมติสนับสนุนให้ขึ้นเงินเดือนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ก็เลยยื่นใบลาออกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และลาออกจากพรรคไป

^{๗๘} ไปรอดูรายละเอียดใน บทความพิเศษ “จุมพิตมรณะ มาร์ค - อภิสิทธิ์”, มติชนสุดสัปดาห์ 19 (อังคาร 17 พฤศจิกายน 2541) : 10-11.

^{๗๙} เรืองเดียวกัน.

อย่างไรก็ดี เลขานุการพรรคประชาธิปัตย์คนต่อมา คือ นายเทพ โชติณัฐิต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดศรีสะเกษ รับผิดชอบแทน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้ 9 เดือน จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีขณะนั้นซึ่งเป็นคนละฝ่ายตั้งตัว นายเทพ โชติณัฐิต และขุนกองฤทธิ์ศึกษากร ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมาไปเป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาล

ถัดมาในปี พ.ศ. 2511 หลังจากไม่มีการเลือกตั้งมา 10 ปี รัฐธรรมนูญใหม่ร่างเสร็จ รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร จะจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้น ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ คนที่ 2 ในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2511 เกิดความขัดแย้งขึ้นจากกลุ่มสมาชิกหนุ่มซึ่งสนับสนุนนายธรรมนูญ เทียนเงิน ขึ้นมาแข่งกับ นายใหญ่ ศิวินชาติ เลขานุการพรรค ซึ่งตัดสินใจลาออกไปในที่สุดในวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2513 และนายธรรมนูญ เทียนเงิน ได้รับเลือกเป็นเลขานุการพรรคแทน

จอมพลถนอม กิตติขจร ทำปฏิวัติรัฐบาลตนเองและยกเลิกสภาไปเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ทำให้เกิดการลุกฮือที่เรียกว่า 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขึ้น

เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ฉบับปีพุทธศักราช 2517 และเปิดให้มีการจดทะเบียนพรรคการเมือง ก็เกิดกรณีการแย่งจดทะเบียนชื่อพรรคประชาธิปัตย์ขึ้นระหว่างกลุ่มของ พล.ต.ท.ประชา บวรธนิต กับกลุ่มของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อย่างไรก็ดี กระทรวงมหาดไทยได้ตัดเงินให้กลุ่มของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้สิทธิในการใช้ชื่อไป

บริบทการเมืองไทยในคาบช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2519 ซึ่งจบลงด้วยเหตุการณ์ 6 ตุลา นั้น ปรากฏว่าภายในพรรคประชาธิปัตย์ได้เกิดความขัดแย้งอย่างหนัก¹⁰⁰ พรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนจัดตั้งรัฐบาลในปี พ.ศ. 2519 ในสภาพที่ภายในพรรคแยกเป็นกลุ่มขวา กลุ่มก้าวหน้า และกลุ่มที่เป็นกลาง โดยที่แต่ละกลุ่มมีผู้นำที่ได้รับการคาดหวังว่าจะได้รับเลือกเป็นหัวหน้าพรรค

กลุ่มขวาไปจับมือกับฝ่ายทหารและลูกเสือชาวบ้าน ทำการเล่นงานกลุ่มหนุ่มหรือกลุ่มก้าวหน้าในพรรค และดำเนินการที่สันคลอนตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี นั่งควบอยู่ด้วย เหตุการณ์ลงเอยด้วยการรัฐประหารอย่างนองเลือดที่เรียกว่า 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ท่ามกลางความพอใจของกลุ่มขวาในพรรคประชาธิปัตย์¹⁰¹ ซึ่งหลายคนได้รับความดีความชอบในรัฐบาลต่อมาที่นำโดยนายธานินทร์ กรัยวิเชียร หรือเรียกว่ารัฐบาลหอยที่มีทหารให้การสนับสนุนรัฐบาลอยู่

¹⁰⁰ เรืองเดี๋ยวกัน.

¹⁰¹ เรืองเดี๋ยวกัน.

มีข้อสังเกตว่า หนึ่งในกลุ่มก้าวหน้าที่ต้องหลบหนี คือ นายชวน หลีกภัย¹⁰²

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร หรือรัฐบาลหอยก็มีอายุงานไม่ถึงปี โดยถูกทหารทำการรัฐประหารและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2522

ภายในองค์การของพรรคประชาธิปัตย์ นั้น ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช รับเป็นหัวหน้าพรรคชั่วคราวจนกว่าการเลือกตั้งแล้วเสร็จก็จะวางมือ

ผลการเลือกตั้งไม่เป็นไปในทางที่เป็นคุณแก่พรรค กล่าวกันว่าคนกรุงเทพฯ ลงโทษพรรคประชาธิปัตย์ที่ขัดแย้งกันจนเกิดเหตุการณ์นองเลือดกลางเมือง จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้รับเลือกตั้งเหลือ 32 คน จากที่เคยได้รับเลือกตั้งถึง 114 คน เมื่อปี พ.ศ. 2519

มีข้อสังเกตว่า นายสมักร สุนทรเวช ซึ่งอยู่ในกลุ่มขวาของประชาธิปัตย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ออกจากพรรคประชาธิปัตย์ไปตั้งพรรคประชากรไทย และได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นจำนวนมาก

ประเด็นสำคัญที่นำความขัดแย้งมาสู่พรรคประชาธิปัตย์เกิดขึ้นเมื่อ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชวางมือ ก็คือการเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคคนต่อไป อันเป็นการแข่งขันกันระหว่าง¹⁰³

1. นายอุทัย พิมพ์ใจชน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดชลบุรี ซึ่งเคยขึ้นฟ้อง จอมพล ถนอม กิตติขจร ในข้อหาล้มล้างรัฐธรรมนูญ จนตนเองถูกจำคุกมาแล้ว
2. พ.อ. ถนัด คอมันตร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรุงเทพมหานคร เพียงคนเดียวที่ได้รับการเลือกตั้ง ซึ่งได้รับแรงสนับสนุนจาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่ง

แม้ว่าแนวโน้มเป็นโอกาสที่ดีของนายอุทัย พิมพ์ใจชน แต่เนื่องจากบรรดา “คนเก่า” ในพรรคมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ไม่อยากได้ พ.อ.ถนัด คอมันตร์ ซึ่งเป็นคนนอกแต่ทำความตกลงกันไม่ได้ว่าจะเลือกใคร

-ในวันประชุมใหญ่พรรคประชาธิปัตย์ คือวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 นั้นปรากฏว่า นายชวน หลีกภัย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหนุ่มที่โดดเด่นในพรรคอีกคนหนึ่งก็ตัดสินใจลงสมัครแข่งขันด้วย มีการวิจารณ์ว่าเป็นเกมในการแย่งคะแนนจากนายอุทัย พิมพ์ใจชน ซึ่งผลการเลือกตั้ง¹⁰⁴ พ.อ. ถนัด คอมันตร์ ได้คะแนน 62 เสียง ได้เป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ไป นายอุทัย พิมพ์ใจชน

¹⁰² เรียงเดียวกัน.

¹⁰³ เรียงเดียวกัน.

¹⁰⁴ เรียงเดียวกัน.

ได้คะแนน 52 เสียง และนายชวน หลีกภัย ได้คะแนน 51 เสียง อันเป็นเหตุให้นายอุทัย พิมพ์ใจชน ลาออกจากพรรคประชาธิปัตย์ ไปตั้งพรรคชื่อ “ปฏิวัติ” และต่อมาเปลี่ยนเป็นพรรค “ก้าวหน้า”¹⁰⁵

การประชุมใหญ่ของพรรคประชาธิปัตย์ ในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2525 นายพิชัย รัตตกุล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรุงเทพมหานคร เสนอตัวลงสมัครชิงตำแหน่งหัวหน้าพรรคและได้รับเลือกตั้งโดยมีนายเล็ก นานา คนเก่าของพรรคประชาธิปัตย์เป็นเลขาธิการพรรค เหตุการณ์ในพรรคประชาธิปัตย์สงบเงียบระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งก่อนการเลือกตั้งใน พ.ศ.2529 การประชุมใหญ่ของพรรคประชาธิปัตย์มีการเลือกเลขาธิการพรรคแทนนายเล็ก นานา ซึ่งมีปัญหาสุขภาพ ผลปรากฏว่า นายวีระ มุสิกพงศ์ ขณะนายเทอดพงศ์ ไชยน์พันธ์ (บุตรชายนายเทียม ไชยน์พันธ์ ส.ส. ดากหลายสมัย) ไปเพียงเล็กน้อย¹⁰⁶

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 พรรคประชาธิปัตย์ ในยุคนายพิชัย รัตตกุล เป็นหัวหน้าพรรค และนายวีระ มุสิกพงศ์ เป็นเลขาธิการพรรคนำสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้ามาร่วม 100 ที่นั่ง อย่างไรก็ตามนายพิชัย รัตตกุล หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากสมาชิกพรรคภาคใต้และพรรคการเมืองอื่นยังให้การสนับสนุน พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป¹⁰⁷

บทบาทของนายวีระ มุสิกพงศ์ มีความโดดเด่นขึ้นมาอีกคนหนึ่งแต่เกิดปัญหาในการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีที่ไม่ลงตัว จนกระทั่งต้องมีการประชุมใหญ่เลือกตั้งกรรมการบริหารพรรคกับใหม่ ในวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2530 ผลปรากฏว่านายพิชัย รัตตกุล ขณะ นายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มที่ต่อมาในภายหลังแยกตัวออกไปเป็นกลุ่ม 10 มกรา¹⁰⁸ และในส่วนของตำแหน่งเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์นั้น กลุ่มนายพิชัย รัตตกุล จำเมือกับกลุ่มนายชวน หลีกภัย ให้การสนับสนุน พ.ท. สนั่น ขจรประศาสน์ เพื่อนสนิทของนายวีระ มุสิกพงศ์ จนเอาชนะนายวีระไปได้ กลุ่มที่เรียกตนเองว่า 10 มกรา จึงปฏิบัติการตีรวนในพรรคประชาธิปัตย์จนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2531

กลุ่มนายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ กับนายวีระ มุสิกพงศ์ ออกไปตั้งพรรคประชาชนเหมือนกับที่นายเลียง ไชยกาล กับพรรคพวกเคยดำเนินการเมื่อ 40 ปีก่อน ปรากฏการณ์ครั้งนี้ถือได้ว่าพรรค

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน.

ประชาติไต้เกิดการแตกแยกครั้งใหญ่เหลือ ส.ส. ได้รับเลือก 48 คน และกษัตริย์ในพรรคจึงเหลือ นายชวณ หลีกภัย ที่มีบทบาทเด่นอยู่คนเดียว¹⁰⁹

ถัดมาในปี พ.ศ. 2532 ภายหลังจาก นายพิชัย รัตตกุล ลาออกจากรองนายกรัฐมนตรี และหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ นายชวณ หลีกภัย ก็ทำหน้าที่รักษาการแทนก่อนที่จะมีการประชุมใหญ่ของพรรคซึ่งนายชวณ หลีกภัยได้รับเลือกโดยชนะนายมารุต บุญนาค ไป โดยตำแหน่งเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ยังเป็นพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ มาถึงปัจจุบัน ในคาบช่วงที่นายชวณ หลีกภัย เป็นหัวหน้าพรรคและพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เป็นเลขาธิการพรรคนี้อาจถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองอย่างยิ่งของพรรคประชาธิปัตย์ เมื่อสามารถได้รับเลือกตั้งและอยู่ในฐานะเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล 2 ครั้ง¹¹⁰

อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาวิจัยต่อเนื่องพบว่ายังมีความขัดแย้งอยู่ระหว่างระดับผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ เช่นในกรณีระหว่าง พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรค กับ นายชวณ หลีกภัย หัวหน้าพรรค¹¹¹ ซึ่งปรากฏการระแวงว่าการจะปรับคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลที่มีนายชวณ หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2541 โดยในระยะแรกมีปรากฏการณ์ความขัดแย้งระหว่างพลตรีสนั่น กับ นายชวณว่าฝ่ายหนึ่งต้องการปรับคณะรัฐมนตรีหลายตำแหน่ง ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการปรับเพียงบางตำแหน่ง กล่าวคือเมื่อนายชวณ หลีกภัยออกมาเดินเกมปรับเล็กโดยใช้นายนิพนธ์ พร้อมพันธุ์ เลขาธิการนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ประสานงาน พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ถึงกับควรวุออกมาในระยะหนึ่งว่า รู้สึกว่าตนเองเป็น “อันวาร อิบราฮิม” อดีตรองนายกรัฐมนตรีของประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นนักการเมืองที่ได้รับการคาดหมายว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อจากนายมหาธีร์ ที่ถูกนายกรัฐมนตรีมหารีร์ ปลดจากตำแหน่งและยึดเช็คข้อหาต่างๆ ให้¹¹²

อย่างไรก็ตาม เมื่อปัญหาลุกลามจนกระทั่งการปรับคณะรัฐมนตรีเพียงบางตำแหน่งหรือเรียกว่าการปรับเล็กไม่เพียงพอหรือไม่อาจแก้ปัญหาได้ นายชวณ หลีกภัย นายกรัฐมนตรีต้อง

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁰ ไพร่จตุรราชละเอียดใน ข้อมูลลับ, “มอง ‘ประชาธิปัตย์’ จากยุคทอง อกัษวงศ์ มาถึง ชวณ หลีกภัย”. มติชนสุดสัปดาห์ 19 (อังคาร 17 พฤศจิกายน 2541) : 11.

¹¹¹ ไพร่จตุรราชละเอียดใน บทความพิเศษ “พล.ต. สนั่น ขจรประศาสน์ ชูคำขวัญสะท้าน ปชป. ‘...เล็ก ๆ เสธ.หนั้นไม่ ใหญ่ ๆ เสธ.หนั้นทำ...’ ”, มติชน สุดสัปดาห์ 18 (อังคาร 13 ตุลาคม 2541) : 10-11.

¹¹² เรื่องเดียวกัน.

ยอมให้มีการปรับใหญ่ อันอาจถือได้ว่าเป็นชัยชนะครั้งหนึ่งของ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขานุการพรรคที่มีเหนือนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรค

สื่อมวลชนรายงานว่า แม้ว่า พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ จะให้สัมภาษณ์เชิงเหยียดหยันต่างๆ ว่า “เล็กๆ เสธ.หนั้นไม่ ใหญ่ๆ เสธ.หนั้นท่า” แต่ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ก็ช่วยแก้เกี้ยวให้นายชวน หลีกภัย ด้วยการอธิบายว่า อาการเกาเหลา (การไม่กินเส้นกันหรือการไม่ลูกกัน) นั้นเป็นการเสแสร้งเล่นละคร แบบที่เรียกว่า “แยกกันเดิน รวมกันดี” ทั้งนี้สื่อมวลชนมองว่า การให้สัมภาษณ์ของพลตรีสนั่นดังกล่าว เป็นการรักษาน้ำใจพรรครัฐบาล¹¹³

การปรับคณะรัฐมนตรีแบบปรับใหญ่ครั้งนี้ยุติลงด้วยการที่รัฐบาลประกอบขึ้นด้วยพรรคร่วมรัฐบาลที่มีเสียงข้างมากจำนวน 257 เสียง และเมื่อมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคชาติไทยลาออกไป 2 คน รัฐบาลจึงเหลือ 255 เสียง พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขานุการพรรคประชาธิปัตย์ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้รับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีเพิ่มอีกตำแหน่ง เพื่อกำกับดูแลสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

มีการระบุว่านายชวน หลีกภัยต้องการผลักดันให้นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ในฐานะประธานที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีขึ้นมาเป็นรองนายกรัฐมนตรีเพื่อดูแลงานตำรวจแห่งชาติ¹¹⁴ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

ขณะที่พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขานุการพรรค มีท่าทีซึ่งนอกที่สนใจกับชัยชนะดังกล่าวและบรรดานักวิเคราะห์หมองว่รัฐบาลนายชวน หลีกภัย จะอยู่ในตำแหน่งไปได้นานถึงปี พ.ศ. 2543 อันเป็นปีที่สภาผู้แทนราษฎรครบวาระสี่ปีตามรัฐธรรมนูญใหม่ พุทธศักราช 2540 โดยสื่อมวลชนมองว่าเป็นปีที่เข้าจังหวะของ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ที่จะสำเร็จการศึกษาและได้รับปริญญาตรี

นายชวน หลีกภัย ในฐานะผู้นำรัฐบาลก็ออก “บัญญัติ 10 ประการ” ให้คณะรัฐมนตรีชุดใหม่ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ พร้อมกับย้ำว่ารัฐบาลนี้จะอยู่ไม่ถึงปี พ.ศ. 2543 ตามที่เป็นข่าว ซึ่งก็ตมมาด้วยปฏิกิริยาจาก พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ที่สื่อมวลชนรายงานว่า ก็คือเสียงหัวเราะอย่างรู้เท่าทันและกล่าวว่

“นายกรัฐมนตรีต้องเหนือกว่ารองนายกฯ อยู่แล้ว”¹¹⁵

¹¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

ความขัดแย้งระหว่าง พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์กับนายชวน หลีกภัย นั้นมีปรากฏขึ้นตั้งแต่การจัดตั้งรัฐบาลที่มีการแบ่งเป็นฝ่ายพรรคเทพและฝ่ายพรรคมาร เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2535¹¹⁶

นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคเป็นผู้ที่ยังมิให้ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคเค้ เร่งตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และระงับมิให้มีการเสนอยศ “พลเอก” ให้กับ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์

เหตุการณ์ต่อมาในระหว่างปี พ.ศ.2535 ถึงปี พ.ศ.2537 ขณะเมื่อ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ได้มีความพยายามย้ายนาย ศิววงศ์ จังคศิริ ออกจากตำแหน่งปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งปรากฏว่านายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีได้แสดงอาการไม่เห็นด้วยมาตลอด

เมื่อนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยได้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยที่สอง ในปี พ.ศ. 2540 ภายหลังจากการที่รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ถูกกระแสสังคมไทยที่ประสบความเสียหายอย่างหนักทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการประกาศให้ค่าเงินบาทลอยตัวรวมพลังกดดันอย่างรุนแรงจนต้องลาออกไปจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น ในการจัดตั้ง “รัฐบาลชวน 2/1” เมื่อสำเร็จก็ยังมีเรื่องของการขัดแย้งระหว่างหัวหน้าพรรคประชาธิปไตยกับเลขาธิการพรรค อาทิเช่น การโยกย้ายนายทหารในเดือนเมษายน ปี พ.ศ.2541

เหตุการณ์สำคัญถัดมาในปีเดียวกันของการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลชวน 2/1 ที่มีพรรคประชาธิปไตยเป็นแกนนำ ขณะกำลังดำเนินการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ก็มีความขัดแย้งเกิดขึ้นภายในพรรค จากกรณีที่มีการออกมาแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนของ นายทวี ไกรคุปต์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคประชาธิปไตย จากจังหวัดราชบุรี เพื่อเปิดประเด็นคัดค้านโครงการสื่อสัญญาณความเร็วสูง (โครงการเอส ดี เอช) ของกระทรวงคมนาคม ด้วยเหตุผลว่าโครงการที่มีมูลค่าสูงนับหมื่นล้านบาทเช่นนี้น่าจะมีเรื่องของความไม่ชอบมาพากลหรือมีการฮั้วโครงการเกิดขึ้น

นายทวี ไกรคุปต์ ได้ดำเนินนายสุเทพ เทือกสุบรรณ ซึ่งเป็นรองเลขาธิการพรรคประชาธิปไตยและผู้รับผิดชอบโครงการดังกล่าวในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมในตำแหน่งที่ว่าการประมุขดำเนินไปแบบมีเงื่อนไข และอาจไม่โปร่งใส

การออกมาเปิดประเด็นคัดค้านนี้ถูกวิจารณ์ว่าพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคเองหาจะมีส่วนเกี่ยวข้อง เนื่องจากพลตรีสนั่นมีความเห็นว่าควรจะมีการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ความคิดเห็นของพลตรีสนั่น ก็ไม่อาจผ่านด่านของ นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคไปได้

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

ในเรื่องสถานการณ์ที่มีปัญหาขัดแย้งกันเองภายในของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนหนึ่งซึ่งสังกัดพรรคประชากรไทยที่มีนายสมัคร สุนทรเวช เป็นหัวหน้าพรรค และสมาชิกเหล่านี้ถูกเรียกว่าเป็น “ส.ส. กลุ่มงูเห่า” โดยมีนายวัฒนา อัสวเหม ส.ส. สมุทรปราการ เป็นแกนนำกลุ่ม จากข้อเท็จจริงกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชากรไทยดำเนินการที่ขัดต่อมติพรรคของตน เนื่องจากหัวหน้าพรรคประชากรไทยประกาศไม่สนับสนุนหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ ส.ส.กลุ่มดังกล่าวกลับสนับสนุนนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นนายกรัฐมนตรีในการจัดตั้งรัฐบาลชวน 2/1 พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ แสดงท่าทีผลักดันให้ ส.ส. กลุ่มงูเห่า ได้เข้าสังกัดพรรคประชาธิปัตย์ ในขณะที่นายชวน หลีกภัยแสดงท่าทีไม่เห็นด้วย จนกระทั่งมีการใช้สื่อมวลชนซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ในสายของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เขียนข่าวโจมตีเพื่อเป็นการกดดันนายชวน หลีกภัย

การปรับคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลชวน 2/1 เป็นรัฐบาลชวน 2/2 ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2541 ถูกวิจารณ์ว่าทำให้พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์มีสถานะอำนาจที่หนักแน่นมั่นคงมากขึ้น และว่าการจัดสรรตำแหน่งใหม่ภายในพรรคประชาธิปัตย์เพื่อจัดตั้งรัฐบาลชวน 2/2 นั้นมีการจัดสรรตำแหน่งที่ไม่ลงตัวนัก อันอาจกล่าวได้ว่าไม่เรียบร้อยดีทำให้เกิดสภาพ “แตก” ในกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคใต้ขึ้น ทั้งที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคใต้เคยมีชื่อในเรื่องความมีวินัยและเป็น “เอกภาพ” เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคใต้บางกลุ่มเริ่มแสดงอาการเข่นแค้นต่อการเติบโตของ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ในฐานะเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์

อย่างไรก็ตาม พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคมั่นใจในสถานะของตนเอง รวมถึงผลงานการแก้ปัญหาให้พรรคประชาธิปัตย์ ทำให้พรรคประชาธิปัตย์อยู่ในสถานะที่เหนือกว่าหรือเป็นต่อพรรคการเมืองอื่นมาโดยตลอด ถึงกับประกาศว่า หากมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์คนใดแสดงความไม่พอใจต่อการควมตำแหน่งของตนหรือการจัดสรรตำแหน่งในรัฐบาลตามที่พร้อมจะลาออกทันที ซึ่งถูกวิจารณ์ว่าแม้จะไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนใดออกมาขยับความไม่พอใจตามคำท้าทายของ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ แต่ความไม่พอใจนี้อาจจะขยายกลายเป็นคลื่นใต้น้ำที่อาจเติบโตขึ้นได้ในอนาคต¹¹⁷

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้พบว่า ลักษณะประการหนึ่งของพรรคประชาธิปัตย์จวบจนวิวัฒนาการเมืองไทยในกระบวนการพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองก็คือความเป็นปีกแผ่นเกิดขึ้นได้ระดับหนึ่ง หลังจากนั้นจะพัฒนาไปสู่การเกิดฝักฝ่ายภายในพรรคอันเป็นลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่มีพื้นฐานจากระบบอุปถัมภ์ (patronage system) การเกิดกลุ่มย่อยขึ้น

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

ภายในพรรคการเมืองนั้นบางครั้งก็พัฒนาไปสู่ความแตกแยกต่อมาในภายหลัง อย่างไรก็ตามเมื่อผ่านจากขั้นตอนความแตกแยกไปแล้วก็จะกลับพัฒนาไปสู่ความเป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่งแต่ไม่สามารถกำหนดได้ว่าความเป็นปึกแผ่นในครั้งแรกกับความเป็นปึกแผ่นในครั้งต่อมามีความเท่าเทียมกันเพียงใด และมีความแตกต่างกันเพียงใด ซึ่งก็เป็นไปตามข้อสังเกตของ Huntington ที่ว่า พรรคการเมืองสามารถมีอิสระได้โดยปราศจากความเป็นปึกแผ่นและสามารถมีความเป็นปึกแผ่นได้โดยปราศจากความมีอิสระเช่นกัน Huntington ให้ความสำคัญกับ “มติพรรค” อย่างชัดเจนสำหรับในกรณีของการพิจารณาถึงความเป็นปึกแผ่น (coherence) ของพรรคการเมือง ในขณะที่พรรคมีมติสำคัญหรือทำการลงมติในเรื่องที่สำคัญก็มักได้รับความร่วมมือจากสมาชิก

อย่างไรก็ดี การที่สมาชิกส่วนหนึ่งที่มีความขัดแย้งกับมติพรรคก็อาจแยกตัวออกจากพรรคไปนั้น Huntington ให้คำอธิบายในประเด็นนี้ว่าความมีอิสระหรือการที่พรรคการเมืองไม่อยู่ใต้อิทธิพลของกลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ใดนั้น จะช่วยป้องกันพรรคการเมืองจากการก้าวท้าวของพลังการทำลายจากภายนอกพรรคได้ แม้จะไม่สามารถป้องกันการทำลายจากภายในก็ตาม

ในกรณีของมติพรรคประชาธิปไตย จากการศึกษาวิจัยบางประเด็นที่เกี่ยวข้องพบว่า พรรคประชาธิปไตยได้มีการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคจำนวน 114 คน เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2519 เกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้งรัฐบาลกับพรรคการเมืองอื่น ซึ่งปรากฏมติในที่ประชุมพรรคให้จัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคชาติไทย พรรคธรรมสังคม และพรรคสังคมชาตินิยม ซึ่งต่อมามีพรรคได้ลงนามในแถลงการณ์ร่วมในการรวมตัวกันจัดตั้งรัฐบาลผสม เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2519¹¹⁸

ในขณะที่ต่อมา วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2519 นายสมัคร สุนทรเวช ให้สัมภาษณ์ว่า พรรคประชาธิปไตยมีนโยบายชัดเจนที่จะให้กงสถานีเรดาห์ของประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ในประเทศไทย และทุกครั้งที่มีการหาเสียงกว่า 40 จังหวัด พรรคประชาธิปไตยก็ได้ประกาศไว้ทุกครั้ง อย่างไรก็ตาม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปไตย ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้ออกมาปฏิเสธว่าไม่เป็นความจริงเพราะนโยบายของพรรคไม่มีในเรื่องนี้คือ กรณีที่นายสมัคร สุนทรเวช ให้สัมภาษณ์ว่าการกงสถานีเรดาห์และค่ายรามสูรเป็นนโยบายพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปฏิเสธในวันรุ่งขึ้นคือ วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2519¹¹⁹

¹¹⁸ จ. เทววิทย์ เกษตรศิริ และคณะ. จาก 14 ถึง 6 ตุลา. หน้า 354-355.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 364.

กรณีศึกษาเหตุการณ์เปรียบเทียบ อาจกล่าวได้ว่ามีความสอดคล้องกับแนวความคิดของ Huntington เมื่อพรรคประชาธิปไตยมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะทั้งภายในและภายนอกพรรคการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป มีข้อสังเกตสำคัญว่าพรรคการเมืองไทยผันแปรไปตามปัจจัยภายนอกและภายในพรรค

ในความเป็นปึกแผ่น (coherence) ของพรรคการเมืองนั้น อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า หมายความว่าพรรคการเมืองมีความมั่นคงตามทฤษฎี จะมีคุณสมบัติของความเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและปราศจากความแตกแยกภายใน แต่ Huntington ก็อธิบายว่าพรรคการเมืองสามารถมีอิสระได้โดยปราศจากความปึกแผ่น รวมทั้งความเป็นปึกแผ่นอาจมีได้โดยปราศจากความมีอิสระเช่นกัน พรรคการเมืองอาจประสบกับการที่พรรคมีแนวโน้มที่ความเป็นปึกแผ่นนั้นลดน้อยลง อันเนื่องมาจากความมีอิสระในการขยายตัวอย่างรวดเร็วเพื่อรับสมาชิกพรรค และข้อสังเกตในประการสุดท้ายที่เกี่ยวกับความเป็นปึกแผ่นของพรรคการเมืองนั้น Huntington อธิบายว่าพรรคการเมืองที่มั่นคงจะต้องมีลักษณะที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะทั้งภายในและภายนอกพรรคการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่ง Huntington หมายถึงกฎเกณฑ์ว่าด้วยระเบียบของการเมืองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป (political order in changing societies) นั่นเอง